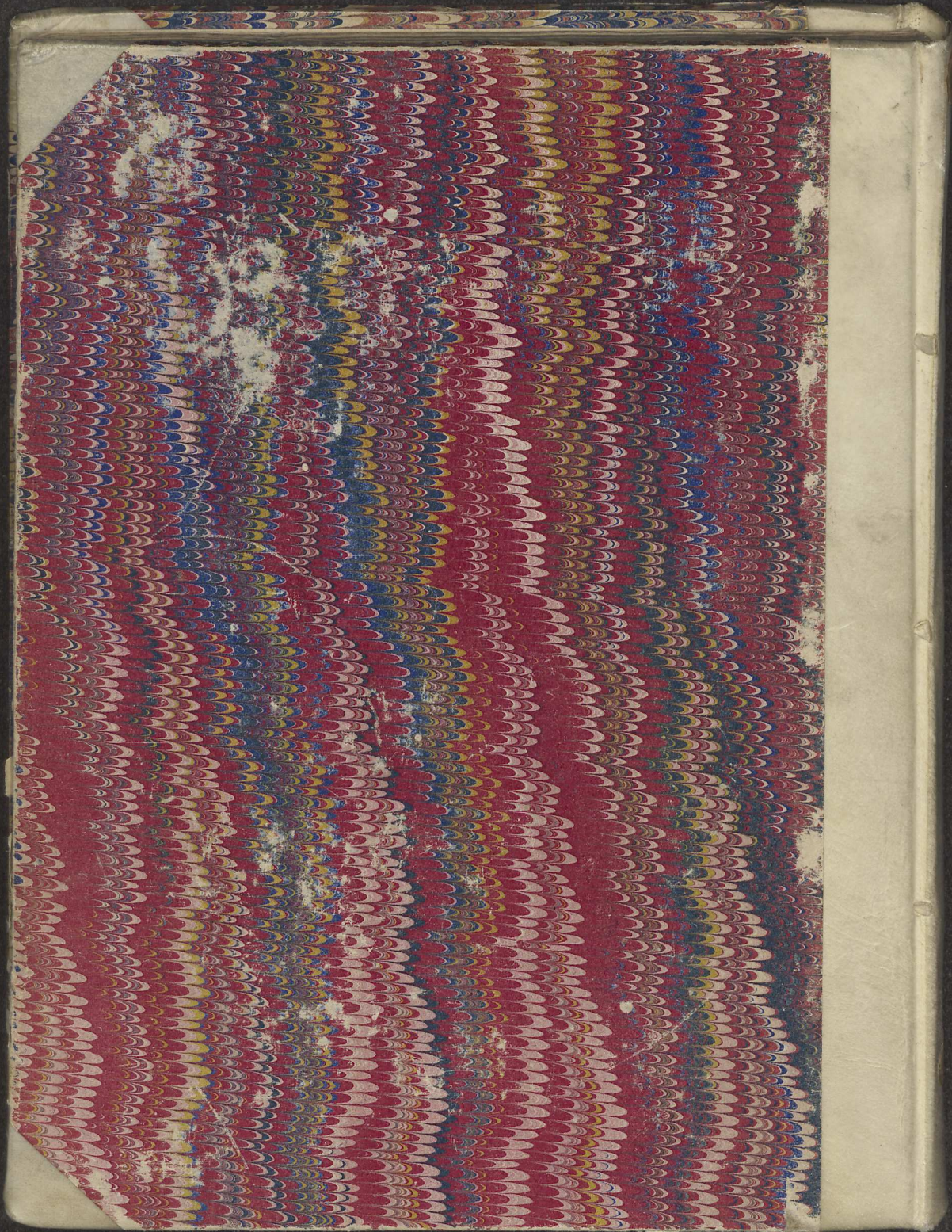

1365

F 21

470

6. 6.

1865

Feb.

Reie

HET WAERE ONDERSCHETT
 T U S S C H E N
 Koude en Warme
 L A N D E N,
 A E N G E W E S E N

In de Nootsakelijckheden die daer vereyscht worden,
 Ten I. Om beyde die Landen te kunnen bewoonen.
 Ten II. Tot de Culture van die selve Landen. Ende
 Ten III. In de ongemeene groote voordeelen, dewelcke de *Warme*
Landen, door middel van hare Vruchten, boven de *Koude*
Landen, op-brengen.

Voor-gestelt en vergeleken met Nieu-Nederlant,
als sijnde een Koudt Landt en Guajana sijnde een Warm Landt, en
beyde gelegen in AMERICA, doch onder een besonder Climaet, en dat
by gelegenthey van de bevolkinge dewelcke tegenwoordig in bey-
de die gewesten wort gedaen. Op dat, daer door alle Patroonen
mogen onderregt worden in wat Landen sy hare Colonijen
met de minste onkosten, ende de spoedichste en grootste
profijten kunnen leggen :

A L S M E D E,

Op dat alle Luyden dewelcke haer, ofte uyt noot, ofte op hope van
 groote winsten te doen, met 'er woon na alsulcke *Nieuwe Landen* willen begeven
 daer uyt mogen bekennen, in welcke van beyde Landen, het voor haer het ghe-
 mackelijckste sal sijn te leven, en waer inne zy de spoedigste, grootste en verfec-
 kerste profijten sullen kunnen doen. Door O. K.

In 's Graven-Hage, Gedruet voordien *Authour*, by *Henricus Hondius*,
 in de nieuwe Konst-en-Boeck-druckery, in de Hof-Stract.

TOE- EYGENINGE,
Aen de Edele, Achtbare, Wijse,
Voorsienige ende seer Discrete Heeren, &c.

D' Heeren Directeuren, Hoofst ende mindere Partici-
panten van de Nieuwe geötrojeerde Guajaensche Colonije.

EDELE, ACHTBARE HEEREN, &c.

Enigen tijdt geleden hadde ick ophet versoeck van
eenige gequalificeerde Staets- personen, daer me-
de ick voor- henen in discours was geraect over
het stuck van 't leggen van Colonijen, een Kort
ontwerp gemaect, waer by ick Haer Ed. aenwees
het groote Onderscheyt datter omtrent die sa-
ken is tusschen Koude en Warme Landen:
ende dat soo ten aensien van de Patroonen als
stichters van alsulcke Colonijen, als mede van
de Coloniers: aengesien der beyder behoudenijsse,

Opkomst en Welvaren eygentlyck dependeert van het wel uyt- kiezen van
de Plaetsen en Landen daer men de Colonijen wil leggen: gemerct dat het
eene Landt, ten opsichte van 't Climaet in weerdigheyt, om voordeel te kunnen
doen, van het andere so veel verscheelt als Dach en Nacht, of den Somer van
den Winter. Konnende het eene Lant oock een passelick wel gestelt man licht
onder de voet helpen en daer- en- boven noch inwickelen in een onuyt- worstel-
bare slavernije. Het andere daer- en- tegen sijnde machtigh om in den tijdt van
vier à vijf jaren, ja minder van een arm een rijk man te maecten: dat is, de-
welcke gansch niet hebbende, en alleene so weynig jaren neerstigh willende ar-
beyden, voor al sijn leven genoegh sal gearbeyt hebben. Welck ontwerp doen-
maels kort sijnde, ick namaels tot een beter verstant, wat breeder heb uytgerect,
door dien ick verstont dat vele en verscheydene haer begaven tot het legghen
van Colonijen hier en daer in onderscheydene plaetsen van America. Onder
anderen mede, dat U E: Achtb. war en getreden tot die heerlycke ende voor-

ACAD.
LUGD. BAT.
BIBL.

TOE-EYGENINGE.

treffelycke resolutie, om Landen te occuperen, haer met de voort-plantinge van Volckeren die selve eygen te maken ende also een goede profi- rabele Negotie metter tijt voor haer op te rechten en vast te stellen; Soo heb ick my des te meer daer omtrent beneersight, om dit mijn geringhe Werck door den Druck gemeen te maken, op dat U E. Achtb. en met Haer de gansche Wereldt daer uyt mocht volkomen bericht beko- men, wat al voor sonderlinge en over-groote voordelen Sy uyt haer aen-gevangen Werck (en alle andere die haer exempel soudent willen vol- gen) in 't korte verskerkt mochten te ghemoet sien. Op dat een yegelyck mochte verstaen wat een goede sake dat zelve Werck in sich selven is. Waer omtrent U E. Achtb. insonderbeyt drie dingen doen; waer van d' eerste ende voornaemste, is; De bekent-makinge van Godes Heylige Woorde, en de verbreydinge van de Eere van Sijnen Alder-heylichsten Naeme onder de Heydenen. De tweede, is het foulagement dat U E. Achtbare daer door toe-brenghen aen veele duysenden Arme verlegene Men- schen, in dese tegenwoordige benaede Europeische Werelt: Aen de welcke daer mede een goet ende bequaem Landt wort aen-ge- wesen ende met eenen gelegentheyde gegeven, omme daer inne eere- lijk haer selven ende hare Vrouwen en Kinderen te kunnen onder- houden. Ende ten derden; Betrachten U E. Ed. Achtb. ten hooch- sten daer mede haer eyghen selfs welvaren, het welcke daer uyt ende tot belooninge van alsulcken goeden Werck (door Godes Zegen) die selve onfeylbaerlijcken spoedigh genoeg sal toe-komen.

Hier toe soo kan U E. Achtb. dienen tot een ghenoechsaem exempel, het sonderlinge ende Algemeene wel varen der Cattiliaensche en Portugaelse Rijcken ende der selver Onderdanen doorgaens in America. Iae selver dat van de Fransche ende Engelsche Natien in die sobere ende dorre Eylanden van West-Indien: ende dat soo wanneer men aenmerckt die groote Nego- tien daer toe die selve Eylanden gelegentheyde hebben gegeven selver aen de Onderdaenen van desen Staet: Dewelcke haer nu ont-trocken worden; terwijl de Wereldt tegenwoordigh soo wijs wordt, dat een yeder Staet, nu selver buytens's Lands eenigh ende alleen soect te prevaleren ende te gaude- ren van de voordeelen der Negotien, dewelcke connen ghenooten worden uyt de

TOE-EYGENINGE.

de Conquesten van hare eygene Onderdanen. Het is dan meer dan hooghe tijdt selver toe te sien, dewyle daer noch gelegentheyde overigh is, en het ware oock van Godt ten hooghsten te wenschen, dat andere meer het loffelycke exempel van U E. Achtb. mochten in-volghen, op dat daer door die over- heerlycke Landen van Guajana by den Nederlanders mochten ingenomen ende beset worden, tot troost van soo veele ellendige menschen.

Men siet nu meer dan ghenoech, hoe dat alle Negotien aen alle kanten, dewelcke men precario of beedsche wijs met Vrienden drijft, soo licht kunnen, niet alleene verstoort, maer ten eenemael afgesneden worden: Soo wanneer maer d' eene ofte d' andere quaetwillige Nae-buyr, daer toe de minste gele- gentheyde siet ende genegentheyde heeft: Ende hoe beswaerelyck de restau- ratie der selve valt, sien wy daeghelicx (Godt betert) oock soodanigh, dat d' onkosten die t' ellekens daer over moeten ghedaen ende aen-ghewent worden, schier oneyndelijke zijn, ende dat de Luyden daer door oock qua- lick wederomme tot haer verhael kunnen komen: Daer, daer-en-teghen, alle Negotien vast gestelt tusschen Onderdaen met Onderdaen, in nieu- we geoccupeerde ende selver bevolde Landen, wel eenichsints kunnen ge- turbeert, maer seer beswaerelycken ten eenemael ont-trocken ofte benomen worden. Ghelijck sulcks te sien is uyt d' Oorloghen, dewelcke veele Natien in verscheyden tijden, en dat in verscheyde ghewesten van America ten dien insichte hebben ghevoert; doch van hoe weynich goet succes die selve ten allen tijden sijn gheweest is onnoodich hier te verhalen: Soo beswaerelycken valt het d' eenen Hane d' anderen op sijn eygen Mest-vaelt t' overwinnen of van daer te verdrijven.

Daeromme soo zijn die geene wijs, dewelcke eens anderens voorige mis- slaghnen soecken te verbeteren, ende wat voor desen by die selve versuynt is, in betere achttinghe te nemen: want het gheluck is gunstigh den gheenen dewelcke niet on-achtsaem en is, maer met een ghestadighe neerstigheyde haer hulpe waer-neemt. En alsoo mogen alsulcke wel met goeden rechte met- ter tijdt voor haer eenigh goede weldaet verhoopen, dewelcke met wer- kende neerstigheyde, den wegh effen maecten tot den gheluck; daer die geene die onachtsaem blijven, terwijl den Tijdt door-loopt, luttel of niet verkrijghen.

TOE-EYGENINGE.

Seer loffelycken en wijsfelicken hebben dan U E. Achtb. gedaen in 't oprechten van dese hare Associatie en het resolveren tot het legghen van een Colonije op die beerlycke Kuste van Guajana. En nademael dat het U E. Achtb. gunstiglyk heeft gelieft my te honoreren met de plaets van haren eersten Raede, om te helpen dirigeren de saken van die selve hare Colonije in die Landen: Soo heb ick my ten hoochsten verplicht gevonden, dit mijn geringe werck aen U E. Achtb. als aen mijne seer gunstighe en wel geneghene Heeren ende Meesteren, uyt een dankbaer- en- tot haren dienst wel en toe-genegen her te op te dragen en toe-te-eygenē, om daer door te doen bliken, dat daer ik anders niet en kan, altyt dankelick wil erkennen d' Eere, het goede en de sonderlinge belesde bejegeningen, dewelcke my van U E. Achtb. sonder noch eenighe mijne verdiensten sijn aen-gedaen geweest, waer door ick my aen U E. Achtb. ten eeuwigen dage hoochlijck verplicht houde: wilt dan Ed. Achtbare Heeren dese mijnen geringen arbeit voor aengenaem aen-nemen; en wat my voor tegenwoordig aen meerder bewijs van mijn dienstveerdigheyt en verdiensten ontbreeft, dat selve sal ick ter bequamer tijt, met Godts hulpe, dan trachten door goede, aengenaeme ende getrouwe diensten noch te verdienen ende my Uwer Ed. gunste also weerdigh te maken. En ondertusschen U Ed. Achtbare personen met alles wat haer weert en lief is, bevelen in de bescherminge van den Al-goeden en Al-mogenden God, den welken ick altyt bidden sal dat het sijne Goddelijcke Majesteyt genadichlijck wille gelieven het aengevangen werck met eeuwige heyl en voorspoet te Zegenen, tot voort-plantinge van sijn alderheylighste Woordt onder de Heydenen, tot troost van vele bedruete ende verlegene Menschen, ende tot het hoochste welvaren van de ghebeele Associatie, &c. Ende in middels verblijven mijn leven langh

Edele, Achtbare, Wijse, Voorsienige en seer discrete Heeren

Uwer Ed. Achtb: &c.

Tot alle goede, aengename ende getrouwe diensten hoochst

Graven-Haghe, desen
lesten van Iulio,
1659.

verplichten en oock bereyt-willichsten

DIENAER
OTTHO KEYE.

OP

OP HET ONDERSCHeyT

TUSSCHEN

KOUDE ende WARME LANDEN,
geschreven ende uyt-gegeven by d' HEER

OTTHO KEYE,

Gewesene Capiteyn ten dienste der Vereenighde Nederlanden, in Brazyl, ende tegenwoordigh Eerste Raedt van de Geoctrojeerde Guajaensche COLONYE.

Wie wel, gemakelijck, en rijck'lijck souckt te leven,

Die 't hier niet vinden kan; leeft, watter is beschreven

In 't Onderscheyd van Landt, en Lucht, in Warm, en Koud:

Als d' Hemel scheelt van d' Aerd, als Loot verscheelt van Goud,

Soo groot is hier 't verschil: Wat Loff dan, die het Warmen

Tot plantingh van Gods woord, tot bystand van den armen,

Tot Maetschappys proffijt, gaet soucken, heeft hy niet

Verdient? Heer OTTHO, dit, en meer van u geschiet.

G. v. HOGENHOUCK.

Op

Op het Ware Onderscheyt,

Tusschen Koude ende Warme Landen,

B E S C H R E V E N

door d' Heer OTTHO KEYE, &c.

EEN ander scherp sijn Pen, om guure *Kouwe Landen*
Te prijzen: of daar *Hitt'* te groot, de *Huyt* doet *Branden*;
't Verachte *Lapland*; *Groenlandt*, 't ongesont *Guineé*,
Daar 't *Landt* de *Menschen* moort, en vol is van veel *wee*.
Ik prijs hier *OTTHO KEYE*, die sulken *Landt* gaat prijzen
Aen *Nederlandt*: alwaar, geen quaade *dampen* rijzen,
Alwaar geen bitt're *Koud'*, *Neus*, *Oor*; en *Wangh* door-bijt;
Ja soo s' het *hart* bevanght, des *Levens*-draat af-snijt;
Daar *Vrucht* noch *Vreught* en is, daar met *gevaar* van 't *Leven*
Men *Monsters* dooden moet, die niet veel nut en geven;
Noch waar te groote *Hitt'*, geen lust is, maar een last;
Die 's levens kracht verteert, en staagh, in 't *sweet* ons wast;
Maar sulcken *Landt*, dat alle *Landen* gaat te boven,
Een schets van *Canaan*, en *Edens Eedle Hoven*;
Daar de gematightheyt des *Luchts*, den *Mensch* verheught.
En daar geen *Windt* en *Waeyt* dan tot des menschen *vreught*.
Soo *Landt*-aardt yets vermagh in 't *leven* te verlengen
Die moet ghy in *Brasil*, en sulcke *landen* brengen,
Als *KEYE* hier beschrijft; dat alle *Vruchten* geeft,
Niet eens, maar meer-maals 's *Jaars*, waar van men vrolijk leeft.
Ja vier-maal in een *Jaar*, *Wijn* stikken *Druyven* dragen,
Meer goet en soet is hier, 't geen *KEYE*'s oogen sagen,
En and're *nevens* hem: die 't ook recht weeten wil,
Die *Lese* dit *geschrift*: of vare na *Brasil*.

Q. Spranger.

VOOR.

V O O R - R E D E N .

HET Oude Spreekwoordt acht die gene voor ongeluckich, die in een quaet Landt geboren zijn: Gemerckt den mensche door een enckele ghewoonte, als door een stercke drift van sijn tweede Nature, meest altijt wederomme verlangt nae dat Landt, daer in hy geboren ofte op-gevoet is; ende hoe quaet oock dat selvige is, soo en mach hy daer van geen quaet hooren spreekken: want hy en geloofst niet dat daer een beter Landt inde Werelt is, als dat van sijn geboorten-plaetse: achtende een yegelijck also sijn *Vaderlant*, voor het beste ende geluckichste Landt.

Van dit euvel sijn kranck gheweest oock wijse ende vermaerde Mannen: alsoo heeft *Ulysses* sijn *Vaderlant*, het dorre, schrale en Klipachtighe *Ithaca* in hooger weerden ghehouden, als alle die schoone, lustige, en vermakelijcke *Lands-douwen*, die hy gedurende den ganschen tijt van sijne omsweringe, hadde doorwandelt ende door-sien.

Alsoo hebben de *Kinderen Israëls* noch dickmaels nae haren uyttocht, noch wederom gewenscht, om het slaef-sche *Aegypten*, niet tegenstaende zy in het selve, so lange *Jaren* onder so swaren dienstbaerheit, soo swaerelick hadden versucht.

Alsoo heeft de *Huysvrouwe* van *Loth*, weder te rugge ghesien nae haer *Vaderlant*, het van *Godt*, gedreychde en vervloeckte *Zodoma*.
Soo beswarelijcken, jae schier onmogelijcken valt het de *Menschen* haer *Vaderlant*, hoewel dickmaels *Quaet*, *Arm* ende *Byster* te verlaten, en tegens een beter *Landt* te verwisselen: Daeromme oock *al-sulcke Luyden*, met recht gefecht moghen werden, den rechten aert ende eygenschap van de *Haesen* te hebben, dewelcke soodanich beminnen de *plaetsen daer zy gejongt zijn*, hoewel dickmaels op een *Dorre* ende *Onvruchtbare Heyde*, dat zy haer nochtans, daer omtrent, meest altijts onthouden: Jae die, schoon zy aldaer meermaels door de *Jaegers* betrapt zijn, evenwel t' ellekens, soo zy het maer den

A

Honden

V O O R - R E D E N .

Honden konnen ontleggen, niet tegenstaende de vorige periculen, terstont wederomme nae het *Leger* daer haer *Moeder* haer gheworpen heeft, te rugge keeren.

Ick hebbe in veele *schr*ale en *dorre* Landen gesien het *jammerlijcke* ende *ellendige* leven van vele *Arme Menschen*; ende voornamentlijck der *Arme Landt* ofte *Huysluyden*: ende met aendacht gemerckt op haeren *noyt ghedanen arbeyt*: des *Morgens vroegh*, ende des *Avonts laet*, in *Regen*, *Wint*, *Hagel*, *Sneeu*, en *Koude*: als arbeydende tegens de *Doot*, ende dat sonder uyt-komste te zien, ofte eenige hope te hebben van oyt, door allen haren *suyren* en *Peertschen* arbeyt, een beter leven te fullen verkrijghen: en was haer *Loon*, een stuck *swart broot*, met een *dronck Scherbier* ofte *Water*; en selden beter *Tractement*. Voorwaer ellendich genoegh: nochtans soo kan men foodanige *Luyden* qualick doen geloven, dat daer een *beter Landt* is, als dat daer in zy geboren sijn, ende soo een *jammerlijck* leven leiden: ofte so men het haer al doet gelooven, soo heeft men noch, soo oneyndelijck veele worstelen, en schier meer redenen daer toe van nooden, als *Hercules*, crachten van doen hadde om *Antheum* te verwinnen, eer zy haer van die *quade plaetsen* af lichten, ende uyt dat *Armelijcke* leven, tot een *beter* laeten over-brengen.

Met welcke *Menschen* het gestelt is, even gelijk als met de *Efels*, de welcke alleen tot het *last-dragen* ende den *arbeyt* geboren, en anders nergens toe nut en sijn: die het even vele gelt, ofte sy tot *Loon* van haren *arbeyt*, *Stroen* *Kaf*, ofte *Hoy* en *Haver* eten: al welcken slach van menschen men huysdaegs seer veele inde *Werelt* vint; en soo wie de selve soude willen in een *beter Lant* ende tot een *beter* en *gemackelijcker* leven brengen: die en soude niet dan ondancck behalen: sijnde die menschen haer *gewoonte*, hare *tweede Nature*, de welcke seer beswaerlijcken valt om te veranderen. Het welcke *Plinius* (schrijvende van het *Armelijcke* Leven, ende de vuyle ende morsige *Woonplaetsen* der *Oost-Vriesen*, ende der selviger *Nageburen*) in sijnen tijt mede wel heeft aen-gemerckt, wanneer hy segt: *Dat die Volckeren* soudens meynens noch *grootelijcks verkort* ende *verongelijckt* te worden,

V O O R - R E D E N .

worden, soo by aldien sy van den *Romeynen* overwonnen, van soo een *vuyl* en *morsich*, tot een *geschickter* ende *Borgerlijcker* leven ghebracht wierden: Ende dat het *geluck* vele *Luyden* *verschoont* tot hun eygen *ongeluck*.

Onder de *Volckeren* nu, die in verscheyden tijden, ofte door *Oorloge* en met *Gewelt* verdreven, ofte door *te groote vermennichvoudinge*, genootsaectt zijn geworden haer *Vaderlant* te verlaten: hebben *sommige* dat verstant ende die *voorsichticheyt* gebruyckt, dat sy, nae een *beter Lant*, dan dat sy gedwongen waren te verlaten, haer gewent, en in dat selve hare *Woonplaetsen* ghenomen hebben; en *deze* voorwaer hebben winst gedaen, en sijn in haer *ongeluck* wel ten hoogsten *geluckich* geweest.

Andere, ofte hier niet op lettende, ofte te traegh ende te leuy tot verre ende moeyelijcke reysen, hebben liever die hare *Leuyicheyt* ten gevalle, het naeste ende ledige *Lant* om des *Rusts* halven, voor het beste gekoren en ingenomen; Maer *Alsulcke* hebben seer gedoolt, oock foodanich dat haer, en hare *Nakomelingen* die hare *Leuyicheyt* ende verkeert gesochte *Ruste*, een gedurige *Slavernye* is geworden, ende dat ten aensien van die *slechte*, *quade* en *onvruchtbare* Landen daer in sy haer neder gheset hebben: daer uyt niet te trecken en is, dan, door een *continuelen*, *grooten* en *suyren*, jae *Peertschen* *Arbeyt*, en dan noch *dickmaels* qualick soo veele, als tot 's *Levens* onderhout van nooden is: altijd sober genoegh.

Van die slach sijn voornamentlick de *Noorder Picten*, de *Yerlanders*, die van het *Dorre* en *Berchachtighe Noorweghen*, de *Koude Ruschen*, de *Lappen*, ende die daer om-heer aengrensede *Natien* meer, op wat doch voor een *Kouden*, *Dorren*, en *schr*alen hoeck *Landts* hebben die selve hare *Woon-plaetsen* genomen?

Maer van noch erger *conditie*, sijn de *Hitten*, ende die van de bygelegene *Eylanden*, van de welcke het spreekwoort seyt, *dat die gene den hals verbeurt* hebben, *die aldaer te Lande aen eenen Boom pissen*: en dat overmits de *Noorder-winden* so fel, en het *Lant* daer door so *schr*ael en *dorre* is, (als te verre van de *Sonne* gelegen, wiens *Hette* inde *Tee-linge* der *naturelijcke* dingen, in de plaetse des *Mans*, ende d'oor^saeck-

V O O R - R E D E N .

ster der selve is) dat aldaer geene Boomen ofte Struycken en kunnen groeyen ofte waffen, en over-sulcx niet te vinden en zijn.

Van noch *Slimmer*, jae de *arghste Conditie*, sijn die van het by-kans eeuwigh duyftere *Ciberien*, ende de *Ysige Yslanders*, alwaer acht maenden des Jaers wort Ys gesien: gelijk dan oock van de over-groote *Koude*, ende het ghestadich Ys, dat Landt zijnen Name heeft bekomen. Alwaer de *Menschen* ettelicke Maenden des Jaers leven sonder *Sonne* te sien: daer van de meeste geen *Broot* en kennen, ick laet staen ghesmaect hebben: als die gansch geen *Bouwerck* en doen, want *Ackers* en hebben zy niet; wiens ordinaris *Kost* is *Vis*, weynigh *Vlees*, ongefouten *Boter*, *Kaes*, en *Melck*: en die in plaetse van *Broot*, gebruycken *Visschen*, geklopt met steenen, ende voor *Dranck* Wey ofte *Water*.

Voorwaer *Menschen*, die te rechte een erbarmelijck leven leyden. Over de welcke nochtans om de *Heerschappye* te voeren, soo hebben eertijts de *Deensche Koningen* derwaerts *Vloten* gefonden, met die selve *Geoorloght*, t' *onder-gebracht*, ende tot *verseekeringe* aldaer noch *Volck* geplamt, even als ofse met die rampsalige *Menschen* te overwinnen, noch groote schatten verover, ende hare *Heerschappye* wel defstich vermeerderd ende wijt uyt-gebreyt hadden.

Indien dan die *gene* ongeluckich zijn, die in een *quaet Lant* geboren zijn, so sijn die *gene* noch vele ongeluckiger, die uyt een *quaet Landt*, in noch een *veele arger* worden vervoert, en vinden haer die selve (by maniere van spreken) even verbeterd, als die *gene*, die uyt het *Vagevier* inde *Helle* geraecken.

Onder de *Volckeren* van onse *Europeische Werelt*, die ongeveer, sedert twee hondert Jaren herwaerts getracht hebben *Nieuwe Landen* op te soecken, om daer door de *Palen* van hare *Heerschappye* verder uyt te recken, ende met eenen om het *gebreck* van haer *Eygen Landen* door den *Rijckdom* van *Buyten-lantsche Conquesten* en *Negotien* te verbeteren: zijn de *Eerste* ende *Voornaemste* eere weerdich de *Castilianen*; ende onder die selve verdient met recht eenen onsterffelicken name, die noyt genoeg volpresene *Coninginne* die *grote Isabella*,
de-

V O O R - R E D E N .

dewelcke doen-maels eenich ende alleen *Wijs*, ghehoor gaf aen de aanbiedingen van dien Roemweerden *Genevois*, *Christoffel Columbus*, van allen anderen van *Europa* doen-maels verworpen, als wanneer Hare *Majesteyt* (siende het *Tresoir* van den *Koninck Ferdinand* haren *Heere* ende *Man*, door de langhdurige *Granadijsche*, ende andere *Oorlogen* uyt-geput, ende dient-halven onmachtich) mildelijcken haren *Conincklijcken Spaer-spot* openden, ende een *Vlote* toestelden, weerdich de *grote Desseynen* van dien *grooten Capiteyn*: daer door sy voor *Castilien* den wech gebaent, ende de *Fondamenten* geleght heeft, tot die *on-schatbare Conquesten*, van soo vele *Rijcke*, *Groote*, *Schoone* en schier *ontelb're Coninckrijcken*: in die, tot dien tijt toe *onbekende Werelt*. Ende datterwijlen alle andere *Princen* ende *Staten* van *Europa* met een diepen slaep van onachtsaemheyt bevanghen, stil saten, en alsulcke *schoone gelegentheden*, so verfoeyelijcken verwaerloofden: daer van de *Nakomelingen*, met leetwelen en smerte tegenwoordich gevoelen den onverbeterlijcken schade, en doorgaens met *nijdige oogen* aensien den teghenwoordighen *welvaert* der *Castilianen*: ende de selve als nu te onbedacht, en allesints te vergeefs met *oorlogen* quellen, om mede te deelen van de *Vruchten*, die sy door hare wackerheyt en onvermoeyelicken arbeyt, hebben verkregen.

Soo veele isser aen gelegen, *den Tijdt*, ter rechter tijt, wel in acht te nemen, ende sich van de *Occasie* te weten te dienen, dewijle de selve tegenwoordich is, want eens *Voorby* ghepasseert zijnde, soo is het *Nae-berou* te vergeefs: want de macht der *Castilianen* in die *Landen* hedendaegs soo considerabel ende over-groot is, dat de selve geene *Machten*, hoe groot oock die selve, haer van buyten mochten overkomen, behoeven te vreesen; want teghens haer vermach weynigh een openbaer ghewelt: soo dat die geene, die hedendaegs souden vermenen, yets vruchtbaerlicx tegens die *Landen* uyt te rechten, dat selve meer door *practique* dan door ghewelt moeten uyt-wercken; aenghesien d'er inder daer, maer *twee eenighe weghe* ofte *middelen* open sijn, sonder de welcke, niemant eenige *verseekerde hope* van een *goedt succes* sijner *aenslaghen* mach hebben, ick laet staen, dat hy

V O O R - R E D E N .

in die Gewesten, oyt iets met voordeel soude konnen uyt-rechten : want soo wie maer eene van die selve komt te missen, sijn alle machren ofte gewelden daer door te vergeefs, ende alle aengewende onkosten vruchteloos: welcke tot noch toe, by geenige van die, dewelcke oyt hebben onderstaen, yets op alfulcke Landen in 't werck te stellen, en zijn waer-genomen, veel weyniger in gevolgt geworden: Daeromme oock alle foodanige aenflaghen, nae hare quade beginselen, een quaden uytflach hebben genomen.

De *Portugisen* alleene, nae-geburen der *Castilianen*, hebben omtrent den selven tijt, de selve wacker ende onverdrietsaem nae-ghevolgt: Eerstelijcken met de *Custen* van *Africa* te ontdekken, te bevaren, aldaer haren handel te drijven, die voorts tot verseeckeringe van die selve allenthalven hebben Forten ende Loges gheleyt; en sijnde eyndelijck de *Cabo de Bona Esperansa* voorby gepasseert, hebben den onbekenden wech, langhs het *Zuyden* nae het *Oosten* aen de wereldt geopent; ende naemaels mede ontdeekt het over-*Schoone, Rijcke, Lustige, Jae onwaerdeerlijcke Brazyl*: In alle welcke gewesten sy terstont met yver allenthalven hare *Colonijen* hebben opgerecht: hare *Negotien* vast gestelt, ende daer door ongelooffelijcke schatten van *Tijt* tot *Tijt* verovert.

Loffelijcken zijn dese daer nae gevolget, van de *Vrye Vereenichde Nederlanden*: dewelcke, soo drae als sy hare *Vryheyd*, met het *Sweert* van *Spagnien* verkregen, eenichsints hadden in verseeckert heyt gestelt, hebben voort opgerecht twee heerlijcke en treffelijcke *Maetschappyen*: daer van de *Eene*, met groot voordeel ende *Winst*, tot noch toe, het *Oosten* heeft bevaren, veele *Plaetsen* aldaer *Geconquesteert*, veele *Sterckten* en *Fortressen Gebout*, ende een overtreffelijcke *Negotie* voort geset ende vast gestelt.

Geen minder succes hebben de saecken van de *andere Maetschappye* in haer *Begin* in het *Westen* gehadt: als de welcke geluckelijcken, die over-rijcke *Silver-vloot* van *Nova Hispania* en andere *Coninckrijcken* inde *Bahia* van *Mathanze*, heeft verovert, onder 't beleyt van haren dapperen *Zee-Helt*, *Pieter Pieterssen Heyn*: daer nae met
geen

V O O R - R E D E N .

geen minder voorspoet, heeft zy een gedeelte van *Brazilien* gelegen in 't *Zuyderlicxste* ghedeelte van *America*, ende *Chiné* op de *Goudt-Cust* in *Africa* geconquesteert, en sedert onder de *Hoochloffelijcke Regeeringe* ende het goede beleyt, van den *Doorluchtigen, Wijzen* en *Kloeckmoedigen Prince, Iohan Maurits van Nassau*, hare *Palen* in *Brazyl* vry wat verder uytgereckt, die mede in *Africa* het *Koninckrijcke* van *Angola* en het *Vermaerde* en *Vruchtbaere Eylandt* van *S. Thomé* de *Heerschappye* van die *Maetschappye* heeft onderdanich gemaect, ende in weynich tijts heeft zy in *Brazyl*, door den *ongemeen yver* en *Vaderlijcke sorge* van dien *Prince*, gesien de *Fondamenten* geleyt tot een aerts *Paradijs*, ende 't selve in dien *Staet* gebracht, dat het by alfulcken voortganck in weynich *Jaren*, niet veele *Coninckrijcken* van *Europa* soude hebben behoeven te wijcken: Ende voorwaer, over geluckich ware *Brazyl* geseeft, ende niet minder de *Maetschappye*, ende met haer vele duysenden getrouwe *Onderdanen* der *Vrye Vereenichde Nederlanden*; soo by aldien het de getrouwe *Voorforge* van dien *Wijzen ende Cloeckmoedigen Vorst*, tot op dese huydige uyre ware bevolen gebleven: Maer, so haest als dat over *Costelijcke Vat*, vol van een *onwaerdeerlijcken Rijckdom*, de getrouwe *arm-banden* van dien *noyt genoeg volpresen Prince*, waren ontvrongen ende ontsprongen, is het seer haest in *Duygen* gevallen. *Brazyl!* een *Landt*, voorwaer weerdich de *Regeeringe* van so een *Wijs*, ende *Voorzichtich Prince*, ende een *Prince!* voorwaer weerdich het opper-ghesach over soo een *Schoone en onvergelijckelijcke Lansdouwe*.

Alle dese voorseyde dan, hebben seer wijsselijcken de uyt-breydinge van hare *Heerschappye*, ende de *verplantinge* van hare *Volckeren*, gedaen ende aen-geleyt in *Warme Landen*: alwaer sy, om vele wichtige redenen, voor vast gehouden hebben dat de meeste voordeelen en profijten te halen waren, ende het *gemackelicxst* ende *vermaeckelicxst* te leven was.

Hoe hoogh oock de *Spagniaerden* en *Portugisen*, die selve Landen altijt boven de *Coude* hebben geestimeert, can men daet uyt genoegh afnemen, dat sy, als de eerste *Vinders* en *Ontdeckers* van de selve; al-
lent-

V O O R - R E D E N .

lenthalven in *America* alleen hebben geoccupeert de Landen ghelegen tusschen den beyden *Tropicos Cancri*, ende *Capricorni*, en zijn voorts weynich buyten die selve getreden, oock soo heeft de ervarentheyt nu meer dan ghenoech, aen de gantsche Werelt kondich gemaect, hoe onseylbaer haer-luyden oordeel in die selve sake is geweest: Het welcke noch veel klaerder blijkt, wanneer men maer Eerstelijck ziet, op de *Zuyderlicxste* Gedeelten, als van *Rio de la Plata* af, tot aen de Strate van *Magellanes*, ende van daer weder tot aen *Chili* toe, welke Landen tot noch toe niet dan by de *Naturellen* van die selve en werden bewoont, en daer nae op de *Noorderlicxste* Landen van dat selve *America*, als namentlijck de *Virginies*, *Nieu Englant*, ende *Nieu Vranckrijk*, by den *Spaengiaerts* ledich gelaten; en sedert by die *Natien* geoccupeert, ende aldan maer eens te dege let op de vruchten, die wederzijds Landen voort-bringen, waer in eygentlijck bestaen de *Voordeelen* ofte *Profijten*, de welke by gevolge zijn de enckele Gront-redenen der selver *Spaengiaerden*, ende *Portugisen*: Soo salmen bevinden, dat sy verre het beste hebben uyt-verkoren, en hoe de *Warme Landen* hondert, ende meer geven, teghens de *Koude Een*: waer by komt dat de *Warme Landen* met veel minder moeyte en arbeyt konnen gecultiveert worden als wel de *Koude*, die oock seer licht alles in sonderlingen overvloet voort brengen.

Soo dat *Theophrastus* seer wijsselijcken heeft geoordeelt daer hy seyt: *Dat de Hitte der Sonne*, ende de gematichde *Lucht*, meer tot het *Gewas* doen dan d'arbeyt der *Menschen*, en voorwaer soo is oock de *Hette de Boumeesteresse* van 't geene op aerden groeyt of leven heeft: Want de *Lucht* door de *Hette* verwarmt, en door de *Sonne* geholpen, soo brengt het *Aertrijck* licht alles voort.

Het is mijns bedunckens schier onmoghelijk, dat *Yemant* in de *Koude Landen* geboren en opgevoet, hoorende vertellen van de boven maten gesegende vruchtbaerheyt der *Warme Landen*, van de lichte, ende veerdighe *Culture* der selver, van de ongemeene en over-groote *voordeelen* en *profijten* die daer vallen, van het ghemackelike en vermaeckelike *Leven* dat aldaer geleyt wert, 't selve alles voor de
waer-

V O O R - R E D E N .

waerheyt soude konnen aennemen: gelijk my selver mede is gebeurt: maer moet als nu in waerheyt bekennen, dat, hoe hoogh ick oock voor henen die landen hebbe hooren roemen, het selve noch altiye verre is geweest, onder hare waerdye, gelijk ick sulcks naderhant selver hebbe gesien ende ondervonden: soo dat ick het beyde, ofte de rechte weerde van die landen door de penne uyt te drucken, ofte met sijne handen tot in den Hemel te willen reycken, voor even doenelijcken achte.

Ende gemerckt, dat met het beklaech gelijk verlies van die over dierbare conquesten van *Brazyl*, vele goede ende getrouwe *Onderdanen* vanden Staet der Vereenigde *Nederlanden*, alle het hare hebben verloren en moeten verlaten: so dat de selve daer door meerendeels verarmt zijn, en met *Vrouwen* en *Kinderen* in eenen bekommerlijcken Staet leven: als mede dat dese Vereenichde *Provintien* allesins overvloeyen van duysenden arme menschen, soo van *Eygene Ingesetenen*, als wel van die gene, die uyt naburige ende oock verre afgelegene plaetsen (alwaer tegenwoordich al om het al vernielende *Smeert des Oorlogs* alles vernielt en verjaegt,) tot de selve haren toevlucht nemen, oock dat het geschapen staet, dat, overmits de ruine vande *Negotie* aen allen kanten, het getal der selve van dage tot dage sal vermeerderen en vermenichvuldigen. Waer door het schijnt dat d' *Edele Heeren Regenten* der Stadt *Amsterdam*, bewogen geworden sijn, gelijk zy oock albereets loffelijken begonnen hebben, door contractatie met de *West-Indische Compagnie*, ende met approbatie van Hare *Ho: Mo:* de *Heeren Staten Generael* der *Vrye Vereenigde Nederlanden*, een *Colonye* op te rechten in *Nieu Nederlandt*, tot solagement van de arme en nootdriftige menschen, daer toe verleende aen de selve goede *Beneficien* ende *Vryicheden*, om die te stabileren: ghelijck nu mede ten dien selve eynde, de *Edele Heeren Regenten* der Steden *Middelburch*, *Vlissingen* en *Vere*, door gelijcke contract met de *Compagnie* en approbatie als vooren; voor-genomen hebben het *Rijcke Guajana*, anders genaemt de wilde *Kust*, ofte een gedeelte der selve, gelegen in *America* op de hoogte van *Een* tot *thien graden* benoorden de *Linea Aequinoctiael*; te bevolcken.

Over welke gelegenthey, also ick voor eenigen tijt, met ettelicke

VOOR-REDEN.

voornamē Heeren was in discours geraect, en vande selve naeukeurig ondervraegt wierde, hoe het by quam, dat onder so vele luyden, die voor desen in *Brazyl* waren geweest, so weynige te vinden waren, die eenige lust hadden, om *Nieu Nederlandt* te gaen bewonen: waer op ick haer Ed: tot bericht gaf, dat alfulcke luyden daer toe groote ende rechtmatige redenen waren hebbende, en dat vermits het overgrote onderscheyt dat daer is tusschen een *Koudt* en een *Warm Lant*, gelijk sulcx, so vele de tijt en gelegentheydt doenmaels toeliet, met goede sufficiante redenen aenwees: bestaende principalick in de *noofsakelicheden* die der vereyscht worden, so in regard' van de *bewooninge* selver, als wel tot de *Culture* van het eene en het andere *Lant*; en voornamentlick inde sonderlinge profijten, so het eene Lant boven het andere is gevende: alle't welcke dede blijcken hoe verre dat de *Warme* landen boven de *Coude* prevaleren. Waer over mijn gevoelen was, dat so lange daer noch eenige hope by die luyden overich was, van oyt wederom in *Brazyl*, ofte eenich ander *warm* Lant te mogen komen, weynige van die selve souden kunnen resolveren, om haer nae *Nieu Nederlandt* te begeven: gelijk dat selve genoech daer uyt te sien is, dat de meeste van die gene, die in *Brazyl* gewoont hebbē, haer nae de *Engelsche* en de *Fransche Eylanden* in *West-Indien* hebben getransporteerr, gelijk oock die selve noch dagelicx meer en meer derwaerts aen vertrecken: so verfochten my die voorseyde Heeren daer op, dat ick dat voorz. onderscheyt van *Koude* en *Warme* Landen, tot haer Ed. betere naerichtinge, eens in't korte, so veele doenelick, wilde by geschrifte vervatten en haer ter hant stellen: waer toe my, om redenen verplicht vindende, so heb ick dat selve in alle oprechticheyt en nae mijn beste vermogen gedaen: het welcke ick als nu, door verscheyden liefhebbers daer toe versocht zijnde, allen menschen ten besten, dewelcke (ofte uyt *noodt*, ofte uyt *enckele begheerte* tot winst) haer nae *vremde* Landen moeten en willen begheven, hier nevens door den *Druck* mede deele, op dat die selve nae voorgaende rechte ende grondighe kennisse van het *Ware groote onderscheydt*, tusschen *Koude* ende *Warme* Landen, als dan, alfulcke voor haer moghen uyt-kiesē, daer in sy oordeelen sullen, het *ghemackelijckste* te kunnen leven, en de *meeste profijten* te sullen doen.

ON-

ONDSCHeyT TUSSEN
KOUDE EN WARME
LANDEN.

DAT I. CAPITTEL.

Wat de onkonde van faecken in't ghemeen al quaets veroorsaect.

AEngesten in veele ende verscheyden *Landen* / een groote menichte van *Menschen* is / die van al haer leven geen andere *Landen* en hebben ghesten / als eben die geene / daer in sy geboren zijn: voortz van allen anderen ghewesten geen andere kennisse hebbende / dan voor soo veele sy daer van somtijts gelesen / ofte by gebal van hoozen vertellen hebben: waer door het geschiet / dat alfulcke *Luyden* dickmaels weynich geloove kunnen stellen / ofte nae haer contentement verseeckeringe nemen in de *Beschrijvingen* / ende vertellingen / soo anderen doen / aengaende de rechte beschapentheydt vande vruchtbaerheyt ende goedicheyt van alfulcke *Landen* / die sy noyt gesien en hebben; ende dat te meer / om dat een pegelijck van aerdt is / sijn geboorten- plaetse alrijt voor de beste te houden: als wel mede / overmits het soo seer kennelijcken is / hoe dat door een quade gewoonte / een peder aldermeest die *Landen* prijst en roemt waer in hy eygentlijck geweest ende verkeert heeft. Ja om dat het menichmael gebeurt / dat de menschen / die weynich *Landen* van haer leven gesien hebben / ende selver in

een quaet Landt geboren zijn / soo wanneer zy maer in 't een ofte ander Landt pets komen te sien / dat / ofte in haer Vaderlant ge-
breck / ofte niet soo goet is / ende dat / ofte wel inder daet / ofte nae
hare Phantasie / daer ober terstont alsulck een Lant / als sonder
weergade in de Werelt / uyt-krijten : daer dat selve Lant / ofte nae
zijn rechte wesen / recht aengestien zijnde / ofte by andere vergeleec-
ken ; veelrijts bevonden sal worden van weynich weerdye te zijn.
Ende dat in gelijk-maticheyt van sommige dinghen / dewelcke
dickmaels in de oogen der onwetende / seer heerlijcken ende trefse-
lijcken schijnen te wesen / daer die selve / wanneer se by rechte ken-
ners bekent / en tegens andere gestelt worden / dickwils niet / ofte
seer weynich inder daet te beduyden hebben. Dit selve veroorz-
saect dat de menschen (dewelcke / ofte uyt haer Vaderlant door
Oorzoge / ofte vervolginge om de Religie / ofte by verloop van ne-
gotie / ofte wel om eenige andere toevallen / verdriven) haer benoo-
dicht bindende een ander Vaderlandt aen te doen / om aldaer eer-
lijck / haer selven / haer Vrouwen ende Kinderen te sustenteren /
veelmaels niet en weten / nae welcke Plaetsen ofte Landen / sy
haer ten dien eynde best sullen wenden / het welcke die selve als
dan in haren tegenspoet / een dubbelde ongelegenheyt toebrengt :
want het kan ghebeuren / dat door de onkunde van de hoedanig-
heyt der Landen / sy haer alsoo haest nae een quaedt / als nae een
goet Landt begeven : Even dat selve hebben mede te verwach-
ten / die geene / die / ofte overbloet van gelt / ofte maticheyt des sel-
ven hebben ; en dat zy / om de meeste profijts halven / geerne in het
eene ofte andere Landt souden aen-leggen / dat zy / dat selve alsoo
licht in Plaetsen ofte Landen konnen komen te besteden / daer eer-
der verlies / als voordeel te halen is. Van welcke Luyden ick al ee-
nige kenne / dewelcke daer in al vry wat mis ghetast hebben ; en
daeromme / soo het noch te doen stonde / die het niet en souden be-
ginnen / dit gebreck is veele menschen eygen / dat sy maer enckel
blijven staen star-oogen op den uytterlijcken schijn (zijnde eygent-
lijck de schaduwe der dingen) dieder veele misleyt ; sonder eens in
't minste,

't minste, nae het dadelijcke Wesen der selve, om te sien, ick laet
staen, recht ondersoeck te doen : waer door soo veele fouten en
mis-slagen worden begaen : So veele is 'er dan aen gelegen sich
eerst wel grondelick van de gelegenheyt van een werck te infor-
meren / eermen dat begint ofte by der handt neemt / in dien men
voordeel en geen schade daer uyt wil trecken : want een goet en
neerstigh ondersoeck van een sake, baert een grondige kennisse der
selve, de kennisse weer, een goet overleggen, het overlegg' een goet
begin, en die sijn werck wel begint sal metter tijt de ongetwijfelde
vruchten van sijne voorsichticheyt genieten.

Soo is derhalven mijn voornemen alhier / te verhalen / niet de
weerdige voordeelen die veelen verscheppen Landen / in 't beson-
der / d'ene boven d' andere / zijn hebbende ; maer alleene aen de
onkundige menschen aen te wijzen / ende te vertoonen het groote
onderscheyt datter is in 't gemeen tusschen Koude en Warme Lan-
den ; en dat selve door middel van een tegen-een-stelling van twee
soodanige verscheppene Climaten : want twee contrarien ofte strij-
dige dingen nevens malkanderen gestelt zijnde, brenghen de selve,
om tot de beste kennisse van de waerheyt van een saecke te geraken,
het aldermeeste licht by. Waer uyt die geene / die / ofte door noot
om haer kost buyten haer Vaderlant te soecken / gedwongen / en-
de op hope van eens een betere forstijp te sullen verkrijghen / ofte
die / door enckele begeerte van groote Conquesten te doen / gedre-
ven / vreemde Landen moeten en willen gaen bewoonen / grondig
moghen verstaen en onderricht worden / wat voor Landen daer
toe bequaemst en voor haer het dienstichste sullen zijn.

DAT II. CAPITTEL.

Waer in eygentlijck bestaet het onderscheyt van Koude en Warme
Landen, ende wat daer toe noodich is om 't selve recht te konnen
verstaen.

Mijn voornemen is dan alhier te vertoonen het groote onder-
scheyt dat er is tusschen Koude ende Warme Landen : Het

welcke voornamentlick bestaet in drie dingen. Eerstelijck, inde nootfakelijckheden die der vereyscht worden om beyde die Landen te kunnen bewoonen. Ten tweeden: in de Culture der selve. Ende ten derden, in de profijten die elck Landt door middel van sijne Vruchten weder uyt-levert; Maer om nu dat selve klaerlick ende duydelick genoeg aen te wijzen: Soo is 't noodig vooz al twee plaetsen vooz te stellen / zijnde van soodanich Temperament ofte Climaet, als vooz al wesende seer dienstich vooz het onderwoz van dese materie / om uyt de Effecten, van die twee landen / tegens malcanderen gestelt ende vergelecken / des te bequamer ende te grondiger te kunnen bekenen de mindere ende meerdere deugt der selve, ende dat vooz soo veel de Koude ofte de Hette over het eene ofte het andere minder ofte meerder hare heerschappye voeren. Ick sal alhier / als onder een Kout Climaet leggen de / niet voozstellen een Landt gelegen nae-by, ofte binnen den Circulum Arcticum, ofte Antarcticum, maer een Landt ghelegen bykans recht in 't midden van de getemperde ofte gematichde Zona; waer teghen ick stellen sal een Landt ghelegen onder de Hete ofte verbrande Zona, en sal door de sonderlinge aengenaemheyt ende liefelickheyt des ghetemperden Luchts, de welcke albaer doozgaens heenen in een Welen is / ende de overmaten groote vruchtbaerheyt van die Lansdouwe / klaerlijck blijcken / de overgroote dwalinge der Ouden, ende der geener, soo noch hedensdaeghs in die meeninge zijn; waer van geene achten dat het onmoghelijck was / ende dese dat het seer beswarelijck is / de middelste ofte vijfde Zona van den Merckloot te bewoonen / ende dat vermidts haer over-groote Hette: Iae het sal (byuten alle tegen-spreken) bevestigen / hoe dat doozgaens de meeste Landen onder den Zonam Torridam gelegen / in getempertheyt, in vermakelijckheyt, in Rijckdom, en in vruchtbaerheyt alle andere ghedeelten des Werelts by verre overtreffen ende te boven gaen.

Alhier dient tot Waerschouwinge, dat ick niet met het woort Koude Landen alhier verstaet niet alleene / die Landen / die binnen de twee

twee Koude Zonen Arcticum ende Antarcticum bestoten zijn: maer alle die Landen die byuten den Zonam Torridam geleghen de veranderinge der Vier Getijden des Jaers onderworpen zijn / als Winter, Lente, Somer ende Herfst, en om in 't korte te segghen alle die Landen daer het Wintert. Met het woort warme Landen verstaet ick alhier alleene die Landen die tusschen de Vijfde ofte middelste Zona, by den Ouden gheacht vooz de verbrande ofte onbewoonde / gelegen zijn. Alwaer geene ofte seer kleyne veranderinge valt / omtrent de vier Tijden des Jaers, dan alleene dat het de eene tijt wat meerder regent als d' andere / ende om niet een woort te segghen / daer het altijt gezegenden Somer hiet, alwaer sonder onderlaten de Boomen bloeyen, de Velden groenen, de Vruchten groeyen, daer Koude, Ys, Hagel ofte Snee niemandt en doet klap-pertanden / ende alwaer geen Winden, dan tot vermaeck des menschen waeyen / ende sal ick alhier vooz tegenwoordich by dese occasie daer toe voozstellen / aen d'eene zijde Nieu Nederlandt, als gelegen onder een Koudt, ende Guajana, ofte de Wilde Kuste leggende onder een warm Climaet, en beyde in America.

DAT III. CAPITTEL.

Van de situatie ofte gelegentheyt van Nieu Nederlandt, als leggende onder een koudt Climaet.

Mer eer ick come tot de sake selve / dat is tot het vertonen van het groote onderscheyt van Koude ende Warme Landen; soo is het alhier vooz al noodich / in 't korte / soo veel moghelijcken aen te wijzen ende te verhalen / de eygentlijke situatie ofte gelegentheyt der voorszeyde twee Landen / als te weten: op wat breedte des Merrijcks die selve gelegen zijn / als mede der selver Temperature, ende de vruchten die zy beyde draghen ende voortbrengen: Ende is Nieuw Nederlandt gelegen in het Noorder gedeelte van America, beginnende benoozden de Linea Equinoctiael op acht-en-dertich graden en ongeveer vijftich minuten, alwaer het

in 't Zuydwesten paelt aen Virginia, en streckt sich de selve Custe langs de Zee tot over den twee-en-veertichsten graedt Noorder breette, alwaer 't in 't Noordt-Oosten aen Nieu-Engelant grenst.

De tijden des Jaers aldaer komen met die van dese Landen seer na over een / ende of het schoon alettelycke Graden naerder de Sonne gelegen is als Nederlant: Soo is nochtans den Winter aldaer doorgaens wel soo Kout, en meer tot ordinaris Vorst genegen als hier te Lande: oock soo is 'et meerder het Sneeuwen en Yelen onderworpen. De Somers daer-en-tegen sijn aldaer wederomme warmer als in dese Landen: Soo dat het Climaet ofte Temperament van dat Landt / nu Kout en dan wederom Warm is / nae dat de Tijden des Jaers aldaer zijn: veranderende t'elkens met het afwijcken en naederen der Sonne.

Nieuw Nederlant is inder waerheyt een Lant seer wel gelegen aen de Zee, voorszien van vele schoone Bayen, Havens, en verscheden treffelijcke Revieren, de welcke allesins dat Lant door-lopen / en een groote bequaemheyt toe-brenghen / om alle Coopmanschappen en Waren allenthalven te verboeren. De Lucht is aldaer seer supber ende gesont / welck sonderlingh voordeel het heeft boven andere des selfs nabuerige Landen. Het Aertrijck van 's gelijcken is seer vruchtbaer / dragende allerhande Coren, als Tarwe, Rogge, Garste, Haver, Boeckweyte, Mays, Erwitten, Boonen, Vlas, Kennip en Toeback. De Wateren en Revieren aldaer sijn seer Vis en Vogel-rijck: Aldaer valt oock goeden handel inde Pelterije. In somma het is een Lant / alwaer het weghens de overbloet van alle Lijf-tocht seer wel te leven is: gelijk dat selve oock veelen verschedene merckelijcke voordeelen heeft boven andere Landen. Doch dewijle 't selve alles / langh en breeet verhaelt wort / in de Beschrijvinghe van dat Landt / onlangs door Dr. Adriaen vander Donck uyt-gegeven / kan de selve daer op by den Nieuwgierigen nae gesten worden. Het gene ick alhier in 't korte / omtrent de constitutie ende ghelegentheydt van het Climaet ende Vruchten van dat Lant hebbe aengeroert / is mijns bedunckens

genoech-

genoechsaem voor de verklaringhe van de voorsz-genomen Materie.

DAT IV. CAPITTEL.

Van de situatie ofte gelegentheydt van Guajana ofte de Wilde Kuste, als leggende onder een Warm Climaet.

Het Rijke Guajana andersins genaemt de Wilde Kuste is gelegen in America onder de Vijfde ofte Middellste Zona, by den ouden genoemt de verbrande en onbewoonelijcke: het selve neemt zijn begin van eenen graet, sich voort langs de Zee uytstreckende tot op den thierenden graedt benoorden de Linea Equinoctiael; en niet tegenstaende dat het soo nae de Sonne gelegen is / soo is de Lucht aldaer / gelijk als in Brazyl, dat op eene ende die selve breekte des Aertrijcks / doch bezupden den Equator leydt / niet alleene seer verdraechgelijck / maer dat meer is / seer gesont / aenghenaem, lieffelijck, soet, en boven maten vermakelijck: en om de gedurige Nabijheyt des Sons, soo en is 'er gansch geen onderschepdt in de Tijden des Jaers, maer zijn de selve altyt even-gelijck, behalven dat het de eene Tijt meerder regent / als de andere / sonder nochtans dat het selve aen de Warmte, die aldaer ghestadich heen al eens is / eenige merckelijcke veranderinghe toe-brenghet / maer de welcke de vruchtbaerheyt alsdan wel grootelicks vermeerdert: alsoo is het Jaer aldaer te Lande een gedurigen Somer, en geen Winter is 'er altoos bekent. Het gheheele Jaer door Groenen aldaer de Boomen: noyt en verliesen de selve haer Loof te gelijcke / maer als het eene Blaetjen af valt spruyt stracks weder een ander voort / soo dat men het verwisselen der Blaederen, niet aen de Boomen, maer alleene aen het afgeballen Loof dat onder de Boomen leyt / en kan bemercken: het gheheele Jaer door Groeyen aldaer de Vruchten, men Plant, ende men Saeyt, het eene ofte het andere / ende het Vee heeft gedurich zijne voort-teelinge: een nootsaekelijcke oorake van een groote vermennichvuldige ende overvloed van alles.

C

Het

Het Aertrijck brenghet voort menichte van allerhande schoone ende delicate Vruchten tot 's levens onderhout van nooden: daer van ick hier nae inde Beschrijvinghe van dat Landt particulierlick sal spreken/daer-en-boven brenghet dat selve Landt voort schoon Suycker-riet, Indigo, Cattoenen, Toback, Oriam Verwe, en vele andere pzeieuse Waren / allerhande soorte van kostelick Hout, en zijn de Bosschen vol van allerhande Wilt en Gevogelte. Geen Landt en is 'er bekent dat allenthalven niet soo over-schoone en groote Revieren wort dooz-loopen als Guajana, gelijk het oock besloten legt tusschen Twee de voortreffelickste Revieren des werelts/ als namentlick tusschen die groote en fameuse Riviere Tabò: ofte de Las Amazonas die het ten Oosten, ende den vermaerden Oronoque die het ten Westen tot schept-palen heeft.

De Wateren ende Revieren krielen aldaer van allerhande soorte van schoone wel-smaeckende, en boven maten vette Visschen. Het is een Landt mede soo wel gelegen tot de Negotie / als eenich Landt inde gantsche Werelt / doch van alle 't selve / sal ick in 't bevolgh / elck op zijn plaetse breeder sprecken: dat alleene daer by doende / dat het is een Landt / dat alles heeft wat men van Godt soude kunnen wenschen / ende dat het alles te boven gaet / is; dat het onder soo een gheluckich Climaet leydt / alwaer den Kouden, Ysigen, verdrietigen, gebreeckelicken en al-verteerenden Winter, voor eeuwich is uyt-ghebannen: Soo dat 'er schoon geene andere uytmuntende redenen waren / om dat Landt boven andere te prijzen / is mijns bedinckens die eenige reden over sufficient genoeg / om 't selve hooglijcken te doen æstimeren; te weten / dat aldaer, al-tijt den Somer woont, en datmen der geenen Winter en kent.

DAT V. CAPITTEL.

Van de Perfoonen die gemenelick vreemde Landen gaen bewonen, en van de Nootfaeckelickheden die daer vereyscht worden tot het bewoonen van Nieuw Nederlandt, als sijnde een Kout Landt.

Hebbende dan verdoont / op wat hoochte ofte breechte des Aertrijcks Nieuw Nederlandt, ende Guajana gelegen zijn: daer uyt men

men ghenoechly kan afnemen ende bekennen het Climaer ofte het Temperament van die selve / en daer by verhaelt zijnde ter loops de principale ende Capitale Vruchten, ofte Ghewassen, soo in die Landen vallen: soo sal ick nu voort-gaen tot het eerste point / om te komen tot het gesejde onderschept van Koude ende Warme Landen / en wijzen aen de Nootsakeelijckheden die der worden vereyscht en van doen sijn / om die Landen nae behooren ofte met fatsoen / te moghen en konnen bewoonen: waer omtrent noch dooze heenen / dient vermaent en aen-gemerckt te worden: wat het eygentlick dooz Perfoonen ofte Luyden sullen zijn die de selve Landen sullen gaen occuperen ende besitten / om daer uyt / alle het geene / wat hier nae / van dat gemelte onderschept sal worden gesecht / des te beter en bequamer / te konnen vatten ende verstaen.

Ick hebbe dan hier bevozens / van tweederhande soorte van alsulcke menschen ghespoocken / als namentlijck / dewelcke ofte dooz den noot daer toe gedrongen / ofte op hope van groote Conquesten aldaer te sullen doen / derwaerts mochten gedreuen worden: Het welcke beyde sijn reden heeft / maer het apparentste is wel / dat het grootste deel der selve / en voornamentlick in 't begin / sullen zijn Luyden van gene groote Capitalen ofte middelen; over sulck s sal ick alhier in 't ghemeen alsulcke nemen voor Luyden, die wegens haere behoefstighyeyt en kleyne vermogentheydt, hier te Lande haer nootdrift of 's levens onderhout niet eeren of nae behooren niet en konnen winnen / en dient-halven op hope van een beter leven metter tijt te sullen verkrighen / en in het toekomende eenige winst te mogen doen / haer daer henen sullen begeven.

En sal ick alhier dan dooz eerst sprecken van de nootsakeelijckheden die gerequireert werden tot het bewoonen van Nieuw Nederlandt.

Alsulcke dan die haer nae dat Landt sullen willen transporteren / het sy dan een geheel Huysgesin, ofte een mensch in 't particulier / die selve moeten dooz haer eerste onkosten betalen de Transport-gelder, te weten: dooz Kost en Vracht een seker Tanto geven.

Voorts onmisdelicken vallen in alle de onkosten hier nae ghespecificereert.

Albaer te Lande gekomen zijnde/ soo moeten die selve voorraet hebben om een gheheel Jaer daer van te kunnen leven. Moeten vooz de Koude versien ende versorgt zijn/ van Linnen en Wullen.

Ende alsoo Nieuw Nederlant, gheijck gesejdt is/ met andere Noorderlijke Landen / mede het Winter saysoen onderworpen is/ soo moeten die Luyden vooz al daer te Lande/ soodanige Hupsen bouwen/ de welcke de violentie en injurie van dat koude saysoen/ kunnen uyt en tegenstaen.

De Hupsinge moeten mede sijn so groot/ om Peerden en Koeyen te kunnen stallen/ Koren, Hoy, Stroo, en Branthout daer in te kunnen leggen/ of anderssins moeten zy daer toe apparte Schuren ofte Bergen timmeren.

De selve Hupsen moeten versien sijn van bequame Solderingen/ om het af-gedorste en schoon ghemaecte koren daer op te bergen.

Tot het Bouwen der Huysen sijn van nooden Timmerluyden met hare Knechts, en voorts allerhande Materialen.

Ende al dewijle een Man qualick alleen een soodanich Hups kan bouwen en rechten/ soo sijn daer toe noodich mede-helpers, het welcke dan moet geschieden ofte door eygen ordinaris Knechten en Werckluyden, ofte door Luyden daer toe extraordinaris voor dagh-loon gehuert.

De Hupsen nu gebout en veerdich ghemaect zijnde / soo sijn die selve daer mede noch onbequaem / om in den Winter-tijdt / te bewoonen: daer moeten als dan / om in de langhe en koude Wintersche Nachten niet te verkleumen, noch eerst Bedden, Laeckens en Deeckens sijn: Ick gewijge noch allen anderen nootfaeckelijcken Hupsraet.

Alle dit voorsz is in een Kout Landt, om dat selve te kunnen bewoonen/ alsoo hoognoodich dat het geensins en kan gemist worden/ ofte eenich wjstel lijden / ende soo het al schoon op het alderrecke-

reckelickste ofte na de meeste menage wordt aen gelept/ ende dien volgens daer na oock gecalculeert / soo sal men nochtans bevinden / dat het even wel noch een merckelijcken stupber sal komen te bedragen/ ende dat ten opsichte van die gene/ die van kleyn vermogen sijn: voornamentlick als geconsidereert wert hoe dat in soo een Landt/ dat eerst bevolckt wort, daer weynich menschen sijn, ende onder die noch minder hantwercks luyden: dat aldaer consequentelick den arbeyt ten hoogsten kostelijck, ende alle nootfaekelijckheden over dier moeten wesen: dat niet seplen en kan.

Het eenige voordeel nu dat die Luyden daer-en tegens aldaer te Lande tot de opbouwinge van hare Hupsen hebben/ bestaet hier in / dat dat selve Landt overvloet heeft van allerhande schoon hout, seer goet ende bequaem tot den Hups-bou/ het welcke haer geen gelt anders en behoeft te kosten / dan alleene den arbeyt om het te houwen ende te bereyden.

DAT VI. CAPITTEL.

Van de Nootfaeckelickheden die daer vereyscht worden tot de Culture van Nieuw Nederlant.

Verhaelt zijnde de Nootfaeckelijckheden, de welcke eerst ende vooz al gerequireert worden om Nieuw Nederlandt te kunnen bewoonen: soo salick voort-gaen tot die gene dewelcke vereyscht worden tot de Culture van dat selve Landt/ om die nae behooren in 't werck te kunnen stellen.

Aengesien dan / dat tot de ordinaris Culture ofte bebouwinghe van alle Landen in 't gemeen/veele en meningerhande saken nootich en vandoen sijn: soo wort er noch ongelijck meer vereyscht om al soodanige Landen/ die als noch Wilt en Woest leggen/ overtrocken met dicke Bosschen, vol van allerley soorte van swaer Hout, Heggen en Struellen, eerst te rechte tot hare Culture te kunnen brengen: over sulcks dan / soo is tot de bebouwinghe van al sulcke Landen, een meer dan dubbelden arbeyt nootfaekelijck; en moet dien volgens dat selve werck oock kostelick vallen.

Want voor eerst, al eermen tot de Culture van die selve Landen kan komen / soo is het van nooden de Boomen daer op staende / als mede de Heggen en Struellen af te kappen / Stobben en Wortelen uyt te raden / om het daer door tot Bou-Hoy, ofte Weylant te bequamen / waer toe dan bereyscht wort volck: want een man alleene en kan / oock in een geheel Jaer / weynich alsulck Lande tot het Ploegen gebruyckbaer maecten.

Waer toe van 's gelijcken van nooden sijn / allerhande Gereetschappen, als Axen, Bijlen, Kapmessen, Houwelen, Schoppen, &c. Maer boven al menschen / om van alsulcke Wildernissen en on-Landen, goede ende bequame Landen te maecten / de welke alle op groote Hueren gehuert moeten worden: want tot soodanigen swaren en moeyelijcken arbeydt, en sijn geen arbeyders, dan voor groote dach-loonen te bekomen / en om nu een goet en redelick Stucke Lands (alwaer weder eenich voordeel metter tijt / weerdig om te noemen / van ghetrocken mach worden / in dier voeghen te suyveren, schoon te maken, en voor den Ploegh te bereyden, loopt ten minsten een tijt van twee Jaren henen.

Het Landt nu alsoo toe gemaect / bereyt ende verbeerdigt sijnde / soo moeten der als dan noch voor eerst / voor ende al eermen tot het Ploegen van 't selve kan komen / Peerden sijn.

Van 's gelijcken wort 'er bereyscht een Wagen ende Ploeg, met haeren toestel.

Het Landt nu geploegt en om-gheworpen sijnde / soo moet 'er noch daer en 't boven / om het selve te besaepen / allerhande Saeyzaet sijn.

Daer sijn voorts van nooden / Eggens, Sichten, Seifchens, Grepen, Gavels, Wannen en Schepels, en meer ander gereetschap / en al-hoewel dese dingen geringh en van kleyn belangh sijn / echter soo kostense noch al min ofte meer gelt / en vergrooten de somme.

Soo zijnder mede inden Hoy-tijdt / arbeyts-luyden meer van doen / als men wel in ordinarijs dienst en huys is houdende / om alles ter goeder tijt te verrichten.

Ende

Ende alsoo het kennelijcken is / dat voornamelijck op het Landt voor de huyshoudinge, en voor al / voor die geene / die den Lant-bouw oefenen willen / allerhande Vee van nooden is / sonder het welke / de selve / allesins seer gebrueckelicken is: soo hebben insonderheyt alsulcke Luyden aldaer te Lande oock seer nootfaeckelijcken Koe-Beesten van doen: dewelcke geensins / altijd seer qualick konnen ghemist worden: Want der selver Suyvel, als Melck, Boter en Kaes de dagelicksche huyshoudinghe ten platten Lande voor al grootelicks helpt / stijft ende verlicht: daer ter contrarie het gebrueck van dien / ende de nootfaeckelickheyt van dat selve daghelicks huys te moeten soecken / en van andere koopen / den Huyshoudenden Luyden merckelijcken soude beswaren / ende ten hoochsten kostelijck vallen.

DAT VII. CAPITTEL.

Wat daer al voor onkosten fullen moeten ghedaen worden by die geene die Nieuw Nederlant willen gaen bewoonen, ende hoe veele die selve eygentlijck fullen komen te bedragen, &c.

ICK hebbe dan alhier aengewesen / alle de voornaemste nootfaeckelijckheden, en die oock geensins konnen ghemist / maer voor al nootwendigh bereyscht worden / om Nieuw Nederlant, als sijnde een Kout Landt, te konnen bewoonen / ende de Landen daer inne gelegen / nae haren aerdt ende eyghenschap / tot behoorelijke Culture te brengen / waer uyt men genoegh kan sien en afnemen / hoe dat alle die onkosten / dewelcke dient halven nootfaeckelijcken moeten gedaen en aengewent worden / al vry een goede en merckelijcke somme gelts sullen komen te bedragen: Ende op dat men nu hier nae het onderscheyt tusschen Koude ende Warme Landen / des te beter sal konnen verstaen ende begrijpen / als mede / op dat een yeder in sijnen toeleggh / ontrent dat selve werck / des te gewisser ende verseeckerder moge gaen / en voor heen weten / wat / en hoe groot / een somma van penninghen / hy daer toe eygentlijck van nooden

nooden sal hebben/op dat hy/hem selven/in't toekomende in soodanige ongelegentheden niet en moghe ingewickelt vinden/daer uyt hy hem geheel beswarelijcken soude konnen redder: so sal het vooz al dienstich zijn /de vooz verhaelde nootfakelickheden, hier doorens hetspecificceert/elck in't bysonder/soo nae by/als het immer's doeneelick sal wesen/op zijn behoorelijcken prijs te stellen/en overmits het meestendeel der gener die nae dat Lant sullen gaen/sullen zijn (gelijck hier vooren gesept is) verlegen huysgesinnen, en weynich Vry-gefallen, de welke soo lange als zy alleene zijn/alz lenthelven lichtcr aen de kost en dooz de Werelt geraecken. Soo sal ick dan alhier tot een exempel vooz stellen/ een Man die met Vrouw en Kinderen ende ten minsten twee Knechten (want met weyniger can hy omtrent de Culture van soodanige Landen/ gelijck boven is verthoont/ niet veele besonders uytcrechten / en moet als dan daer by de handen noch selver mede wel te deghe aen het werck slaen) hem nae Nieuw Nederlandt metter woon ende tot den Lantbouw wil begeven.

Alsoodanigen Man moet dan voor eerst, vooz hem selven, zijn Vrouw, twee Knechten, Kinderen, en Bagage aen Vracht vooz het overbrengen/en kost/hooft vooz hooft gereeckent op veertich guldens/ betalen

Vooz een Kint ad 12 guldens 160 : 0 : 0

Vooz het eerste Jaer onderhout daer te Lande 12 : 0 : 0

zijnde/ moet hebben vooz Kost, Kleeren, en Licht, vooz hem, zijn Vrouwe, Kinderen en twee Knechten ter weke ten minsten ghereeckent op thien guldens/ bedraecht te saemen - 520 : 0 : 0

Des Jaers vooz Huyz van twee Knechte/peder sestig guldens/maecte 120 : 0 : 0

Ick stelle alhier maer sestig guldens vooz een Knecht zijn Loon des Jaers; doch de Knechten daer te Lande/ en vooz namientlijck die eenighe Jaeren ghedient hebben / en haer wel te dege

dege verstaende op den Acker-bouw van die Landen/ ende de Culture van alle Vuchten/ en zijn met geen tseftich gulden des Jaers te paepen/ maer willen al vry wat hooger huyz winnen: de welke oock aen haer al dan verhoogt moet worden/ soo men haer anders in sijnen dienst wil behouden.

Vooz twee Peerden t stuck ad 20 Pont. - 240 : 0 : 0

Vooz twee Koepen t stuck ad 12 Pont. - 144 : 0 : 0

Vooz Saep- Saet 40 : 0 : 0

Vooz een Wagen en Ploegh 60 : 0 : 0

Twee Beddens/ Slaeplaeckens en Deeckens 50 : 0 : 0

Vooz Schuppen/ Spaden/ Bijlen/ Aren/ Houweelen/ en ander gereetschap tot den Huyz en Lant-bouw van nooden 25 : 0 : 0

Tot het Bouwen van een Huyz / vooz een Timmerman met een Knecht/aen Dachloon en kost/ moet betalen 60 : 0 : 0

Vooz het Akerwerck noodich aen een Huyz - 15 : 0 : 0

Vooz allerhande Huyzraet/ als Ketels/ Potten/ Schotels/ Pannen/ &c. 20 : 0 : 0

Maecte te saemen 1850 : 0 : 0

Hier by staet noch aen te mercken hoe dat de Huyren als mede het onderhout der Knechten en Dienstboden in Nieu- Nederlandt twee Jaren sullen loopen ten laste van de Meesters, eer zy pets uyt de Landeryen sullen komen te genieten tot verbangh van de selve: Het welke vooz op het tweede Jaer niet en kan geschieden: Jae wat op het tweede Jaer in die Landeryen kan verbout worden/ dat selve en sal niet veele meer konnen renderen / dan eben om de Huyshouginge in Kost en andere behoefstigheden / daer uyt te konnen sustenteren: en sal alsoo een Huyshouderent Man, die aldaer te Lande eerst beginnen sal / in twee Jaeren schuldt van Huyr ofte Loon aen sijne Dienstboden vervallen zijn/ tegens dat hy een Jaer Vuchten van haren arbejdt uyt den Acker trecken

sal: Het welcke de boven gespecificeerde onkosten al by wat ver-
swaren sal.

Daer by staet noch in acht te nemen hoe dat de Loonen of Huy-
ren der Dienst-boden daer te Lande van Iaer tot Iaer moeten
continueren: Jae de welcke oock dickmaels uyt nootfaeckelijck-
heyt / ende nae de gelegentheyt moeten verhoogen: ende ver-
grootet worden.

Alle dese onkosten dan / gelijk sy ten hoochsten nootfaeckelijck-
ke zijn / soo moeten de Luyden / die darwaerts willen gaen / oock
van alsoodanigen somme van penningen, daer uyt zy die konnen
betalen / ofte by haer eygen selfs versien zijn / die der als dan oock
wel het beste aen zijn / ofte moet haer die selve by de Heeren Pa-
troonen van 't Lant ofte Colonye, by verschot / gesubministreert
worden / wiens conditie al vry wat ergher sal wesen: want het sal
een langen tijt van Jaren aenloopen vooz en al eer zy haer van die
ghemaecte schulden, sullen konnen vry maecten / gelijk uyt het
volgende sal blijcken.

DAT VIII. CAPITTEL.

Van de Profijten de welcke Nieuw-Nederlandt van Tijdt tot Tijdt
sal konnen geven, en waer inne die eygentlijck bestaen.

Des verre hebbe Ick gesproken / van de nootfaeckelicheden
dewelcke daer vereyscht worden om Nieuw-Nederlandt te
konnen bewoonen / ende de Landen in dat selve ghelegen / tot be-
hoorlijcke Culture te brengen / waer uyt ick hebbe gemaect een
overslach der onkosten, so die Luyden sullen moeten doen en dra-
gen / die haer darwaerts metter woon willen begeven ende den
Lantbouw by der hant nemen: Nu is 'er oberich te sien wat pro-
fijten die selve Landen / tot vergoedinghe van de voozlepde onko-
sten / wederom sullen konnen uyt-leveren: als mede wat winst en
aldaer van tijt tot tijt te verwachten staen.

De profijten dan die aldaer te Lande konnen ghetrocken wor-
den /

den / bestaen voornamentlick inde Vruchten die het *Nederrijck*
voorzbringt: en sijn de selve Tarwe, Rogge, Garste, Haver, Boeck-
weyt, Mays, Erwitten, Boonen, Hennip, Vlas, Toeback, Boter en
Kaes, als mede inden Handel van de Pelterye, soo daer te Lande
valt.

Maer op dat wy nu de profijten, soo die vooznoemde Vruchten
sullen konnen te geven / eyghentlijck ende nae de beste waerheyde
alhier mogen voorstellen en vertoonen: Soo staen twee dinghen
insonderheyt daer omtrent aen te mercken.

Ten Eersten dan: soo moetmen vooz henen ondersoecken en
weten / hoe veele Morghen Landts een Man met twee Knechten in
dier voegen als voren is geseyt / des Jaers wel soude konnen schoon
maken en vooz den Ploegh bereyden / op datmen daer door mach
sien en bekennen hoe groot een quantiteyt Korens wel des Jaers
soude konnen verbout ende gewonnen worden.

Ten Tweeden, hoe ende waer de selve Vruchten met het meeste
voordeel, sullen konnen vertiert ende verhandelt worden / waer
nae men nootfaeckelijcken de profijten moet reekenen / dewelcke
anderssins niet te rechte en konnen bekent worden.

Wengaende dan het eerste / soo sullen wy nemen dat een Man
selfs darde alsoo des Jaers soude konnen verveerdigen thien Mor-
gen Landts, dewelcke bedraghen ses duysent Roeden: Soo moet
als dan die selve des Weecks ofte in ses daghen schoon maken / een
hondert en vijftigh Roeden, en onghaveer een halve Landts, ende
dien volgens een peder dach supveren ruim negentien Roeden:
het welcke is vooz elck Menschse ses Roeden, ende een darde-deel
van een Roede, Lants / des daegs.

En voozwaer wie alsulck een hoeckjen Landts des Daegs nae
behooren sal schoon en klaer maecten / daer van eerst het Bosch
af-kappen / ende de Wortelen en Stobben uyt roeyen / de selve
moet al vry vooz des morgens aen het werck zijn / en des abonts
wederom late daer uyt scheyden / en sijne handen wel te dege rep-
pen konnen / noch en behoeft geene langhe maeltijden over dagh
te houden.

Genomen dan dat een Man / self darde, alsoo des Iaers thien Morgen Lands konde voor den Ploegh bequaem maken / en dat hy op het tweede Iaer daer al genot van konde hebben / soo moet hy daer van ten minsten vier der selver Morgens houden tot Wey ende Hoy-Landt, om twee Peerden ende twee Koeyen daer op te Weyden / ende om Hoy voor den Winter daer op te winnen: want twee Peerden kunnen qualick op een Morgen Landts geweydet worden / ende is daer toe al ruym ander-half Morgen van doen / voornamentlick in het beginnel / als wanneer dat Nieuw ghemaeckte Landt / noch niet te degen met Gras is overtrocken: In s gelijcken is een Morgen goet Gras-Landt van nooden om een paer Koeyen te kunnen Weyden; en een Morgghen goet vast Begraeft Lant levert niet veele meer ordinaris uyt als acht Doeders Hoy / soo dat op een Morgen van dat Nieu toe-gemaeckte Landt niet over de ses Doeders Hoy des Iaers / ende dat voor de eerste drie Jaeren / en sal kunnen ghewonnen worden; Ende heeft een Peert des Iaers wel vier Doeder Hoy tot onderhoudt van nooden / de Koeyen nae advenant.

Soo blijven dan van de thien Morgens noch ses oberich om te befaeyen: daer van sullen wy nemen dat de drie werden met Tarwe befaeyt / ende een van d' andere drie met Rogge, de twee resterende met Garste, Boeckweyte, Erwitten ofte Boonen, en Haver: waer van de Rogge op het eene Morgghen Landts wassende / sal in 't geheel moeten wesen tot onderhoudt van het Hupsgefin / ghemerckt een Morgen goet Landt / het welcke met een Sack Rogge / Haegsche Mate / kan toe gezaeyt worden / oock by een goet ende voorspoedigh ghewas / niet veele boven de sextien ad achtien der selver Sacken wederom kan opbrengen: so heeft een Huysgefin, sterck / Man, Vrouwe, twee kloecke Knechten. ende daer nu en dan noch al mede een extraordinaris arbeyder onder komt / ende eenige Kinderen / des Iaers al ruym achtien Sacken Rogghe tot Broot-Saet van doen / wat oock van s gelijcken op de twee andere Morgen Landts sal verbouwt werden / moet ten naesten by mede

mede tot de Hups houdinghe blijven: De Garste om kleyn Bicc van te bronwen / Boeckweyte tot Panne-Boecken te Backen / Erwitten ofte Boonen tot Broock-spijse / ende de Haver nu en dan tot Voeder van de Peerden.

Het Ghewas nu van de Tarwe op de drie resterende Morgghen Landts / sullen wy gheheel behouden tot vergoedinghe van de voorsz onkosten en aflegginge der gemaeckte schulden: So dient derhalven alhier mede een overslach ghemaect te worden / wat voor een quantiteyt Tarwe die drie Morgghens wel sullen kunnen upleveren: Een Morgen Landts wordt ordinaris toe-gesaept met een Sack Tarwe, Haegsche Mate / gaende vijf-en-twintigh der selver Sacken op het Last.

Een Morgghen goet Landt / nu by een voorspoedich Ghewas / brenghet wederomme voort sextien ad achtien Sacken: soo sullen de drie Morgghens des Iaers kunnen geven vier en vijftigh Sacken Tarwe.

Wat belangt nu het tweede, te weten: hoe en waer die vruchten met het meeste voordeel sullen kunnen vertiert ende verhandelt worden / om daer uyt eygentlick een staet te kunnen maken / wat, ende hoe groot, de winsten sul' en zijn / die de Luyden aldaer uyt haren arbeyt hebben te verhoopen: soo moctmen alhier eens besien ofte de gewonnene Vruchten, daer te Lande selver wel souden kunnen vertiert worden / en dat met eenigh profijt; en so niet: waer heen men dan die selve best soude kunnen vervoeren / om het meeste voordeel daer mede te doen.

Ten I. dan / hoe hoog den prijs van de Tarwe aldaer te Lande sal zijn / om daer nae sijne reeckeninge perfect te kunnen maken / dat selve is seer onsecker / en staet te beduchten dat die selve niet seer hooge sal kunnen wesen / aenghesten aldaer te Lande / als noch geene Steden en weynigh Dorpen zijn / ende derhalven weynigh Inwoonderen, en onder die weynigh Hanterwerks Luyden, en by gebolge oock weynigh Eeters, daer by koomt noch dat het meestendeel van die geene die aldaer te Lande sijn selver de Landbou

oeffent / doende alsoo een peggelijck bykans een ende het selfde werck / waer upt dan genoegh kan afgenomen worden / dat aldaer ter plaetsen selver geene groote vertieringe van die vruchten kan wesen / dewelcke daer dooz oock op geenen hooghen prijs en kunnen zijn ; en over-sulcks de Boulieden weynich profijts daer van te verwachten hebben.

Waer over dan die voorszeyde Vruchten nootsaekelijck van daer elders heenen moeten verbaert ende verhandelt worden / en ghenomen datmen die harwaerts over-brengh: Soo zijn de selve seer vele Lasten ende swarigheden onderworpen / de welcke de profijten der eygenaers / soo by aldien sy die niet ten eenemaal en verflinden, nochtans die selve grootelicks sullen verminderen: want vooz eerst soo loopen daer op de onkosten van het in-laden, afschepen, voozts alle Risigo van der Zee, mede Avarien, Affeurance, Licenten, Convoy-gelder en andere Landts gerechtigheden: daer en 't boven zijn de selve onderworpen het perijckel van te verderben / alsoo de Granen op langhe en verre Reysen licht kunnen versticken ende vermuffen, welcke verre Reysen de Vruchten mede seer verwaren / en nu alhier te Lande gebzacht zijnde / moeten die selve wederomme draghen de Onkosten van 't Ontlossen, waer by dan noch staet te vreesen dat die selve (gelijck mennichmael gebeurt) kunnen komen op een laeghe Marckt, ende dat overmidts alhier te Lande veele Graenen selver Wassen, als mede in de omheen gelegene Landen, dewelcke allent-halven van daen gehaelt ende alhier ghebzacht worden: waer dooz die selve al dan nootwendich een beter en hooger Merckt moeten afwachten / en blijven leggen / daer op vallen dan weer de lasten van Solder-huyren, Proviesiegelden, als andersins: soo dat die selve Granen / met soo veel merder Lasten beswaert / boven andere hier omtrent vallende / met alsulcke geensins Merckt en kunnen houden / ten zy dan tot groote disavantage van de eygenaers.

Ende ghemerckt dat alle de voorszeyden Vruchten in Nieuw-Nederlandt vallende / sijn Grove Vruchten, welcke inde Schepen

veele

veele plaette beslaen / hier / en ront om heer gheuzen zijn / en daer en tegens op geen grooten ofte extraordinaris Prijs / soo kunnen de selve geene so groote onkosten en beswaernissen / als geseyt / verdragen / by aldiender pets vooz den Eygenaer sal over-schieten.

Uyt alle 't welcke dan blijkt / dat upt den Verbouw van alsulcke Vruchten, weynich winsten te verwachten staen / en oversulck is het oock beswaerelijck alhier een oprechte Calculatie der selve te kunnen maken.

Wy sullen het nochtans alsoo nemen (hoewel niet moghelijcken) dat / alle de Lasten en Onkosten hier vozen gemelt / afgetrocken zijnde / suyber vooz den Eyghenaer blijven vijf guldens van elcker Sack Tarwe, soo sal al dan soo een Bouman van zijn Verbou van vier-en-vijftigh Sacken Tarwe op het tweede Iaer, komen te genieten (ende dat tot vergoedinghe van sijne ghedane en aengewende onkosten) een somma van twee hondert en seventich guldens, daer van by alsdan vooz eerst, vooz af moet betalen twee Iaren Loon, ofte huy van twee Knechten, een yeder des Iaers maer ghereeckent op seftich guldens, het welke bedraecht twee hondert en veertich guldens, dewelcke afghetrocken van de twee hondert seventich guldens, so blijft vooz de selve oberich tot aflegginge der andere ghemaecte schulden een somma van dertigh guldens.

Boven alle het vooz verhaelbe / staet noch te besorgen datter al temets een misgewas kan over-komen / gelijk sulck in Koude Landen by wijlen meer dan te veele gebeurt, het welke den Bouman voozts geheel ten achteren soude kunnen setten / ghemerckt daer mede een gheheel Iaer verlozen is / en dat evenwel de Huyren ofte Loonen der Knechten ghestaech voozt loopen / dewelcke alrijdt het hare willen hebben: waer by noch kan komen een sterfte onder Koeyen ofte Peerden, en sulcks gebeurende / wat raet met alsulcken eenen om opt op de beene te geraken: welcke ongelucken, alsoo de Luyden in dat Landt al by veele onderworpen zijn / machmen die selve alhier / als te vreesen, wel voozstellen: want die selve

ver-

veroorzaecken aen die geene diese overkomen / niet alleene veele Nieuwe en groote schulden, maer konnen die selve daer door in een gansch verloop harer saken brengen: welck ongeval / also het dickmaels alhier te Lande / mennich wel-sittendt Bouman gheheel ruineert en tot niet brengt / soo kan het noch veele lichter aldaer te Lande luyden die het koomt te treffen / en dat voornamentlijck in haer eerste beginselen / oock soodanich t'onderhouden / dat de selve qualick van haer gansche leven daer konnen door woestelen.

Het is wel waer dat alle dinghen omtrent haer eerste beginselen swaer zijn: als mede / soo men alles ten swaersten alle tijdt wilde overwegen, dat men daer door qualick t'eeniger tijt, tot eenich begin soude konnen komen: niet-te-min soo is het oock prijfelijck, eermen een werck begint, datmen alle toe-vallen, die het selfde naemaels souden konnen overkomen ende verwaren, voor henen soodanich bekent, datmen hem teghens die selve kan prepareren ende versien, op datmen in 't selve ten halve weege, met sijn ruine, niet en blijve steecken: ofte soomen daer tegens hem selven onvermogen-de bevint, dat men het geheel achterwegen laete.

Uyt het voorgaende blijkt dan/hoe dat een Bouman in Nieuw Nederlandt, nae sijn eerste twee Jaren arbeyts, niet veele meer sal over gewonnen hebben als een somma van dertich guldens: Het welcke inder daet een seer geringe winst is/tegens alsulcke sware onkosten, soo hy vooz heenen sal moeten doen/ende tegens so veele ongevallen en periculen die hy daer by noch te verwachten heeft. Doch by vervolgh van Iaren, sal alsulck een Bouman, byten merckelicke ongelucken blijvende/met het aenmaken van Nieuwe Landen, ende by aenwas van volck en voornamentlijck van Hantwercks-luyden aldaer / sijne Winsten oock konnen vermeerderen ende vergrooten; maer daer toe zijn al by wat Iaren van doen.

Wat nu aen belangt de Negotie van de Pelterye, daer te Lande / de selve geeft wel de meeste en ghereetste profijten: maer die selve

selve is alle mans werck niet; ende voornamentlijck soo en konnen die geene / de welcke den Lantbouw nae behooren willen in acht nemen / den handel van de Pelterye nae verepsch niet waer nemen: maer alsulcke / dewelcke haer niet die negotie meenen te generen / ende daer mede haer profijt willen doen; die selve moeten daer van alleenich ende gheheel haer werck maecken: want soo moeten alsulcke daer toe geduerich een goet Cargesoen van allerhande Waeren in vooz-raedt hebben / om met de Wilden te verhandelen, waer toe een goede somme van Gereede Penningen verepscht wordt. Die selve moeten haer mede al by verze te Lantwaert in onthouden / hare Packhuysen aldaer hebben / ende op de wederkomste der Wilden van de Jacht doorgaens wel passsen; soo by aldien zy anders eenich merckelijck voordeel uyt dien handel willen trecken: Soo dat een peder een van die Negotie/niet / ofte gansch weynich sal konnen profijteren: ende genomen van Jaer: sookan dat selve onder een groot getal menschen / aen een yegelic in 't bysonder weynich voordeel en profijts toe-brengen: gemerckt de meeste en principaelste Pelterye die daer te Lande valt / bestaet in Bevers en Otters-vellen. Ende of nu schoon van die selve des Jaers / door de bank / al tachtentich duysent stucks, van de Wilden, konden gehandelt worden / by aldien dan daer te Lande maer duysent Huys-geinnen waren / soo soude het als dan vooz elck Huysgeinde noch niet meer als tachtentich vellen des Jaers zijn. Wat nu / ende hoe groot / het profijt ofte de winst vooz die luyden / uyt dien handel sal konnen sijn / kan men licht afnemen: ende dewelcke by vernienichvuldiginghe van menschen mede alsoo van tijt tot tijt schaerster ende rechter sal vallen.

De Lasten oock / waer mede vooz eerst de goederen / noodich tot het drijven van dien handel met de Wilden in Nieuw Nederlandt beswaert zijn / en dewelcke soo wel van hier darwaerts gaende / als daer te Lande komende / t'elkens moeten betaelt worden: soo / aen Convoy-gelden met de verhooginge Recogni-

tien als anderflins / die selve maecten dat de winsten / dewelcke men soude verincynen uyt die selve Negotie te sullen kunnen profiteren / voor de Negotianten ofte Handelaars / oock alsoo sonderlinghe profitabel ende considerabel niet en kunnen zijn.

DAT IX. CAPITTEL.

Van de profijten die daer sullen kunnen ghetrocken worden uyt den Verbouw van den Toeback in Nieuw Nederlandt, ende de redenen, waeromme die selve, niet seer groot oft considerabel sullen kunnen sijn.

Nae dat verdoont zijn de voordeelen ende profijten / de welke te verwachten staen uyt den Verbouw van de Graenen / in Nieuw Nederlandt, ende daer omtrent sels die geene aengewesen zijnde / dewelcke uyt de beste soorte van die te trecken zijn; als mede de profijten de welke aldaer te Lande den handel ofte negotie van de Pelterye kan geben. So is het als nu oock noo- dich eens te sien / wat / en hoedanige profijten ofte winsten daer metter tijt sullen kunnen genoten worden daer te lande uyt den verbouw ende het planten van den Toeback.

Wat dan aengaet de profijten / soo uyt den verbouw van die vrucht / in Nieuw-Nederlandt te verwachten staet: staet te bez- duchten dat die selve mede niet seer groot oft considerabel en kunnen zijn; Ghemerckt / dat den Toeback, dewelcke verbout wort by den Engelschen inde Virgines by beter valt van sieuck en smaeck. Oock soo wort door d' Engelsche des Jaers een seer groote quantiteyt van de selve verboutt ende versonden: de welke daer door mede ober al / als de bekensste / de baene al- be- reets in heeft.

Van 'sgelijcken soo is den arbeit onder d' Engelschen in de Virgines, op verre nae soo kostelijck niet / als die wel in Nieuw Nederlandt doet: ende dat om redenen / dat d' Engelschen onder- haer het gebruyck hebben van de Serves, dewelcke / niet tegen- staende

staende zy van haer eygene Patien zijn / zy ebenwel onder ende aen malkanderen verkoopen en in-koopen / ende die selve alsoo als lijf-eygene gebruycken / haer van haerlieden arbeit diene- de / ende dat voor een ordinaris tijt van seven Jaeren, sonder dat- se aen die Serves tot onderhout meer als de bloote kost geben / en- de daer by weynich kleedinge / soo dat die voorszeyde Serves van conditie geduerende dien voorszeyden tijdt niet vele en verschelen van de Slaeven, dewelcke ordinaris in Brazijl en andere Warme- Landen en gewesten van America / tot den gemeenen dienst ende Lant-bouw worden ghebruyckt: Sijnde alleenelijck dat onder- scheydt tusschen haer beyden / dat dese Slaeven sijn haer leven lanck / geene / maer voor sommige Jaeren: ten eynde van wel- ke tijt / haere dienstbaerheydt / komt op te houden; ende worden als dan in hare voorige byijgheyt wederomme herstelt.

Sulcx / dat aen de zijde der Engelschen / door dat middel den arbeit / nerghens nae soo dier en is / ende dient halven oock den Lant-bouw niet soo kostelijck noch soo beswaerelijck en valt / het welke aen die kant van nootsaekelijcken de profijten ontrent de vruchten mede seer vele doet avanceren ende uyt-winnen: Daer in teghendeel den ober-dieren en kostelijcken arbeit in Nieuw Nederlandt de profijten voor den Bouw-lieden niet alleene van den Toeback, maer van alle andere vruchten seer vele doet declineren ende verminderen.

DAT X. CAPITTEL.

Van den Verbouw van het Vlas, ende den Kennep in Nieuw-Ne- derlant, hoe dat die selve wel de meeste voordeelen ende ver- seeckerste profijten, sal kunnen gheven: ende de redenen waerom.

Belangende den verbou van het Vlas en den Kennep, die selve soude mijns bedunckens / in Nieuw-Nederlandt, wel de meeste ende verseeckerste profijten kunnen geben / en dat om naevolgen- de redenen,

Ten eersten; So zijn die voorszeyde Waeren van een veel meerder en hooger prijs / ende dat ten aensien van haer gewichte / als wel de Graenen doen; het welcke in de af-ladinge ende bevrachtinge der schepen / den eygenaers ende Coopluyden groot voorszeyde toe-bzengt: want de vruchten ofte huyren der schepen lopen even hoogh / het zy dan dat men die selve (als by exempel) met grot ofte met koren laedt. Het welcke al dan oock den bevrachters / nae advenant / ofte merckelijcken kan soulageren / ofte in tegendeel beswaeren / ende sulcx te meer / soo wanneer den wegh ofte reyse langh komt te dueren nae de verre af gelegentheit der plaetsen: want de weerdicheyt der Waeren / bzengt den Negotianten / in vele ende verscheydene gelegentheden / ende voornamentlijck omtrent de hueren der schepen / oock vele ende verscheydene voordeelen ende beneficien toe.

Ten tweeden; Soo zijn die selve Waeren mede doorgaens henen / ende dat oock op alle plaetsen / op een hooger / verseeckerder ofte gewisser prijs / ende hebben daer by een gesetter Merck / als wel de Graenen doen; ende dat ten aensien ofte van weghen de noot saeckelijckheit der selve / dewelcke allenthalven meest al tijt even groot ende ghemeen is: als wel mede / ten opsichte / dat de selve Waeren over al in soo grooten overbloet / niet en worden verbout / als wel ghemeenelijck de Graenen worden ghedaen: waer door die selve oock raerder benmen / niet tegenstaende sy ten naesten by / oock over al / even noot saeckelijcke zijn.

Ten derden; Soo zijn die selve Waeren omtrent haere vertieringhe oock des te willigher / dewijle die selve voornaementlijck seer begheert ende ten hooghsten noodich zijn / in de Warme-Landen, warwaerts die selve seer werden verboert / ende al waer die doorgaens rupin op eens soo hoogen prijs sijn / dan zy in eenige van dese Europische gewesten doen.

Ten vierden; Soo sijn die selve Waeren / daer inne / boven allen anderen / voordeeliger / dewijle / niet alleene het Zaedt der selve / maer oock het geheele Lichaem by-kans even groot profijt

fijt aen-bzengt: soo dat in 't supberen van die vruchten by-kans niets verloren en gaet / dan alleenlijcken den uytelijcken bast / zijnde voorts alle het andere min ofte meer bequaem om eenich profijt van te maecken.

Ten vijfden; Soo sijn die ende diergelijke vruchten in alsulcke landen / dewelcke men eerst bevolcken wil / boven al dienstich ende noot saeckelijck / gemerckt dat aen de toe-bereydinge der selver / vele ende verscheydene hantwercken dependeren ende vast sijn: waer mede vele menschen haeren kost eerelijck ende redelijck kunnen winnen / ende dat / soo wel mannen als vrouwen: want omtrent de hanteringe van het Vlas: soo sijn daer toe noodich: Braecksters, Heeckelsters, Spinsters, Bleecksters, allerhande slach van Wevers; als Lint-wevers, Linnenwevers, Pellen-wevers, en Teecken-wevers; van 's ghelijcken soo is daer mede aen valt de Garen-klopperij ende de Verwerij. Soois het oock met den Kennep geleghen; waer omtrent kunnen in 't werck gestelt worden / Touw-slaegers, Seylmaeckers, Nette-breyders, als anderflins: soo dat door aenwas van hantwercks-luyden / metter tijdt / mede het koren en alle andere vruchten in haeren prijs merckelijcken sullen rijzen ende toenemen / door dien het selve een meerder vertieringhe der selver binnens lants sal toe-bzengen.

Ten seften; Soois het Lijn en Kennep-saedt mede op een redelijcken prijs / soo wel om elders henen te versenden / als mede om selber daer te Lande / Oly-molens op te rechten / ende den Oly-slaegers aldaer werck te verschaffen.

Soo kunnen mede die voorszeyde Waeren niet minder perijckel van verderben allenthalven beter verboert worden / als men weld' andere Waeren en vruchten kan doen.

DAT XI. CAPITTEL.

Hoe dat *Nieuw-Nederlant* om te bewoonen voor alle Stants Personen niet even dienstich ende bequaem is: ende voor wercklyuden het best, als mede van eenige merckelijcke voordeelen, de welcke *Nieuw-Nederlant* boven vele andere Landen van Europa is hebbende.

Ut het voor-verhaelde blijkt dan ghenoech hoe dat het in *Nieuw-Nederlant* meest op den Lant-bouw moet aen-geleegt worden: waer toe/ also alle stants personen niet even bequaem en zijn/ is dat selve werck doock niet dan den Boeren/ dewelcke haer op den Lant-bouw verstaen/eygentlyck nut/ende over sulcken is *Nieuw-Nederlant* mede voor allerhande slach van menschen/ om haer in 't selve te kunnen generen/ niet even dienstich. Ten waere dan/ dat het Luyden waeren van reedelijcke middelen/ dewelcke daer door de macht hadden van haer selven/ om alsulcke bouknechten/ende arbejts-luyden te kunnen huyren/ ende in haeren dienst onderhouden/ die van den Lant-bou grondighe kennisse hadden/ ende door die selve het werck lieten uytvoeren. Doch hoe kostelijck dat selve voor alsulcke luyden soude vallen/ ende hoe weynich profijts die selve wederomme daer uyt souden hebben te verwachten/ dat kan uyt het gene hier voren is gesejt/ genoech bekend worden.

Door luyden nu van meer dan ghemeene middelen en gereede penningen/ dewelcke het aen haere Jaerelicksche inkomste niet veele en verscheelt/ of sy den intereste van een Capitael van tachtentich ofte hondert duysent guldens/ voor eenige Jaeren missen/ ende dat in *Nieuw-Nederlant* besteden ende aen-leggen/ als dewelcke niet soo seer en sien op de dadelijcke winsten van het gelt dat sy in overvloet hebben; maer meer affecteren het besit van eenige Landen onder sonderlinge eer-naemen ofte titelen/ als van Heerlijckheden ofte anderlins/ voorszien met verscheyden

scheyden Voor-rechten ende Vryheden, van Hooge/ middelbaere/ ende laege Jurisdicctie/ is *Nieuw-Nederlant* een bequaem lant/ als zijnde tot noch toe niet sonderlinge bewoont/ ende daer door hebbende veelt groote ende leegh leggende landen/ alwaer dan alsulcke luyden nae haer wel-geballen kunnen uyt-kieslen/ voor niet bekomen ende in eygendom besitten soodanige wel gelegene plaetsen/ om in die selve haere Colonien op te rechten/ ende van tijt tot tijt de selve bevolcken/ doock allengskens naer 'tverloop van eenige Jaeren haere ghedaene ende aengewende onkosten wederomme inhaelen/ ende alsoo niet 'er tijt besitters worden van schoone Landen en treffelijcke Heerlijckheden.

Van 's gelijcken soo is *Nieuw-Nederlant* goet voor alsulcke luyden/ dewelcke haer Capitael niet soo groot en is dat sy van den enckelen intereste van dien huys en anderen onnueslach/ alhier te lande fatsoenelijcken kunnen leven; ende dewelcke haer op de Negocie ofte weynich verstaen/ ofte het selve daer in niet en derben visigeren. Het welcke so sy in *Nieuw-Nederlant* willen aenleggen/ soo kunnen haer die selve daer mede in dat lant in vijf ofte ses Jaeren in soodanigen positie stellen/ dat sy daer van seer wel ende eerelijcken kunnen leven.

Alsoo oock ten armen ende verlegghen man beswaert met een groote familie/ dewelcke alhier te lande beswaerlijcken kan aen de kost komen/ de selve kan in *Nieuw-Nederlant* mede/ so wanneer hy eenige hulpe van de Patronen der Colonien aldaer geniet/ noch wel niet 'er tijt/ nae eenige Jaeren neerstigen arbejts/ voor hem selver ende de sijne een goet stuck eygen Lants komen te besitten/ daer van hy rebelijck ende wel sijn nootduyft kan hebben/ ende heeft oock hope van 't eeniger tijt sijne conditie noch meer ende meer te kunnen verbeteren.

Want *Nieuw-Nederlant* heeft veele ende merckelijcke voordeelen boven dese ende andere Landen/ ende voornamentlick voor arme menschen/ ende die van geen groote middelen en zijn: soo dat het selve in vergelijkinghe van dese ende andere die ge-

lijke landen/ een lant is/ alwaer 't vooz sodanige menschen vyz
wat betet is te leven ende gemakelijcker aen de kost te komen/
als wel alhier in Nederlant en andere ont heer leggende landen.

Ende dat vooz eerst, om dat/ aldaer geen lant en manqueert
vooz die gene dewelcke eygen lant begeeren/ ende alhier niet ey-
gens en hebben: ofte dewelcke door gebreck van middelen alhier
niet eygens en konnen krijgen.

Ten tweeden; so heeft Nieuw-Nederlant Wegens sijne schoo-
ne rebieren en nienichte van kriecken en Killen/ dewelcke dat
selve lant ober al door-loopen/allenthalven seer goede bequaem-
heydt tot nootdrift van Viscy aen de inwoonders van 't selve:
oock mede om een goeden handel metter tydt daer mede te kon-
nen drijven. Soo dat wie maer een Netjen heeft/ die selve kan
geduerich heen zijn huys-gefinde van Viscy versien.

Ten derden; soo hebben die selve inwoonderen geen minder
voordeel ober al van landt-en-water gebogelst als mede van
allerhande goet Wilt/ groot en kleyn tot onderhoudt van haer
huys.

Ten vierden; is daer oberbloedt van allerley schoon ende be-
quaem Hout/soo wel om huysen te timmeren/als om Schepen
te bouwen: Jae daer is alles van Hout-werck wat tot den
Scheeps-bouw van nooden is/ oock tot Masten incluyt.

Ten vijfden; So zijn de landen aldaer seer vruchtbaer/ de sel-
ve draghen vele Jaren achter een allerhande sachs van Koren/
sonder datmen omtrent die selve meer arbepts behoeft te doen/
dan eens omme te ploegen. Van het lant te mesten en weetmen
daer soo niet af/ noch en heeft het selve niet van nooden; als oock
selden het Sommer vaeren.

Ten seften; soo hebben d' inwoonders van Nieuw-Nederlant
mede dat voordeel/ dat sy aldaer vryen vrant hebben/alsoo 't een
Landt is vol van allerhande goet Hout/ 't welck haer niet en
behoeft te kosten dan den arbept. Ende soo is vryen vrant inder
daet al een groot solaes vooz luyden dewelcke van geen groot
vermogen en zijn. Ten

Ten sevenden; Soo is den handel der Pelterije oock al me-
de eenichsints favorabel/ ende soo kan die selve al redelijcke pro-
fijten aen d' een ende d' ander toe-bringen: van 's ghelijcken de
Visscherije.

Alsoo is Nieuw-Nederlant een seer goet ende gelegent Landt
vooz arme luyden/ ende luyden van weynich vermogen/ten op-
sichte van dese ende andere nae-burige Landen/ als dewelcke
in het selfde seer wel konnen leven ende beter aen de kost komen
als ergens in dese Europeische gewesten. Maer om spoedighe
conquesten te doen/ ende groote middelen in korte Jaren over te
winnen/ daer toe en is het noch niet bequaem/ altyt niet om in
eenige comparatie te mogen komen/ met de Warme Landen, en-
de voornamentlijke soodanighe/ daer van ick soo stracks sal
sprecken.

DAT XII. CAPITTEL.

Van de profijten soo de Inwoonders van Nieuw-Nederlant fullen
konnen genieten uyt den Visvanck daer te Lande, als wel in-
sonderheyt mede, uyt de nae-by gelegene Vis-rijcke Visscherije
op de bancken van Terra-Nova.

Tot hier toe is gesproken van alle d'aert-vruchten van Nieu-
Nederlant, ofte dewelcke aldaer verbouwt souden konnen
worden. Als mede waer nae toe/ ende met wat winst die selve
vruchten best souden konnen werden vertiert: in 's gelijcken is
gesecht van den handel van de Pelterije daer te lande vallende:
waer by vertoont is/wat ende hoe groote profijten een peder van
de selve nae zijnen aerdt ende gelegentheydt wederomme soude
konnen upt-leveren.

Als oock mede/ welke onder die vruchten doorgaens met het
meeste ende verseeckerste profijt soude mogen verbout worden.
Soo refterter als nu noch aen te wijsen/ wat daer-en-boven
noch al vooz voordeelen by den inwoonderen van Nieu-Neder-

landt uyt de Wateren aldaer konnen ghetrocken ende ghenotet worden: bestaende die selve epgentlijck inden Visvanck.

Ende ghelijck als daer naeuwelijc een landt inde werelt is/ het welcke niet/ schoon veyre van de Zee gelegen/ sijne reuieren/ beecken/ende waterloopingen heeft: dewelcke mede hare vruchten uyt-leveren; ende daer door eben soo wel als de Vandenijer selve/ mildelijcken haere profijten aen de inwoonderen toe-brenghen ende mede deelen. Soo is het oock met die/ niet anders geselt/ als met het lant selve: want/ gelijk het eene lant in weerdicheyt seer veele van het andere verscheelt/ ende alsoo nae sijne gheleghentheyte/ min ofte meer aen de menschen wederomme sijne voordeelen uyt-reyckt: soo geven oock van 's gelijcken de Reuieren/ beecken ende wateren aen die selve haere profijten/ nae dat die min ofte meer Fisch-rijcke zijn.

Aenghesten dan alle landen/ in dier voeghen/ door middel van haere wateren aen d' inwoonderen niet alleene groote diensten toe-brenghen/ maer haere sonderlinghe voordeelen aen die selve verschaffen/ ende dat eben soo wel als het landt selver doet ende meerder oock: soo sijn dan daer door alsulcke landen/ boven anderen insonderheyt hooge te achten; dewelcke niet alleene de gelegentheyte van groote/ schoone ende middelbaere Reuieren/ beecken/ killen ende kriecken hebben/ ende dewelcke al te samen seer Fisch-rijcke sijn: maer dewelcke daer-en-boven aen een seer vruchtbaere Zee gelegen/ noch daer benebens/ (ende dat nae-by ende gelijk als voor de deure legghende/) heeft een sonderlinghe gelegentheyte van seer Fisch-rijcke bancken

In dit alles is Nieuw-Nederlandt boven vele andere landen seer gheluckich: want het selve en is niet alleene wel aen de Zee geleghen/ ende heeft inwendich oberbloet van seer Fisch-rijcke Reuieren/ Bahien ende killen/ maer het heeft noch daer-en-boven/ als een sonderlingh voordeel die nae-by der-hant ende daer door so wel gelegene Fisch-rijcke Visscherije op de bancken van Terra-Nova, dewelcke van daer af in vier ad vijf dagen konnen werden bezeylt.

Ende

Ende aenghesten nu dat die selve Visscherije seer groote ende ongemeene profijten toe-brenghen aen de Fransche ende Engelsche Terra-Neuv-vaerders/ dewelcke alle Jaeren darwaerts vaeren om te visschen: soo kan die voorszeyde Visscherije buyten twijffel ongelijck meerder profijt geven aen de inwoonderen van Nieu-Nederlandt, dan wel aen de voornoemde Franschen ende Engelschen. Ende dat ten aensien dat die voorszeyde Visscherije van Terra-Nova d' inwoonderen van Nieu-Nederlandt als voor haere deure leydt/ dewelcke sy-luyden van daer meesten tijt in vier ad vijf daeghen konnen bezeelen: soo dat die selve daer door/ al een gerupmen tijt konnen geuischt hebben ende van haeren eersten vanckst bevrucht sijn/ eer d' andere aldaer ter plaetsen eens konnen wesen. Waer door sy ober al mede soo in Hispanien/ Portugal/ de Strate/ als anderlants/ de eerste Merckt konnen uyt-winnen/ aen het welcke dickwils/ ontrent de Negotie/ seer vele aen-gelegen is.

Waer by komt noch; dat d' inwoonderen van Nieuw-Nederlandt van vele groote ende swaere onkosten by sijn/ dewelcke de Fransche ende Engelsche rootsaeckelijcken moeten draeghen: want de voorszeyde Franschen ende Engelschen haere Visscherije beswaert seer/ dat de selve vier/ vijf/ ja dickmaels meer wecken/ nae gelegentheyte van weer ende wint moeten onder-wegen sijn; voor ende al eer sy daer ter plaetsen konnen komen ende wederomme eenich voordeel met visschen doen. Nochtans soo moeten die selve alsoo/ dien ganschen tijdt door van haere reyse/ betalen d' huieren der Schepen/ als mede ondertusschen onderhouden boots-volck ende Soldaten in kost ende maent-gelden. Die selve moeten haer daer benebens mede met Conuoyers versien. Al het welcke hoe merckelijcken het dien handel beswaert ende kostelijcken maect/ de winsten daer-en-tegen vermindert/ dat kan een yegelijk licht afnemen. Van alle welcke swaere onkosten d' inwoonderen van Nieu-Nederlandt voor eerst beuizt sijn/ ende dat ten aensien van de nae-by gelegentheyte der selver Visscherije.

scherpe; soo dat sy dient-halven/ met kleyn ende licht vaertuyg/ die selve konnen oeffenen/ den gedrooghden ende gesouten Vissch t' ellekens wegh voeren ende te huys brengen; ende als dan van daer met gelegentheyte ende grooter vaertuyg elders henen ver-voeren ende aldaer verhandelen/ terwijle Fransche ende Engelsche daer toe geduerich groote Schepen moeten houden/ dewelcke/ gelijk geseyt is/ veele kosten. Alle t'welcke niet tegenstaende/ so is nochtans kennelijcken hoe groote profijten die Visscherije Jaerlicks aen die voornoemde Franschen ende Engelschen is gebende: Het gene genoeg af-gheonnen kan worden uyt de menichte der Schepen/ dewelcke van die Natien alle Jaers darwaerts varen visschen/ welcker ghetal dickmaels wel tot drie ad vier-hondert ende hoogher beloopt: want dat is secker/ dat niemant hem/ tot die Visscherije ende verre vaert soude begeven/ soo by aldien daer gheen merckelijcke profijten ende voordeelen aen vast en waeren.

Ende gelijk voer mede gheseyt is/ dat d' inwoonderen van Nieuw-Nederlant, door hare nae-by gelegentheyte/ vroegher aen het visschen konnen zijn/ dan de Franschen ende Engelschen: soo konnen oock die selve laeter daer by zijn/ terwijlen d' andere met het verlopen van t' saploen haeren wegh moeten spoedigen om voor den winter t' huys te zijn. Ende schoon dat die selve alsdan den Vissch van haeren lacteren vanckst niet en konden ober Zee nae Europa vervoeren/ soo konnen sy nochtans die selve tot haere eygen verdoen in den Winter-tijt gebuycken.

Waer uyt blijkt dat d' inwoonderen van Nieu-Nederlant, haer omtrent die Visscherije te dege beneerstigende/ in korten tijt daer door merckelijcken souden konnen op de beene gheraecken: want in die selve zijn sonder twijffel wel de meeste/ gereeste ende verseckerste profijten ghelegen/ dewelcke aldaer te lande in het begin konnen gebonden worden: want also den Lant bouw aldaer te lande (als voren is aen-gewesen) in den aenbanck by wat kostelijck valt/ ende de profijten daer-en-tegen gering zijn/

sal.

sal men die selve daer door by wat konnen verlichten.

Soo moeten oock die gheene/ die nieuwe ende onbewoonde landen eerstelick willen gaen bewoonen ende die selve in goeder stant ende staet brengen/ daer toe dese goede ordze volgen/ ende die selve boven allen anderen saecken als gewille hooft-regels wel te deghen in acht nemen; te weten: dat sy haer al-te-male niet aen een ende het selfde werck vast hanghen, nochte tot een ende den selfden arbeydt en begeven. Het welcke in soodanige gelegentheydt/ ende voornamentlijck in de eerste beginsselen der dingen doorgaens de gemeene saecke seer schaedelijcken is/ Jaeden ghemeenen arbeydt verpdeelt/ ende veele andere andersins apparente profijten doet versuymen/ ende voor-by gaen: waer door het gheschiedt/ dat veele/ beeltijts omtrent het voort-setten van haere begonnen wercken/ allen lust ende yver benomen werdt/ dewelcke alsdan verdrietsaemheydt in plaetse van noot-saeckelijcke vermeerderinghe van neersticheydt daer door wordt toe-gebracht. Benevens noch veele andere ende grootere inconvenienten ofte ongelegentheden/ dewelcke daer uyt alleene haeren oorspronck ende oorsaecke nemen.

Want/ in alle Landen/ doch voornamentlijck in soodanige/ die men nieuwelinc wil bevolcken ende bequaemen; moet men dit als voor een grondt-reghel (ofte ghelijckmatich richtsnoer waer-nemen; Hoe dat men door verscheyden wegen ende middelen, altijt tot de meeste voordeelen gheraecht, ende hoe dat men door het middel van het eene, het andere kan, en dickmaels moet verbeteren, helpen ende soulageren. Het welcke voorwaer niet alleene seer dienstich/ maet oock seer noodich is/ dat men t' selve in alsulcke nieuwe Landen/ gelijk geseyt is) wel in acht neme ende in practique stelle; soo by aldien men sijne saecke met den meesten spoet ende voor-spoet in de beste ende verseckerste postuere wil brengen/ ende alle schadelijcke langhtwyligheydt van dien vlieden ende ontgaen.

F. 3.

Want

Want, men moet nae meer dan nae eenen wegh van profijt omme sien: ende om sijn werck op het gemakelijckste in wesen te konnen brenghen, soo moetmen het aen de eene kant vinden, omme, het gene men aen d' andere te kort schiet, toe te geven. Ende wie dit wel in acht neemt / die selve sal in weynich tijds metter daet bebinden / hoe verre hy sijn werck daer door sal verlichten ende allen anderen te vozen gaen.

DAT XIII. CAPITTEL.

Van de situatie ende gelegentheydt van Guajana, als mede van de gestaltenisse ende hoedanigheden der Gronden ende Landen in het selve gelegen, ende van der selver vruchtbaerheyt.

Als het gene datter te seggen valt van Nieuw-Nederlant, als zijnde een Kout Landt, ende eyghentlijck dienen kan tot verklaringe van de voor-gestelde materie / dat selve is tot hier en toe genoeghsaem / en nae vereysch van de saecke by-ghebracht ende af-gbehandelt: soo datter als nu oberich is van 's ghelijcken te doen met Guajana, als zijnde een Warm-Landt, ende het tweede lit van dese materie.

Maer eer ick daer in voort-gae / soo dunckt het my noodich te wesen / alhier wat naeder te sprecken vande situatie ofte de gelegentheydt van Guajana, dan ick wel hier vozen in het vierde Capittel hebbe gedaen.

Om redenen / dat het selve landt / tot noch toe weynich by de Nederlanders is bevaeren ende besocht geworden: waer door het komt / dat weynich menschen hier te lande / eenige grondige ofte genoeghsaeme kennisse van 't selve konnen hebben; waer door die selve nae vereysch geensins en konnen oordeelen / ick laet staen recht vatten de weerdicheyt van alsulcke Landen / die welke sy noyt gesien / van gelezen / ofte hoorzen vertellen hebben. Soo dat het mijns bedunckens belachgelyck soude wesen / eenigh vreemt ofte weynigh bekent Lant, eenige sonderlinghe ende voor-naeme

naeme deuchden ende weerdicheden toe te willen schrijven, sonder al-bevorens nae gelijkmatigheyt, eens de situatie ofte de gelegentheydt van 't selve, als mede de ghestaltenisse der Landen, de hoedanicheyt der vruchten ende gewassen, ende voorts het gene daer van dependeert, verklaert ende verthoont te hebben: Aengesien dat tot een recht oordeel van de menschen, behoort, een voorgaende goede en grondige kennisse van saecken, sonder dewelcke, alle oordeel onrechtmatich moet uytvallen, daer van haer behooren te wachten alle luyden dewelcke de waerheydt insonderheydt moeten lief hebben, ende nae behooren omhelsen. Ende sal ick dan alhier voor eerst aenwijzen de situatie ende gelegentheydt van Guajana, als mede generalijck verthoont de ghestaltenisse / ende hoedanicheden / ende Gronden der Landen in het selve gelegen.

De wijt-vermaerde Riviere de las Amazonas, by den Wilden genaemt Tabo: de grootste des werelts (daeromme zy oock met recht den name voert van de Coninginne van alle de Rivieren des aerdtbodems): scheidt Brazyl, ende heet by den Spangiaerden soo vermaerde Goutrijck Guajana, anderssins genaemt de Wilde Kuste (ten aensten dat het selve Lant / tot noch toe niet ofte weynich dan by den Wilden is bewoont geweest) van malkanderen.

Die voornoemde Riviere ontlooft haer in Mare del Norte: ofte de groote Noort-Zee, ongheweer op twee graden en 12 minuten, benoorden den Aequator, ofte Linea Aequinoctiael, de selve is breed voor in den mont tusschen Cabo Blanco, gelegen op eenen graed en dertich minuten: bezuyden die voorsz. Linea Aequinoctiael, ende zijnde den laetsten hoek van Brazyl, ende Cabo del Norte gelegen op twee grad. twaelf minut. benoorden die selve Linea, ende wesende d' eerste uytstekende hoek van Guajana, omtrent sestig mijlen.

Het voorsz. Guajana neemt sijn begin aen Cabo del Norte voornoemt / gelegen op twee grad. en twaelf minut. benoorden de Linea Aequinoctiael, ende streckt sich voorts uyt tot aen de Riviere

viere D' Oronoque, gelegen op 9/ en 10 graden Noorder-breette: (so seer befaemt door d' ongeluckige reysen/ van dien so vermaerden Zeeheldt, Sir Walter Raleyck, wiens geseylden toe-legh aldaer/ door hem veroorzaeckt heeft een ongefeilde ende ten hoogsten ongeluckige doot) de selve Kuste langhs de Zee begriypt in haer ongheweer drie hondert mijlen lants: en soo streckt haer die voorz. Kuste meest O. Z. O. en W. N. W. en leyt onder den 310. 320. en 330. graden der lengte.

Guajana grenst in 't Oosten aen Braziliën, in 't Westen aen Venzuela, in 't Noorden aen de groote Noort-Zee, ende in 't Zuiden aen de onbekende Landen: want die voorz. Kuste is tot noch toe weynig binnen waerts bekent; maer hebben alleenich nu en dan eenige Natien die het selve landt langhs de Zee gelegen nu en dan besocht ende bevaren. Die gantsche Kuste legt onder een seer gefondt ende getempert Climaet, alsoo goet als dat van Brazyl; tot noch toe gehouden voor het gefontste lant van gansch America, jae van de gantsche werelt: Oock soo wordt die gantsche Kuste uyt de Zee doorgaens bewaeyt van een Noorden ende Noort-Oosten wint/ maeckende die Zee-winden in de gewesten tusschen den beyden Tropicos gelegen/ de gefontste landen.

Guajana: ofte de Wilde-Kuste, legt over-sulx op eene hoochte/ ofte breette des Aertrijcks van den Aequator met Braziliën ende Peru, alleene dat die selve landen haer strecken van den Aequator nae het Zuyden; maer Guajana nae het Noorden.

Dat selve lant wordt allenthalven door-loopen van menichte van schoone Rivieren/ Krieken ende Killen/ waer door dat lant over al gebroocken wort/ ende groote bequaemheyt toe-gebragt/ om allerhande water-wercken, allesins toe noodich ende dienstich / ende voor al tot het verveerdighen ende toe-bereyden der vruchten ende Waeren van die Landen / te konnen legghen tot een peders gerijf: als mede tot het afvoeren ende verboeren van de vruchten / Waeren ende Coopmanschappen aldaer te Lande vallende ende komende.

Het

Het Lant van Guajana is door-gaens een laegh lant/ ende gelijk geseyt is/ allesints gebroocken ende door-loopen van goede Rivieren: op weynich plaetsen van die Kuste vintmen voor aen den strant hoog lant ofte geberchte/ dan eerst vele mijlen te lantwaert in: behalven langhs de West-zijde van Rio Tappara, ofte Wey-poco, alwaer haer vertoonen de Berghen van Carmoury, Capoury, ende Mastoure, ende dat daer aen ghelegen landt van Commaribo, het welcke langhs strant niet dan geberchte is. Van 's gelijcken aen de West-zijde van de Riviere Aperwacque leydt het geberchte van Pawiry, ende wat hoogher de Riviere op/ het geberchte van Moperwacque.

Het landt tusschen Rio Cauwo, ende Rio Wia, is oock aen de Zee-kant hooch ende berchachtich / ende soo wert dat geberchte genaemt Ouraram. Op het eplant Matorwy, ghelegen tusschen Rio Wya, ende Cajani, leyt mede het geberchte Meriri: oock so is dat eplant doorgaens meest hooch landt. Doorz. soo is de gantsche Kuste black ende laegh/ ende meestendeel tot eenighe mijlen te landtwaert in met kreupel-bosch bewasschen: soodanich dat daer door allen toe-ganck aen het selve uytter Zee wordt benomen/ ende geen aenkomen en laet/ noch eenich open en geeft/ anders dan door de Rivieren: het welcke die Kuste uyt der Naturen een over-groote sterckte toe-brenghet/ ende een middel geeft omme het selve tegen allen buyten geweldten seer licht te konnen versterken ende beschermen: want de kreupel-boschen zijn op soodanigen wijse door malkanderen gewassen/ ende haere gronden doorgaens alsulcke swaere/ taeye/ ende diepe kleijge moerassen/ dat die selve ondoor-ganckelijck zijn: oock soo worden die selve noch daer-en-boven geduerich van een ontelbaer heyt van mosquites bewoont ende bewaecht/ zijnde 't selve een ghedierte noch vele kleynder als de muggen alhier te lande, maer 't welcke soo overbinnich is in 't bijten / ofte eerder steecken met sijnen angel/ dat geenich mensche onder ofte ontrent die selve kan gedueren/ oock hoe robust die selve soude mogen zijn.

G

De

De Eplanden inde Reviere de las Amazonas gelegen/ zijn mede laege landen / ende sijn de selve van soo schoonen ende vruchtbaeren grondt / als daer eenich lant inde wijde werelt van Godt mach gewenscht ofte begeert worden / bequaem om allerhande vruchten voort te brengen. De Eplanden legghende in die voorszeyde reviere zijn te saemen onghelijck vele grooter dan gansch Engelandt, Schotlandt ende Yerlandt, met alle haer omleggende Eplanden.

Het lant langs die geheele kustte is seer goet ende vruchtbaer / ende heeft het selve allenthalven tusschen de revieren treffelijcke verges, ofte laeghe landen / sijnde meestendeel schoone ende vette klep-gronden.

Het selve landt van Guajana is dooz-gaens heuen niet dicke Bosschen van allerley swaer hout overtrocken ende bewassen; het welcke by den Portugysen in Brazyl sijnde rechte kenners van goede landen en gronden / wort geacht voor een gewis ende verseeckert / jae onsejplbaer teesken van den besten gront : zijnde het onder die selve een gemeen ende gewoonelijck spreekwoort / dat / hoe een landt uyt der naturen ende van selven sich beter kan kleeden, hoe dat het selve oock beter vermach anderen te kleeden : wilstende daer mede te kennen geven / dat hoe een landt uyt de natuere dicker ende swaerder hout voort-bringt / hoe dat de gront better is / ende dien volgens beter ende bequaemer om allerley sijnch ofte soorte van swaere vruchten / des te langer Jaeren te kunnen draegen ende voeden. Het welcke haer een langhe ondervindinghe heeft gheleert waer te sijn. Daerom me oock de Portugysen so wanneer sijn eenige nieuwe landen willen schoonmaecken ende tot culture brengen / daer toe alstijne soodanige uytsoecken ende verkiezen / dewelcke het dichtste bewassen sijn ende die daer benevens de dickste ende swaerste boonten dragen want alle andere / geen hout-dragende landen, ende dat in regard van den lant-bouw worden by de selve weynigh geestimeert.

De Warme Landen hebben hier ende daer / ende boornamentelijck

lijck alwaer hooghe landen sijn / Campinhes : wilstende die selve in haer selven van een santachtigen gront ende sterpl / nochtans met lanck gras bewassen sonder eenich geboomte / dewelcke hier ende daer / ende insonderhepdt verre te lantwaert in / Guajana al mede heeft. Nochtans soo en sijn die selve landen / geensting van soo een geringen waerdije / ofte die selve konnen wel ghebruyckt worden / ende noch al by wat meerder profijts afwerpen / als in vele koude landen / oock de beste klep-gronden / niet en vermogen te doen / ende dat overmits alsulcke landen seer goet ende bequaem sijn om met Cattoen-boomen beplant te worden : wilstende die selve wel soodanighe gronden hebben / ende daer inne seer wel groepen ende wassen. Oock soo kan de beplantinghe van alsulcke landen mede gemackelijcken gheschieden / sonder velen arbeit / ende dien volghens niet weynich kosten : want al de soodanighe landen hebben weynich schoon-makens / jae geen van nooden / als voedende gansch geen hout-gewas. De Campinhes sijn daer te lande / gelijk in dese landen sijn de Hooge Hiet, ofte Hey-landen. Die selve sijn mede seer goet ende bequaem om schapen op te weyden / zijnde der selver gras seer drooge ende gesont : waer dooz dat vee geensting onderhevich is die groote plaesge der selve beesten / hier te lande soo periculeus ende schadelijck / ghenacmt de Gelligheyt ofte Sellich-sieckte : dewelcke meestendeels haeren oorspronck neemt uyt al te vochtige gronden ende te vette weyden. Sulcx dat dat selve Vee in die landen op alsulcke gronden / by wat beter tier heeft als wel in koude en vochtige ofte laege ende waterige landen. So sijn oock die selve Campinhes goet voor allerhande ander Vee / ende dat soo voor Wile als tam Vee. Soo dat geen lant inde warme landen en behoeft leedich te leggen oft veel min onderdich is : maer soo is het selve ofte tot het eene ofte tot het andere ghebruyck / alstijne noodich ende bequaem / het welcke oock niet sonderlingh voordeel ende profijt / dat noch wel het aldermeeste is / kan ghebruyckt worden.

DAT XIV. CAPITTEL.

Van de Hout-gewassen, Gommen ende Balsfemen, soo in Guajana vallen ende gevonden werden: als mede van de Verwen.

Het Lant van Guajana is/gelijck alle andere nieuwe en weynich bewoonde landen/seer bosachtich; het Hout in die selve is veler-hande/ ende onder dat seer schoon ende kostelick Hout; als/ Cederen/ Ebben/ Sacradanen/ Letteren/ Violetten/ Palissanten/ Root-sandal-hout/ Citroen ende Roose-boomen-hout/ hebbende bykans mede die selve reuck ende couleure/ alle't welke bequaem is om alle schoone wercken van te maecten/ tot stofferinge ende sonderlinge vercieringhe van Kercken/ Pallessen/ gemeene Hupfen als anderstins.

D' Engelsche, dewelcke voor desen die Kuste op verscheyden plaetsen hebben bevaren/ willen/ dat omtrent de Rivieren van Tappara ofte Weypoco, Aperwacque, Wia ende Cajani mede Brasilien-hout soude vallen; doch dat selve is onsecker. De Franschen schryven aldaer wel een Hout gevonden te hebben het Brasilien-hout van Couleure ghelijck zijnde/ maer dat het inder daet geen Brasilien-hout en was: of zy nu dat rechte ghevonden hebben gehad/ daer van d' Engelschen schryven/ dewelcke anders dat selve Hout seer wel kennen/ dat is mede al twijfelachtich. Doch op die voornoemde plaetsen valt seer goet Aloë-hout, nae het getuygenisse van Jan Macquet, het welke by den Indianen wort ghenoeit Aupariebou: ende schryft die selve/ dat hy wederomme in Franckrijck keerende/ soo tot Tours, Poictiers, Angers, Fontaine, als la Rochelle, d' once van dat Hout aen den Franck-bereyders tegens thien/ vijftien/ ende twintich stupberg hadde verkocht. Noch soo valt daer veelder-hande ander Hout allesins toe nut ende bequaem.

Daer worden mede ghevonden seer goede Gommen/ als den Colliman, Anime, ende Copal. Dees Colliman, ofte Carriman

is

is een soorte van Bitumen, swart van couleure/ gelijk als Peck: de selve op het vier geleyt geeft van haer een seer goeden en aengenamen reuck/ ende die selve op-gesnoben is seer goet voor de sinckingen ypt het Hoofte. Die Gomme komt voort in seckere plaetsen daer veele Fonteyn-aderen zijn/ ende wordt die selve vergadert/ vermengt met Aerde onder aen seckere stammen van Boomen/ ende dat onder groen mosch: die Gomme valt aldaer in sulcken overbloet/ dat d' Indianen die selve ghebruycken om haere Canoes ofte sloopjes daer mede te bepercken. De selve deugt dewelcke den Colliman heeft wordt mede ghevonden in de Anime, sijnde die selve een geele ende klaere Gomme, als die van Arabien.

De Copal is goet om geswellen te genesen/ dewelcke ypt koude ende stijmachtige oorsaeken voort komen: want die gene die ypt hette ende bloet hunne oorsaecke nemen/ daer en is den Copal niet soo dienstich voor; aenghesien dat die heet is: dese Copal is een witte Gomme, treckende op den graeuwen: Den Boom dewelcke dese Gomme voort-brenghet gelijck nae den Lauw'rier in bladeren/ maer is in sich selven grober ende dicker van stamme. De Baretta is een seer heelsamen Balssem. Daer vallen oock verscheyden Gommen/ seer bequaem tot parfymen: daer wordt oock gevonden geel Amber, ende de Gomma Lemnia.

Guajana brenghet oock voort verscheyden goede Verwen/ als daer sijn d' Oriame, of d' Orange verwe/by den Wilden genaemt Annoto. De Zinzelij-berwe komt ypt seckere klepne roode zaetsjes wassende in eenen bast/ ende dit is de ghemeene Verwe daer mede haer de Indianen beschilberen. Daer is mede een Bespe die blaew verwet: daer valt een Gomme die geel verwet/ daer sijn blaederen van boomen dewelcke wel bereydet/ een goede hooghe roode Couleure geven. Daer wast oock een Hout dat purper verwet/ ende een dat geel verwet. Daer is noch een Hout welckers sap als het heet is Purper verwet/ ende Carmosijn als het koudt is.

DAT XV. CAPITTEL.

Van de vruchten van Guajana, ende eerst van de Aert- vruchten, ende dat so wel van die gene, dewelcke in dat Landt Naturel sijn, als de welcke aldaer gebracht ende gheplant ofte gefaeyt wordende seer wel groeijen ende wassen willen.

Belangende de vruchten van Guajana die konnen bequaemelijck af-gedeelt worden in twee soorten; te weten/ in Aerdt ende Boom- vruchten.

De Aerdt- vruchten sijn Suycker-riet, Indigo ende Toeback: het welcke sijn drie Hooft ofte principale vruchten van groot profijt/van 's gelijcken den Gengher, de beste die men vint om te confijten.

Daer wort oock gevonden een seckeren stronck / hooger ende vele dicker als alhier te lande de Boeren Kool- stroncke sijn: de selve heeft langhachtige blaederen / ende die doornigh ofte steerkelachtig gelijck de distelen; dat selve wort genomit Carrawatta, dewelcke afgesneden zijnde/ende op de maniere van den Kennep gehandelt en gherot/ ende dat gebroken/ geeft een hoedanicheydt van sich als den Kennep hier te lande doet/ doch vele fijnder ende stercker: goet ende bequaem om allerley Couwerck van te maken/ende Saren van te spinnen tot visch-netten/als anderssins. En is in Brazyl by experientie onderbonden dat het Couwerck/ ende de Netten van dat goet geslagen ende gebreyt/ wel eens soo lange hebben geduert/als wel die gene dewelcke van Kennep gemaect waren. So staet oock te ghelooven dat aldaer te Lande den Kennep alsoo wel sal groeijen als hier ofte elders; aengesien die selve wel warmte wil hebben: 't welcke soo zijnde/ soudemen die vrucht in die landen al $\frac{2}{3}$ / ofte meermalen des Jaers konnen verbouwen; daer uyt al een goet profijt soude te trecken sijn: dat oock aen het selfde niet vele te twijffelen en is: daer in versterckt my het schrybens van secker geloofweerdich vrient uyt Guajana: daer by hy vermeldt dat hy aldaer onder anderen ghesaeyt heeft Lijn-zaet, het welcke seer fraey was op-ghekomen/ en

en in den tijt van weynich weecken seer schoon stonde en bloeyde / jae dat het so schoon was aen te sien als men het soude mogen wenschen. Waer uyt ick een besluyt maecte / dat soo het Vlas/dat minder hette dan den Kennep verdraegen kan/aldaer groeijen wil / dat den Kennep niet minder en sal doen. Ghelijck dan uyt den verbou van den Kennep merckelijck voordeel sal te trecken sijn/ soo salder noch ongelijck meer uyt het Vlas te wachten staen: want alsoo alle vruchten/inde Warme Landen fijnder vallen dan inde Koude Landen: soo is het sonder bedencken ofte dat lant sal voortbrengen Vlas vele fijnder ende delicateser als ergens kan gebonden worden/ende ongelijck beter en alsulcken goeden Kennep.

Daer wast oock seer overbloedich het Jorgelijn-saet en beter dan in Alicante: sijnde een zaecten by kans als het Lijnsaet is/ doch gekaewt is van smaek gelijck d'Amandelen: het welcke geeft een seer schoonen ende delicatesen olve/soo klaer als een Kooftewater / ende is aengenaem by allerhande spijs ghebruyckt als selver den Olijf-olije. Dat selve zaedt wort oock op verscheden manieren met Suycker geprepareert / ende is alsoo bereydt seer aengenaem ende liefelijck.

D' andere vruchten voornaementlijck tot 's menschen onderhout van nooden/ sijn voer eerst de Manieques; daer van de Farinha ende Cassave wort gemaect/ dienende daer te Lande voer broot/en zijnde seer smakelijck en voetsaem. Voorts Rijs, Milie ofte Mays Patattes, Fabesen ende Bonen van diversche soorte / dewelcke aldaer te Lande in veertich daegen nae het planten konnen genutticht worden ende ryp sijn. Als oock Pompoenen dewelcke inde Warme-Landen so heerelijck sijn als hier ongeacht: dewyle die selve aldaer soo drooghe / soet ende wel-smaeckende vallen / als alhier te Lande gheene Geete ofte Witte Preen en doen: Daeromme die selve oock seer bequaem sijn om by allerley Versch ofte Ghezouten Vleesch ofte Speck ghekoockt te worden: de selve sijn oock seer goet gebraeden / ende sonderlinge delicaet/

delicaet / ende konnen alsoo mede voor toe-spijse by het eene ofte het andere genuttighet worden. Iae soo sijn die selve vermits haere sonderlijcke droogheyt seer soet / ende daer benevens seer mals / soo datse by velen voor een delicatelle worden ghehouden / gelijk zy inder daet oock sijn. Aen die selve vrucht / dewelcke alhier te lande soo waterich valt / daer doorse by-kans onbruyckbaer is / altyt seer weynich gheacht / mach men klaerelijck bemerken / hoe vele een suyvere en drooge Lucht, ende een Aerdrick daer nae geproportioneert al vermach, ende deuchde toebrenghet, aen alle Vruchten ende Gewassen.

De Meloenen sijn aldaer soo uyter-maten goet / drooghe ende soet / dat die selve nae lust konnen ende moghen gegeten worden, sonder schade daer van te verwachten: ende soo geven der selver Plantages soo een aengenamen ende liefelijcken reuck van haer / gelijk als ofmen in de aengenaemste parfuy-n-winkels quam: sulcx dat het seer vermakelijcken is in die selve te wandelen.

Soo sijn de Concommers aldaer mede seer excellent / ende ongelijck beter dan hier te lande. De Balancijes, ofte Water-meloenen sijn mede seer goet ende aenghenaem / ende sijn een goede verbersinge. De Cawoerden ofte Calbassen, soet ende suyt sijn der in overbloet; welckers schellen dienen tot Vaten / Kannen ende Schotelen om alles in te doen / soo van spijsse als drancck.

Daer wast oock sonderlinghe wel die heerlijcke ende in reuck ende smaect onberghelijckelijcke vrucht / den Anas, ofte Ananas, ende dat onghelijck veel grooter ende daer by delicateser als in eenige andere gewelken / Iae selver in Brazyl: de Wilden ofte Indianen persen die vrucht / ende maeckender een seer treffelijcke ende wel-smakende Wijn af / het welcke een van hare beste dranccken is / ende gesont soo wanneer die eerst wel gekoocht is.

Daer groepen voort alle hierlandtsche vruchten / mede van Moes en thuy-n-kruyden / als Knollen / Peen / Caroten / Boelle-koole / Kappes / Savoy / ende andere ghemeene Kool / Asperges / Artischocken / Bete / Kerbel / Petercelie / Salie / Rosmarijn / Andivie /

bie / Lattouwe / Sterrekers / Sukerap / Venckel / Sueringh / Dille / Spinage / Ajupn / Biesloock / Lavendel / Marioleyn / Confilie de greyn / Dragon / de Mostert ghelijck hier te Lande het onkruyt doet / Radys / Rommelas ende diergelijcke. Doch so sijn die vruchten alle / ongelijck vele beter / drooger / stercker ende gesonder daer te lande / dan inde koude. Ick hebbe dit / ende vele met my door opmerckinghe onderbonden / dat alle die uyplandtsche vruchten hier voren ghenoemt / soo wanneer die selve inde Warme Landen, geplant ofte ghezeyt worden / aldaer vele beter vallen als in kouder Landen daerse selver naturel sijn / ende dat vermits de warme en fyne lucht van dat lant / ende het drooge aertrick aldaer / het welcke selden meer vochtigheyt ontfanght dan het van nooden heeft tot een natuerelijcke groepinge: waer door alsulcke vruchten ende kruyden vele beter sijn / als zijnde vele drooger ende soeter / ofte nae haeren aerdt scherper / en geensins soo waterich en slap / als wel die gene doen / dewelcke wassen in Landen gelegen onder een kouder Lucht / ende op vochtige ende natte gronden ghewonnen worden: Want de drooghte bewaert seer vele vande krachten der kruyden en vruchten, daer in teghendeel te groote vochtigheyt die selve seer doet consumeren ende verdwijnen.

DAT XVI. CAPITTEL.

Van de Boom-vruchten van Guajana.

Onder den Boom-vruchten van Guajana sal ick den Cattoen-boom / d'eerste plaetse gheven / ende dat ten aensien des selfs vrucht mede eene is van de Capitale ofte Hooft vruchten van dat Lant / waer mede een grooten en profytelicken handel wort gedreven: als dewelcke onder de Courantste Waeren mach gerekent worden. Dese Boom wort van een zaet geplant / makende een putgen met een stockjen inde aerde / ende daer in wort het zaet gesmeten en weer toe-ghedeckt / ende niet regenende op

zijn tijt / soo wordt d'aerde begoten : sy wast schotigh op / doch zijnde van de hoochte van een mans lengte / wordt zy boven afgesneden om des te beter in tacken haer uyt te spreiden / en door te groote hoochte / dewijle den stam ende tacken dunne zijn den arbeiders geene moepelijckheyt toe te brengen in 't afplucken : aen de Tacken wast het vol knoppen / dewelcke rijp zijnde / open barcken / als wanneer die worden afgelesen en het Cattoen daer uyt genomen. Tweemaal des Jaers kan men die vrucht hebben; eenmaal door het aertrijck te begieten / ende eenmaal door den reegen dewelcke 't zijner tijt valt. In Nova Hispania wort die gheplant 't ellekens nae dat het ghewas van 't koren van 't Lant is : inde Philippynen wort die gheplant nae dat den Rijs in-gesamelt is. In de Honduras nae dat het koren en de Milho af is : want onder die inwoonderen en worden geene legelanden daer toe gebuyckt; maer wort gerekent voor een by vallige ofte accessoire saecke.

Van groot profijt is mede den Cacou, ofte Cacao-boom, dewelcke op die kuste mede wel groeyt gelijk zy in Neuva Hispania, Venezuela ende omtrent den Oronoque doet. Den Boom daer aen het Cacao wast / is van groote als een Orangien Appelboom, den grootsten slach als een Olijf-boom, heeft vele groene blaederen / middelmatich / niet seer dun noch oock niet seer dick. Dese Boom wort geplant op de maniere van alle andere Boomen; die selve is seer willich in 't groeyen / ende op dat hy vruchten voort-brenghet is het noodich dat hy gheplant werde in seer vochtige plaetsen / en hoe vochtiger hoe beter / in laege landen en in lichte ende goede aerde. Hy dient wel ghereynicht te worden. Seven Jaren zijn 'er noodich sal hy op zijn saepsoen vruchten geven : die eerder voort-brenghende soo en is 'er geen kracht in / maer tot sijn tijdt ghekomen zijnde geeft die selve alle maenden bloessende vruchten / hy verespicht oock dat eenen anderen grooten Boom by hem geplant worde / dewelcke genaemt wort de Moeder van 't Cacao, dewelcke den selven Boom schaduw toe-

toe-brenge tot op drie ad vier voeten ontrent hem / ende daer door de te stercke kracht van de Sonne beneme / alsoo die selve gansch teer is. De vrucht van desen boom is een Appel van groote / gheslyck als een Citroen / cyndigende met eenen dunnen ende scherpen punt / heeft eenige strepen ofte ribben / ende tusschen beyden legghen de grepen van welcke 't Cacao omringelt is / met eene witte Gomme / uyt welcke den Appel die dun is / gebroken zijnde / soo wert het Cacao daer uyt genomen / ende een dach twee ad drie inde Zonne gedroogt / kan 't selve langhe tijt bewaert ende goet ghehouden werden. Het Cacao is een vrucht wat klepnder doch dicker ende grover dan d'Amandelen / dewelcke ghebraden zijnde geen quade smaeck en heeft / gegeten is seer kout ofte koel op de tonge. Dese vrucht is seer geacht onder d'Indianen / als oock onder den Spaengiaerden / soo dat het in Nova Hispania een van de rijkste ende grootste handelen geeft / daer wordt van 't Cacao een dranck gemaeckt / dewelcke Chochelate wordt ghe-noemt : desen dranck wordt op verscheyden manieren ende met sonderlinge temperaturre bereyt ende toe-ghemaect : te weten / heet / kout / ende getempert / daer onder mengende Snycker ende andere specerje nevens vele Chilos, daer worden oock koekjes van gemaeckt / ende van die den dranck bereydt; men neemt in een schoonen aerden pot / boven wel toe-gedeckt met een decksel / daer boven eben een lepel steel deur kan / goet fonteyn ofte regenwater / daer in schrapende of raspende die koekjes / op het vier geset ende gestadich geroert / tot dat het een goeden tyt gekoocht heeft ende dickachtich begint te worden / als wanneer men het van 't vier af-neemt / ende met wat snycker menght / ende soo warm drinckt als men kan : die selve dranck ende vrucht is seer gesont / beneemt de swaermoedighydt / ende overtollighe slaep-sucht / sterckt de maeg / ende verdryft alle melancholycke humeuren / ende verbzolyckt de geesten; opent de borst ende verdryft de hoest. Die selve vrucht is alhier te lande noch weynich bekent / maer geeft aen de Spaensche Provintien in America

boren genoemt / een groot profijt / ende is geensins van de slechste Negotien aldaer: die selve wort van daer na Hispanien, Portugael ende andere landen verboert / als zijnde in die selve landen seer ghetrocken ende ghewilt / ende dient halven oock op een goeden ende hooghen prijs / konnende te meten het pondt van die selve vrucht / in Spangien wel gelden / drie gulden / ende dat min ofte meer nae dat die aldaer overbloedich komt / nae den aerdt van alle andere Waeren: De Spaensche Juffvrouwen insonderheyt in Indjen / als oock in Spaengien selve / meenen datse niet gesont kunnen leven / soo sy daghelicks desen dranck / ende dat in een goede quantiteyt niet en ghebruycken: van die selve vrucht worden mede gemaectt allerley sacht van dolces of drooge Confituyren ende Marstpeynen. Gock staet te ghelooven / dat soo by aldien het rechte ghebruyck der selver vrucht / haere deugt ende sonderlinge eyghenschap hier te lande / als wel mede in andere naeburige landen / wel bekendt was / dat omtrent de selve / al redelicken afreck ende vertieringhe soude wesen. Dat apparent is metter tijt alsoo wel te sullen gheschieden / als het voor desen geschiet is / met den Toeback, ende andere min nootfaeckelpeke Waeren: want al bereets / is die selve seer in swang / tot Amsterdam onder de Joodtsche Natie / ende begint oock al in kennisse te komen onder vele Christenen aldaer ende elders.

Daer walt oock in Guajana in t wilde een Boom met steckelige knoppen / zijnde die selve vol kleyn kerreltjes / welcke in Brazyl wort genaemt Carpatte, die selve kerreltjes ofte zaetjes in een upt-gehoolden tronck / kleyn ende fijn ghestampt / ende dan met water gekoocht / geeft heel goeden olve omme in de Lampe te branden; zijnde sonder eenige stanc / ofte quaeden reuck van sich te geven, gelijk wel de Craen doet. Gock so groepen aldaer noch verscheyden Boomen / draghende verscheyden sacht van Nootjens / seer goet omme olve upt te persen om te branden.

Op d' Eplanden ghelegen inde Riviere de las Amazonas, ende op eenighe andere plaetsen omtrent die Contrepe vallen Wilde-
Noten-

Noten Muscaten / als mede Wilden Caneel / beyde van tamelijke kracht ende smaect. De Wilden op de voorszude Eplanden maecten Flambacuen ofte sackels om heen in geset door seckere Gomme vol van die selve Muscaten, dewelcke brandende een seer heerlycken en aenghenamen reuck van haer geven: van die selve siet men dickwils onder haer tegens den abont eenige honderden jaer dupsenden ontstecken; het welcke alsoo in t ronde de Lucht met een seer aenghenamen reuck verbult. Haeren Toeback die seer goet ende excellent is / die selve vullen sy in de gedrooghde Caneel-pypen / ende ontstecken zijnde supghen soo wel den aenghenamen roock van den Caneel als van den Toeback, verbrandende alsoo de pype t' seffens met den Toeback, soo lekker ende delicaet zijn die Wilden.

Ofte nu alsulcke vruchten / wordende nae behooren gecultiveert ende geregeert / daer door niet merckelicken soudent konnen worden gheholpen / ende tot goede vruchten verbeteret / ende oock metter tijt gebracht worden in estime / altyt tot sulcken ghebruyck / alse by de Wilden ghesicht worden; daer aen soudent wel eenichsints wogen twijffelen / maer een goede neerstigheyt der menschen / soude nae mijn ghevoelen / daer omtrent vele helpen upt-vinden ende te wege brengen. Het is sonder allen twijfel dat alle vruchten voormaels van eenen Wilden aerdt zijn geweest / eer die selve van den menschen wierden gehavent / ende dat het habenen alle vruchten t' allen tijden seer vele heeft geholpen / ende van haer voorgaende quade wesen doen verlaten / ende in denucht ofte beterschap merckelicken toenemen. Ghelijck ons dat selve de dageluckche onderbindinge ghenoech leert: want daer toe dient het Enten / in-leggen / in-suygen / oculeren / als andersins.

My wierdt onlanghs vertoont een secker dun bastjen, sijnde lanckwerpighe ende in een gerolt / gelijk een stuckjen dunne ende sijne pyp-Caneel; doch soo wat de couleur van t selve gelijck de Nagelen van Oost-Indjen zijn. Den vriendt die my t selve

langden om te proeben/ braeghden wat ick daer van oordeelde/ ende maecten: Ick antwoorde/ dat het goede Nagelen waren/ van smaeck ende reuck/ soo als d' Oost-Indische Nagelen mogen zijn: soo verstant Ick uyt hem dat hy dat selve tot Amsterdam hadt bekomen/ en dat het met een schip van de Wilde Kuste was over-gebracht/ oock dat het selve in sommighe plaetsen op die Kuste in goede quantiteyt was te bekomen/ ende dat maer een kleyn Cargeloentjen van 't selve was over-gelonden tot een proebe/ om te weten/ ofte het alhier te Lande pets weert te zijn mochte gheoordeelt worden: ende dat verscheyden Herbaristen ende medecijn-meesters/ aen de welcke het om te proeberen gheslangt was/ hadden geoordeelt/ dat al d' eygenscapen en deugden/ dewelcke inde Oost-Indische Nagelen gevonden worden/ eben soo wel in dat selve bastjen ofte Naegel-pijpen waeren. Dit hebbe ick alleene hier willen verhaelen om daer door aen te wijzen/ dat in alsulcken heerlijcken landt noch vele treffelycke saecken verborghen zijn/ dewelcke ontdeckt en bekent wesende groote profyten t' sijner tijt aen den occupeerder van die Landen/ sulken kunnen toe-brenghen. Sulcx dat een neerstich ondersoeck/ ende een onderdrietsamen arbeyt/ vele/ dat noch verborghen is/ sal doen uytbinden ende bekent worden.

De Boom-vruchten wijders van dat landt zijn Orangien-Appelen, Citroenen, Lemoenen, soet/ suer/ ende wijn-suer: welke boomen het geheele Jaer door hare vruchten geven: soo dat men van haer mach segghen/ datse drie hondert vijf-en-tseftigh mael des Jaers/ mildelycken den menschen haere vruchten schencken: want die selve boeden verlderhande vruchten te gelijcke/ ende dat met graden ofte trappen van rypigheyt: hebende voor eerst even staegh haer bloeyfel/ ende dan vruchten die eben geset sijn daer het bloeyfel af-gheballen is: dan weer wat grooter/ ende soo vervolghens/ half rijp/ wat meerder ende gheheel rijp: Sulcks dat die vruchten den menschen daghelic in den montt wassen. Hoe hooghgelucken worden Spaengien/ Italien/

Italien/ Portugael ende andere landen geroemt/ ende dat vermits die vruchten aldaer tweemaal des Jaers konnen gemecten: wat lof sal dan weerdich sijn alsoo een landt daer die selve alle dagen van het Jaer rijp zijn?

Alsoo oock den Cocos-boom (daer van een veder by den Portugysen wort geacht eben soo goet ende profytabel te sijn/ als alhier te lande een Roe doet) draeght het gheheele Jaer door sijne vruchten en is noyt sonder Noten; het nat van die selve gedroncken is seer goet ende gefont/ Gort/ Rijs/ Geers/ ende diergelijcke spys daer mede gekoocht/ maect die selve seer aengenaem: sijnde die alsoo toe-gheerecht vele delicates ende soeter dan of hy in soete melck waren gekoocht. Het pit ofte de kerne van die Note is mede seer soet ende aengenaem gegeten ende soo drooghe ende lieffelyck als hier te Lande semige Haesennoten mogen doen: tselve kleyn geraspt zijnde/ dient van 's gelycken/ om nevens en by het nat mede gekoocht te konnen werden: als mede kan uyt dat pit een seer goeden en delicates Olye geperst werden.

Van geen minder deught is den Palmijt-boom, dewelcke den wel-smaeckelycken Palm-wijn, als oock die medicinale Olye de Palme geeft; welke Olye mede seer bequaem is om te branden/ en ontstecken zijnde geeft een seer goeden reuck van haer/ ende versly wesende/ soo is die selve oock niet seer vrent om pets mede te koocken. De Tacken met de Bladeren (dewelcke seer lanck sijn) van dien Boom/ dienen/ ende sijn daer toe/ seer bequaem om Hynsen te decken/ welckers dack seer ciechlyck door de Wilden wort door ende over malkanderen geblochten/ sulcks dat het een fraey ende vermaeckelyck prospect ofte aensien geeft/ ende dat ongelyck netter ende ciechlycker als alhier te Lande eenigh stroot ofte rietdack doet: sulcx/ dat daer niets aen dien boom is/ ofte het heeft ende geeft sijn nuttigheyt aen den menschen.

Den Caziou ofte Accaziou-boom geeft mede een heerlycke vrucht: zijnde de selve een Appel als alhier te lande de ribbelinghe sijn: voor aen dien selven appel wast een uytermaten delicate Castanje/

Castanje / de Castanjen van Europa in wel-smakentheit ende aenghenaemheyt bezre te boven gaende : zijnde die selve wel drooge ende soet / maer geenslins beswaerelpecken noch kroppende als die van Hispanien / Franckrijck ende andere doen : maer wilt / ende vele lieffelycker als selver d' Amandelen doen. Den Accaziou-appel is seer spongius ende binnen verbult met een wel-smakenden ende aengenamen Wijn : in den selven bytende is het niet anders / dan / of men in een Crotz- brylven beet. springende den Wijn aen alle kanten upt den mont : upt den selven Appel wordt oock overbloedich Wijn gheparft / sijnde die selve / versck sijnde als by kans ne wven Mos / seer aengenaem ende oock durabel : maer oudt gewo:den zijnde soo is die Wijn sterck ende moet al dan met Supcker gebroocken ende versacht worden : ende kan die selve pemant alsoo wel droncken maken / als eenighe Europeysche Wynen moghen doen : maer soo heeft die selve / die deugt over haer / dat wanneer den dronck over is / men fris ende gesont is / sonder dat die selve eenighe Hoof-ppne causeert ofte eenige ontsteltenisse des lichaems achter-laet. Die selve Appelen kan men mede stoven by allerhande Vleesch en Speck en sijn soeter ende aenghenamer als eenige soete Appelen hier te lande : Daer sijnder mede van een roode couleur, daer van sommige suyr, andere weer Wijn-suyr, ende soeter sijn.

Van die Appelen kan men mede maecten ende backen seer delicate Coerten, hebbende die vrucht door hare zarp-soetigheit / ende Wynnicheyt / alrijt haren eyghenen Wijn en Supcker by haer : ghelpeck mede meest alle andere vruchten van dat Landt doen en het welcke een sonderlingen zegen Gods is. Den Wijn van die vrucht is mede seer medicinael voor die ghene / die van vrouw Venus-trappen sijn gerolt, ende brenge alsulcke vele gedroncken / een spoedige ende versceckerde genesinghe toe, want die Wijn is van aerdt soodanigh / datse geen vuyghheit en kan laeten in de lichamen der gener / die haer vele / ende continueerlick gebryucken. Den Accaziou-boom geeft haere vruchten noyt te gelijc-

gelijcke rijpe, maer geeft die selve dagelicks en dat ongebeer drie maenden achter eene gheduerende : sijnde op die selve Boomen van dage tot dage eenige die rijp worden / ende dat oock in groote quantiteyt : daer sijn geheele Bosschen van alsulcke boomen / dewelcke men Caziou-weeren noemt : Daer zijnder oock onder die Boomen dewelcke tweemaal des Jaers vruchten dragen.

Daer sijn oock Boomen dragende vruchten / gelijkende als zy rijp sijn / verrotte Appelen / zijnde die selve wel soo groot als hier te Lande de Schievelinghen sijn : die selve vrucht wordt in Brazyl by den Nederlanders genaemt Rot-appels, om de gelijkenisse wille / als geseyt is, maer by den Indianen Gene-Pappe : upt welcke vrucht van 's gelijken mede een wijn geparft wert / root van Couleur / dewelcke out gheworden zijnde / is vry sterck / ende bykans als Brandewijn : de vrucht / als oock den Wijn die daer upt geperft wort is seer goet voor het roode Melisoen / ofte den rooden loop. Den Appel is redelyck van smaect / ende heeft een sonderlinge eygenschap by haer / want soo wie sich met het nat / ende voornamenlyck met den Appel selver hoe die groender ende rijper is / bestrijckt, die selve sal in weynigh tijds geheel swart worden / ende den Negros ofte den Swarten upt Africa niet ongelijck sien. Welcke swarte couleur / niet tegenstaende alle het wassen ende brylven dat men doet / niet / dan nae den negensten dach af en gaet. Soo dat d' eygenschap van het selve Sap hier te Lande onder de Joffertjes wel bekendt zijnde / by de selve in grooter weerden soude ghehouden worden, als het welcke alsulcke van vele daghelicksche moeyte soude kunnen bevrjden : want eens om de acht daghen met een teer ende dun pinceeltjen in dat sap ghedompelt ende nat ghemaect / ende hier en daer in hare blancke ende pboren aensichtjes / daer mede gestreecken / so soude haer dat selve de moeyte / van alle dagen eenige uren voor den Spiegel te moeten staen / om hare Mousjes allenthalven wel te blyven / ende dewelcke als dan te mets aen de vingheren blyven hangen / sonder datelpeck d' eerste / tweede ofte meer-malen te willen.

ten klyppen / het welcke dien curieusen arbeydt verdubbelt ende moepelickheyt aen-brenget konnen benemen: ende ober-sulcks voor die selve een uur ofte ertelpecke / dewelcke zy tot dien dienst besteden / ghewonnen worden / om tot ander werck ende tijt berdyf aen te wenden.

Den Papajje-boom geeft mede een redelycke vrucht/bequaem om met allerley vlees ende speck gekoocht ende gestooft te konnen worden: dient die selve vrucht mede om goede Coerten van te backen, ook wel geel zijnde om uyt de hant gegeten te worden.

Daer walt oock een Boom / dewelcke draeght een slaggh van Groote-noten / welke gheopent zynde / hebben van binnen een vrucht in / niet onghelyck d' Amandelen, maer wel soo soet ende lieflyck / ende worden in een peder van die Noten gebonden een goede menichte der selve.

Seer treffelyck is mede de vrucht van sekeren goeden Boom / hebbende binnen in besloten een sekere vochtighe substantie van smaeck Couleur ende vettrigheyt / als hier te Lande den Boom van soete melck is / wel dooz-mengt met Supcker.

Den Mangavis-boom draeght mede geenstins van de slegste / maer wel een van de smakelickste vrugten / dewelcke een mensche met monde mach proeben: zijnde die selve vrucht mede seer gesont ende delicaet; soo dat hoe vele ende hoe menichmael dat men oock op een daggh daer van eet / nergens aen schadelyck is. Die selve vrucht is mede gansch weynigh ende amper-soet van smaeck: de vrucht geliijckt eenichsins nae d' Apricosen maer die selve is wel soo groot / doch seer dunne van schale / ende teer / ende de Couleur geelachtich als de Prupmen hier te lande / met bleek roode vleckjes / van binnen heeft zy eenighe steentjens in geliijck de Melpilen. Daer sijn heele Bollchen van die Boomen ende seer vol-dragende.

De Baccoves is mede een heerlijcke vrucht / welckers Boom noyt meer dan eenmael vrucht en draegt / en dat aen eenen grooten Cros, rijp zijnde wort den Boom afgesneden / ondertusschen dat

dat van ter zyden al-weer verscheyden andere jonghe zy uyt-gesproct; daer van sommighe der selver al by-kans weer rype vruchten dragen / ende andere kleynder na advenant. De vrucht is ongebeer ander-half vinger lanck / en drie-kantich vande dikte van een half wallen Concommer / en zijn dickmaels een hondert / hondert-vijftigh / oock wel twee hondert der selve aen eenen Cros. Den Boom is redelyck dick met seer groote / langhe ende bzeede bladeren / sonder eenighe tacken / recht midden uyt den Boom groept den Cros / hangt voor aen eenen steel soo dicke als eenen goeden Kottigh. Den Boom in sich selven is gansch voos en spongiens ghelijck de bielen / ende wel soo dicke als een mans Oye. Een wonderlycke Speculatie valt ontrent die vrucht: want die selve ryp ende geel zijnde / ende de buytenste schelle die sacht ende weeck is / met de vingeren af-ghetrocken / ende dan de vrucht aen klepne schijfies / ghelyck men een Appel ofte Peere doet / gesneden: soo vertoont elck schijfien / en dat aen beyde zyden de gedaente ofte gelyckenisse van een mensche uytgestreckt / ende hangende aen een Crupce / en dat so volkomenlyck en pertinent / als opt eenich Schilder / oock van de beste / met syn Pinceel nae het leven / soude konnen ofte mogen af-tekenen. Daeromme de Portugysen / als sijnde een volck vol supersticie of by-geloovigheyt / niet geerne en sien dat men die selve vrucht met Messchen snijdt. Het welcke inder daet wonderlycke is. Dese vrucht is seer lekker en voetsaem / mals / en seer aenghenaem uyt de handt gegeten. Oock so sijn de Coerten daer van gebacken ongemeen delicaet: die vrucht mede inde Boter geroost en Eyeren daer op geslagghen / geeft vele delicaeter struyben / als hier te Lande / soo goet van geene Appelen ofte Peeren / oock vande beste / niet en konnen gebacken worden.

De Banantes sijn de Baccoves, so aengaende de vrucht als den Boom / seer gelyck / doch vallen die selve langer / en drooger / noch en sijn niet so mild van smaeck.

Doorts wasschen in Guajana Granaet-Appelen, seer schoon en

aengenaem/ doch dewyle die selve alhier te Lande ghenoech be-
kent sijn / soo is het onnoodigh daer van alhier particulierlyck
te sprecken.

De Guajaves, ofte de Granaet-peeren alhier gansch onbekent/
is aldaer een seer goede vrucht; dewelcke rijp zynde / sijn seer
goet om uyt de hant te eeten: ende geschelt zynde sijn seer aen-
genaem wegens haren schoonen rooden Couleur. Die selve op-
gekneeden heeft vele klepne korreltjes in gelijk de Vijgen / doch
wel soo groot. De selve vrucht is mede seer bequaem om by al-
lerhande Vlees/ ende Speck ghekoocht ende gestoof te worden/
ghelijck men hier te Lande met de Peeren doet: geeft oock seer
aengename Coerten / ende kan op meer andere manieren deli-
caet toe-gerecht worden. De Granaet-Pruymen sijn mede rede-
lyck goet/ende amper van smaeck.

De Marquizia-Azzou is een treffelycke ende wel-smaeckende
vrucht; die selve wast aen dunne Boomen / by-kans ghelijck
den Wijn-stock is / wiens rancken men leyden kan even als die
van den Wijngaerd / ende geheele galderijen daer van maken/
en die selve loopt voort gelijk de klim/ ofte het yloof doet: wel-
ke galderijen dan hanghen soo vol Appelen van binnen als een
ryfste Ajupn. De appelen sijn van gedaente gelijk een groot Ep/
ofte Cytroen / maer harder van schaele: in 't midden door ghe-
smeden zijnde/ heeft men in bep de doppen een aenghename vocht-
tigheyt vol klepne kerreltjes / gelyckende seer nae het gene men
alhier te Lande uyt rype Krups- bespen druckt: ende is het sel-
ve van een heerlycken ende Wynighen smaeck / ende geeft een
reuck ofte geur van sich / vele geneuchgelycker ruyckende dan
eenige Musques ofte Cibet. De substantie van elcken van dese
Appelen / wort by den Lief-hebbers geacht alsoo goet ende voets-
saem te wesen als een Ep.

De Marquiziaez, ofte Ranck-appelen sijn dese in alles seer ge-
lyck / so van Boom als substantie / maer die selve vallen klep-
der ende ronder / doch soo is de smaeck van de Marquiziaez-Az-

zous

zous wel soo goet ende aenghenaem / doch sijn dese oock niet te
berachten.

Den Vyge-boom groept aldaer te Lande oock seer wel / ende
geeft schoone vruchten. Noch sinder verscheyden andere goede
vrucht- draghende Boomen meer: dewelcke ick alhier voor- by
gac / om teghens mijn voornemen niet te langh te vallen; maer
van de welcke ick / inde Beschrybinge van dat lant/ soo ick on-
derhanden hebbe / hier nae elck op sijn plaetse onderscheydelijck
sal sprecken.

Alleenelycken so moet alhier noch gedacht worden den besten
Boom des werelts / dien soo lieffelycken en aen allen menschen/
om haer sonderlinge heerlijcke vrucht / soo aenghenamen Wijn-
stock: Aen den welcken dat Aerdtrijck, ende die soete Lucht,
wonderlijcken wel-gevalligh ende behagelijcken is: want die
selve brengh aldaer hare vrucht buyten allen exempel voort. Ge-
lyck dan nu de gansche werelbt soodanigh een landt voort seer
geluckigh acht / 't welcke onder soo een soete Lucht ghelegen is/
dat / in het selve / eenmael des Jaers de Druyven ten vollen
konnen rypen / om den aen-ghenamen ende vermaeckelycken
Wijn (de rechte melck voort oude luyden) daer uyt te persen / en-
de hoe dat die selve beter valt / hoe dat oock het selve Landt hoo-
gerwort geroemt: Want dit is van alsulcken Lant, in den monde
van allen menschen een gewoonelijcken loff, ende wort altyt met
verheuginge des herten uyt-gekreten: O! wat heerlijcker Landt
daer in soo treffelijcke Wijnen wassen. Ja/ alsulck een lant wort
gemeenelijck noch een zegen nae gesproken. Het selve dan so sijn-
de, wat sal men segghen van soodanigh een Landt/ alwaer eenen
en den selven Wijn-stock, niet alleenelyck een-mael, maer drie-
mael des Jaers, Jaee wel seven-mael in twee Jaren ghemacke-
lijcken / rijpe Druyven draegt? Jaee daer men alle daghen des
Jaers (soo by aldien men de menichte van Wijnstocken plant/
en op sijnen tijt t'elkens snijt) die gezegende vrugt kan hebben:

I 3

al

alwaer segge ick alle dagen van het Jaer den heerlycken Wyn-
oogst mede brengen. Doorwaer/een gezegent/ende over-gheluc-
kigh Land/ is alsulcken Land; waer omtrent onlangs seker eer-
lyck oudt en wel-bedaegt man/dewelcke by-na de meeste deelen
van America in sijn jonge dagen met den vermaerden Zee-helt
Sr. Walter Raleigh, ende anderen/ heeft door-sien/ en op de heer-
lycke Kuste van Guajana sestiën Jaren langh gewoont/met ver-
suchten sprack: Godt heeft merckelycken met blintheyt gella-
gen vele Christenen Princen ende Potentaten/ dewelcke om een
Stuck ondeugendt lants malkanderen dagelycks de keele afsny-
den: daer noch soo vele heerlycke Landen ende Koninghrijcken
voor haer open en ledigh leggen: waer van eenen voert lants/ be-
ter is/ als hondert van die ghene/ daer over sy soo vele Christen
bloet vergieten/ om die met onrecht te mogen besitten. Voortrek-
felick sprack dien man/ en het is oock ten hoogsten te beklagen/
dat van alsulcke schoone en heerlycke Landen/ by vele Staten
soo weynigh wercks wort ghemaect; maer dese plaghe is vele
gemeen/ dat zy niet en willen hebben/ ofte niet en achten/ het ge-
ne met weynigh moeyte en arbeit kan vercregen worden: maer
soo haest als dat selve dan/ by anderen/ door hare neerstigheyt en
wackerheyt is ingenomen ende beseten wordt/ soo wil men dan
terstont met den Deyghen inde buyst geerne van eens anders ar-
beit de vruchten plucken/ en het ghene men selver verwaer looft
en veronachtsaemt heeft/ met geweld een ander ontnemen. Door-
waer een seer beklagelycke/ Jae wel ten rechten beklaghelycke
sake daer men sig nae de goede exempelen van anderen/ niet en
wil richten/ nochte nae eens anders welbaren het sijne beherti-
gen ende in acht nemen. Maer ick keere weder tot de materie.

Wie sal twijffelen/ ofte in alsulck een landt sal mede de Spide
konnen gewonnen werden? en dat alsoo goet als ergens elders
inde werelt: dewijle alreede bekend is/ dat den Moerbeyen boom:
(zijnde de bladeren van de selve het rechte ende eenige voetsel der
Spide-wormen) aldaer te lande seer wel groept en wast.

Wie

Wie sal twijffelen dat in alsulcken landt niet sal wassen den
profytelijcken ende nootzakelycken Olijf boom? ende dat alsoo
wel als in eenige gewesten van Europa ofte Africa.

Dat den Amandel-boom aldaer seer wel groept/ dat selve is
alreede genoegh bekend; niet minder staet te ghelooven van den
Dad. l-boom en van meer andere Spaensche en Italiaensche: als
oock Hierlandtsche Vruchten; doch dewelcke meer tot playstier
dan tot profijt strecken: ende aen welckers waldom niet seer ve-
le gelegen is/ gemerckt dat de natuurlijke vruchten van dat landt/
alle Hierlandtsche seer vele passeren/ gelijk het oock niet oorber-
lyck en is/ dat in een Landt alles groept/ het welcke de Com-
mertie/ ende door die/ de menschelycke gemeenschaemheyt soude
afsnijden ende benemen.

Dyt het voor-verhaelde blijkt dan genoegh de sonderlinghe/
gezegende vrugtbaerheyt van die Landt douwe; en dat in korte
Jaren dat selve Landt kan ghebracht en ghemaect worden tot
een Aerds Paradijs: als daer alles wassen en groeyen wil wat
daer geplant of gezaeyt wordt: en dat/ soo van t gene/ t welcke
grootte profjten op-brengh/ als het gene van nooden is tot on-
derhout van t menschelycke leven: Jae/ alwaer oock de wilde
en woeste Boschen selver/ en dat van haer selven voortbrengen/
alles wat tot wellustigheyt kan bedagt ende begeert worden.
Soo dat het maer alleene gelegen is aen een goede Culture van
die Landen; en dat met een behoorlycke neerstigheyt en een on-
verdrietsamen arbeit/ alles worde by der hant ghenomen ende
na den eytsch verbordert.

DAT XVII. CAPITTEL.

Van de Genees-Kruyden van Guajana, als mede van de Melde-
Pau, ofte den Boom Honigh.

DE Warme-Landen, gelijk zy sonderlinge gheluckigh zijn
omtrent de vruchtbaerheyt van allerhande ghewassen: soo
hebben

hebben zy mede / allesins / overvloet van vele goede ende treffelycke genees-krupden: Sulcx dat daer van niet minder Guajana, sal voorszien zyn als Brazyl: ghemerckt het soo nae aen mal-kanderen ende op ene breette des Wertrpcks lept / hebbende alle Aerdt ende Boom-vruchten ende andere saken met dat selve gelyck: doch alsoo tot noch toe omtrent die selve wepnigh ondersoecks is ghedaen; ten aensien dat die selve Kuste niet vele is bevaren geworden / ick laet staen datse soude sijn bewoont geweest by eenige Christenen: waer door men seer wepnigh vande Nammen ende hoedanigheden der Krupden van dat landt met sekerheyt kan schryven. Nochtans / soo en is niet te twyffelen of daer sullen mede ghevonden werden die menichvuldighe heelsaeme Krupden / dewelcke Brazyl in 't gemeen voort-bryngt. De voornaemste in dat landt vallende / ende dewelcke albereets bekent sijn / sijn Spica-nardi, Cassia fistula, Senebladeren, Bolum Armenum, Terra Lemnia, daer is een Belspe ghenaemt Kellete, seer goet vooz den Bloet-ganck: 't sap van de Blaederen van een Krupst genaemt Uppeé is goet teghens alle vergift / 't sap van 't blad Icarí is seer goet tegen de pyne in 't Hoofd / ende ontallelycke meer: Ick sal alhier / tot een proebe / alleene verhalen het geene Jan Mocquet, (naemaels bewaerder van 't Cabinet der ongemeene aerdigheden van den Koningh van Franckrijk in de Tuillerije binnen Parijs) in zyne reyse nae dat landt ghedaen / daer van getuyghet; dewelcke aldaer menichte van planten ende andere naeukeurige dingen heeft vergadert gehad: als namentlyck: dat op seckeren tydt / den Hebe van den Koningh Anacajoury, in het lant der Caripousen / ghelegen omtrent de Riviere van Weypoco ofte Tappara, hem verdoont hadde verscheyden krupden / waer van hem d' Indianen dienen / ende onder anderen een krupst ofte plante gewesen / dewelcke sy ghebruycken tot een Antidotum ofte tegen-gift / wanneer sy gequetst zyn door vergifte pijlen. Ick nam schryft hy, eenighe Blaederen van dit krupst, om een salve daer van te maken, welke seer treffelijcken is voor wonden

wonden ende andere quaelen, ende ick wilde oock de wortelen van 't selve uyt-trecken, maer desen Jongeling wilde sulcks niet gedoghen, ende de Indianen selver die by hem waren, toonden moeilickheyt, dat hy my, dese Plante ghewesen hadde; die zy boven allen anderen waerden en achten. Dus verre Mocquet; uyt het welcke ghenoech is af te nemen dat gelyck als Guajana overvloet heeft van vele heerlycke ende voortreffelycke vruchten / dat het niet minder van Godt en is begenadicht / in 't voortbryngen van menigerhande seer goede en heylsamen geneeskrupden. Soo dat het selve lant / den genees-meesters en Herbaristen oefeningh en nuttelick tyt-verdrijf genoegh verschaffen sal: oock dat vooz die selve / aldaer mede / door neerstige ondersoekinghe / eere ende profyt genoegh tot vergeldinge ende belooninge / te halen sal zyn.

Mengesten nu dat in Guajana so menigerhande slaggh van alfulcke schoone en heerlycke vruchten / en so veelvoudige goede en heelsaeme krupden sijn / dewelcke altemale hare bysonderlycke geurige bloeyflems dragen / van de beste en aengenaemste reuck en geur en sonderlinghe krachten / een pegelick nae synen aerdt / dewelcke een mensche soude konnen wenschen / recht voetsel vooz de delicate Honigh-byen / dewelcke daer te lande en vooz namentlyck omtrent de Hooge-Landen in seer groote menichte zyn: soo is dat selve landt oock overvloeyende van den alderbesten / smakelicksten ende medicinaelsten Honigh vande gansche Wereldt.

De Edele Bytjens die desen Honig vergaderen sijn teer ende seer delicaet / ende van verscheyden Couleur / sommige sijn gout ofte stroo-geel / sommige swart treckende op het blaenwe / doch beyde zynse lanckachtigh ende dunne: Eenige der selve maken haren Honigh in holle Boomen / andere wederom in hollen van het aertrijck / doch sijn altemael sonder eenighen angel te hebben / gelyck als of het onbetamelick was / dat soo een wonderlick soet-gebenden diertjen / by die selve zyne weergadeloose soetigheyt /

righeyt / soo bitteren angel soude passen / als van te soeten aerdt zijnde.

Den selven Honigh is seer medicinael ende heelsaem / en geensins grof ofte drabbich als den Honigh van Europa doet / maer soo fijn klaer ende helder dat het een vermaeck is die selve te sien in zijne subtile Honigh-raeten. Soo dat die selve eer een seer door-schynende liqueur ofte vochtigheyt en om beter te seggen een Crystallynen dou dan eenige vettigheyt van Honigh schynt gelijk te wesen.

Den Honigh-raet daer in die wonderbaerlycke vochtigheyt bestoten leyt / de selve is inder daet wel Was / maer mede so dunne / fijn ende helder gewracht dat het eerder racht van Spinnwebben dan eenighe grove materie ghelijck ordinaris het Was hier ende in andere Landen valt is ghelijckende. Sulcx dat men dien Honig of eerder Nectar daer in siet leggen / en bykans qualijck bekennen kan wat dat het is dat dien selven hout ende besuyp: Zijnde niet anders dan een seer dun ende helder vlesken en soo aerdigh door malkanderen ghewerckt ende met casjes onderscheyden / dat een yeder kasjen vol-komen sijn eygen deel van die wonderbaere soetigheyt ombat / waer van die gene soo geopent worden / bysonder / haeren soeten dan w ghelijck een klaer Roose-water laten vlieten / d' andere het haere gheheel bewarende. Het is voozwaer ten hooghsten te verwonderen hoe dat dat soete Stiertjen soo heerlyck ende soo wonderlycken kunstigh toe-stelt het Cabinet daer in het sulcken weerden schat verbergh / ghelijck als ofte het te kennen gaf / dat / nae het kleynoodt is / oock d'eele-waer plaetse ghelijck-matigh behoort te wesen.

Den Honigh is wonderlycke wel-smaeckende / en heeft sijne sonderlinge soetigheyt vermengt met een seer aenghenam amperheyt / die selve treckt een weynigh op het groene.

D A T

D A T X V I I J . C A P I T T E L .

Vande Beeften ende Dieren ofte het Vee, 't Gevogelte soo Tam als Wildt, grof als kleen, 't welcke in Guajana ghevonden wort, ende dat soo wel van 't gene aldaer te Lande van elders gebracht als aldaer Naturel sijnde.

W At aen-belanghe het Tamme Vee soo grof als kleyn / als daer zijn Paerden, Ossen, Koeijen, Ezels, Schaepen, Geyten, Verckens; dat selve wil altemaele in dat Landt uytter-maten wel aerden / ende heeft een seer goeden tier / 't selve wil oock seer wel voort teelen / Jae beter als in eenighe van onse Europeische quartieren: gelyck sulcks bespeurt kan worden aen de Landen ontrent den Oronoque ghelegen: waer dat selve in seer grooten overbloet is. Doch soo is dat vooz De van den Spaengiaerden in die Landen eerst gebracht / ende en is daer niet naturel.

Het Wildt soo grof als kleen / het welcke aldaer te lande ghevonden wort dat selvige is seer goet ende menigerhande. Onder het vooznaemste worden gereeckent d' Antes, sijnde van gestalte als een kleynen Os / het selve heeft den hals en het hooft ghelijck een Hert; doch breede ende hanghende ooren: het vles van dat Wilt is seer aengenaem ende delicact. Voozts soo zijnder Hertten groot en schoon / en Rheen van over de hondert en meer ponden gewicht / dewelckers vlesch oock seer wel smakende is. Wilde Swijnen sijnder van verscheyden slach ende aert / ende dat in een ongelooffelycke menichte.

De Packen, Cotijs, ende Tattous, is een seer goet Wilt / en heeft een smakelyck ende delicaet vlesch / die selve houden haer onder d' Aerde in holen / gelyck als hier te lande de Dassen en Conynen doen.

Daer te lande sijn oock Haesen ende Conijnen van een sonderlinge groote / en is der selver vles seer goet en aengenaem: noch is 'er seer vele ander Wilt te lang om alhier te verhalen.

K 2

Onder

Onder het gevogelte van dat landt / ende voor eerst onder dat tam is / sijn de principaelste / seer treffelyck en van een sonderlinge groote de Calcoenen / sulcks datse door de banck al wel 30. ad 36. ponden swaer wegen / het vleesch is seer vet ende delicaet / mals en niet soo drooge als hier te lande.

De Hoenderen daer te lande / sijn seer groot na d hierlantische hoenderen te reekenen / Jae wel soo groot als alhier te lande de Gansen sijn : die Gansen willen daer oock seer wel voort / van 's gelycken d hierlantische Hoenders; daer sijn oock schoone Enden, Duyven, en meer diergelycke goet. Alle het Wildt en gevogelte dat in Brazyl gebonden wort en by na door gansch America gemeen is / (alcht / voor soo vele als aen-belanght de Landen van 't selve / gelegen tusschen den beyden Tropycos) dat is mede in Guajana te vinden. Het gevogelte nu so van een Wilden aert is / dat selve is tweederley: waer van haer dese in de Bosschen en op de Campinies onthouden / als daer sijn de Struys-vogels.

De Moutons sijn van couleur / swart ende byrn / ende van groote als by-kans een Calcoense Henne: het Mannetje heeft een hoozen voor op het hooft / omtrent een spanne lanck en aen elcker vleugel een kleyn hoozntien / waer mede het teghens sijn byanden kampt: als het drincken wil / soo streekt het eerst den hoozen van sijn hooft in 't water en roert dat selve daer mede omme / het welke verdrijft alle vergift / soo by aldien daer pets mochte inne sijn.

De Jaccouwen sijn mede swart en byrn / gelykende seer na den Bergh-hoenders / die selve konnen seer wel tam ghemaeckt worden jongh zijnde.

D' Arracoans, gelycken seer nae by de Fayfanten. Daer sijn veelderhande Wilde Duyven, wit / byrn / rootachtich ende gesprenckelt / groot ende kleyn. De Cheroutys sijn ringel-duyven / graew en wit van couleur. De Rolles sijn tortel-duyven van diversche soorte / byrn / graew en root-achtich. De Papegaeijen ende Perkyten sijn veelderhande: van 's gelycken sijn d Araras hier

hier te Lande genoemt West-Indische Raven, welckers Vleesch seer lekker is en soet. D' Inambous is een seckere soorte van Patrijzen / de selve sijn schoon gesprenckelt / vele grooter als de hierlantische / jae grooter als de Spaensche Patrijzen / oock seer delicaet van smaek.

De Gavians sijn roof-vogels van diversche soorte; en diergelycke gevogelte is seer vele.

Ik en kan alhier niet laten te ghedencken aen een seer Edel Beest in Brazyl ghenamt Beya-Froule, ende in Guajana Eva Nere, het welke is een kleyn vogeltien / dat niet meer vleesch en heeft aen 't lyp als omtrent de groote van een lit van een vinger: welckers hooftien boven is van een extraordinaris Carmosijn couleur / ende onder sijn byckien is het soo uytnemende blinkende / dat geen goudt / nochte vier / hoe versch ende glinsterende het oock mach wesen daer by te vergelycken is.

Onder de Water-vogels soo sijn dese wel de principaelste dewelcke men in Brazyl noemt de Jaberous, swart en wit en weegt het stuck wel vijf-en-twintigh ponden swaer / het vleesch van dien Vogel is ongemeen goet en lieffelyck van smaek. Onder den Keygers sijn aldaer de grootste slag / dewelcke men in Brazyl noemt Garfa Real, die selve sijn graew en wit / en seer goet om te eten. Daer sijn oock spierwitte Keygers / groot en kleyn. Dese Vogel draeght die ober-suybere Deeren in verscheden plaetsen van Europa soo seer begeert / dewelcke dien Keygher van het hooft af / rontom den hals nederwaerts heeft hanghende tot op sijn onder-lijf. Daer is oock een secker slag van voghelen / soo groot als hier te lande de Kraenen sijn: in het beginsel sijn der selver Deeren Colombijn van Derwe / doch naederhandt grooter wassende / soo worden se allengskens Incarnaet, jae / soo hoog en schoon Incarnaet, als eenigh oogh mach aenschouwen: van dese schoone Deeren soo maecten d Indianen heele kleederen / ende behangfels / oock kroonen op hunne hoofden: het vleesch van die vogels is seer goet ende smakelyck. Van 's gelycken soo sijn daer

groote Entvogels van diverse slaghe seer goet ende delicaet te eeten: daer is oock een slaghe van ghebooghelte bykans van de groote van een Swaen/ met een langhen hals/ doch swart van Beeren/ dewelcke seer lekker is.

Daer is oock een half slaghe van Entvoghels/ dewelcke zijn veelderhande. De Lepelaers sijn vier-couleur-verwich. Daer sijn oock verscheyden soorten van Sneppen, groot ende kleyn: de Moeras-hoeders sijn seer aengenaem gegeten. Noch soo is daer veel ander goet gebogelte meer: het welcke alhier alles van verhalen/ niet noodigh en is/ oock tegens mijn boornemen ende dit werck strydigh; soo dat het gene die materie rakende/ alhier gesept ende aengelwesen is/ genoeg sal sijn.

DAT XIX. CAPITTEL.

Van de Wateren, Revieren, Zee, ende hare vruchtbaerheyt.

Gelijck dan nu in 't korte vertoont hebbe de gelegentheyt ofte situatie van Guajana, benevens de limiten ofte grensen van 't selve, met de gestaltenisse ende hoedanigheyt der Landrijen: de veelderhande Hout-gewassen van 't selve/ als mede de Gommen, Verwen, Aerdt ende Boom-vruchten en ghenees-kruyden/ van 's gelijcken wat Vee, soo Tam als Wildt, oock gebogelte dat Landt geeft ende boedt: soo is het mede noodigh in dier voegen/ soo veele doenelicken ende de kortheyt van de sake liden kan/ te spreken. Van de Wateren ende Revieren van dat landt ende der selver sonderlinge vruchtbaerheyt.

Gelijck dan het Rijcke van Guajana upt munt in heerlyckheyt van over-schoone ende treffelicken Landrijen/ in aenghenamenheyt van een seer ghesondt ende vruchtbaer Climaet/ soo heeft het selfde oock menichte van seer schoone ende vischrijcke Revieren/ Bayen/ Krieken ende Killen/ dewelcke het selve alenthalven door-stroomen/ ende de vruchtbaerheyt des selven Landts seer vermeerderen.

Onder

Onder die selve is de voornaemste/ die over-groote/ schoone ende onberghelpelicken Riviere Tabò: ofte de las Amazonas, scheidende Braziliën ende Guajana van malkanderen/ die selve is ongheweert seftigh mylen wijdt in den mondt. D' Eplanden soo in die Riviere leggen/ sijn grooter/ Jae/ ongelijck vele grooter als gansch Engelandt, Schotlandt ende Yerlandt.

De voornaemste Rivieren/dewelcke bewesten in die groote rivier sijn vallende/en met die selve vermengt sijnde/haer door dien grooten mont met de Zee vereenigen/sijn de Comoes, de Keyvoe, Thaherigo, Oquyare ende Yare: onder de rivieren van dat landt/ dewelcke haer inde groote Noort-zee door haer eyghen monden ontlossen/sijn de principaelste Machecary, een seer schoone riviere inwendig of binnenwaerts met een schoonen boesem versien/ alwaer rontsom seer heerlycke lant douwen sijn gelegen; die selve is in 't inkomen/ diep by badem met ordinaris water. Aricary daer aen volgende is mede een goede en bequame rivier/tusschen die en Cassepoury leggen noch verscheyden riviertjens/doch van geen sonderlinge diepte/Cassepoury is een redelicken riviere/doch omtrent die selve/sijn so langs strant/ als mede te lantwaert in/ al laege landen gelegen. Tappara ofte Weypoco is een goede riviere/ghelick mede Aperwacque doet bewesten die selve; hebben met ordinaris water 2. badem en een half in 't inkomen/ en sijn binnewaerts dieper: van noch meerder diepte is Rio Wija, daer by gelegen; voorts soo sijn daer de Rivieren van Cajani, ofte Cajenne, Macoli, Manamanorij, Marawyna, Soronamme, Soramme, Coppenam, Inikelcke, Coretine, Berbice, Demenari, Essekebe, Paryna, Amacoura, en de laetste dewelcke die Kuste termineert/ is die groote ende fameuse Riviere D' Oronoque, zijnde in den mondt wijdt ongheweert dertigh mylen; en doorgaens vol eplanden: dese voorsz Rivieren sijn alle navigabel met groote en middelbare Schepen ofte Jachten: tusschen die selve ligghen noch menichte van kleyne Riviertjens bequaem voor Barcken ende Canoes en diergelicken Daer-tuygen.

De

De Rivieren nu soo ypt Guajana be oolten in den Oronoque komen loopen/sijn de voornaemste/ Aratori, Amachora, Ilondo, en meer andere / dewelcke hare bloeden te gelijcke met den Oronoque door eenen mont in de Zee ypt-storten. Oock so kan men die voorszeyde Rivieren met alsulcke Schepen ettelijcke mijlen opwaerts bevaeren; het welke een groot gherijf geeft aen den Coopman / en geen minder gemak en profijt toe-brenghet aen den Inwoonderen omtrent haren handel/als noch wel ten verscheyden anderen opsichte. Onder andere Baijen van die Kuste steeckt ypt/die/dewelcke besloten is/tusschen Cabo d'Orange, ende den eersten ypt-stekenden hoek van Commaribo: zijnde die selve een groote ende heerlijcke Bahia, bequaem voor een groote menighe van Schepen. In die selve Baijen vallen drie Rivieren komende ypt het Lant / te weten Tamary, Tappara of Weypoco ende Wanary, waer van Tappara den naeme van een Riviere dragen mach / de twee andere sijn eerder Kriicken of kleynne Riviertjens.

De groote Noort-Zee soo die gantsche Kuste bespoelt/die selve is seer visch-rijcke van allerhande soorte van seer groote / vette en delicate Visschen hier te Lande weynich bekend/ooch dewelcke onghelpeck beter sijn van smaake als de Vis hier te lande doet: desgelijcks is het mede gestelt met de Rivieren / dewelcke allenthalven krielen van alsulcke schoone en heerlijcke Visschen. Onder anderen soo worden langs henen die Kuste gevangen seer vele en goede Zee-Koepen; wiens Vleesch en Speck seer goet ende gesont is / t selve wort in-gesouten en oock geroockt/en kan lange bewaert worden: het smeer der selve is mede seer goet ende tot alle spijse dienstigh / de Huyt van de selve is Buffels: die van de Eylanden van West-Indien vaeren vele op seekere tyden aen die Kuste om die Zee-Koeyen te vanghen/ende maecten al vele gelt van die selve. Inghelijcken heeft die Kuste menighe van goede Schiltpadden, wiens Vleesch seer goet is om te eeten/en smaecte ongeveer als Kalks-blees; de Schiltpadden in de Riviere d' Amazones

zones ende op andere soete Rivieren om te eeten/ sijn bezre het beste van smaeck: die selve hebben binnen in haer lijf/gedoodt zijnde/ secker wit vet ofte smeer / het welke ghesmolten zijnde ende met wat specerije gemengt ende in een pot ghedaen/ kan seven/ acht Jaeren ende meer dueren / ende is alsoo goet om pers mede te koocken ofte te stoven als Boter doet. Onder die Schiltpadden dewelcke haer inde Zee onthouden / ofte voor in de monden van de Rivieren / is een slaghe genaemt Corett: dese draegen een seer groot schilt/het welke boven op vele kleyne ende doozluchtighe ofte heldere schildtjes heeft / dewelcke oock de beste sijn van alle anderen / van deser schildtjes wort het alderfijnste Camwerck en vdoorts allerley diergelijcke goet gemaeckt. Het pondt van die Schildtjes van den Corett, wort aen de Fransche ende Engelsche Eylanden verkocht tegens een Rijckdaelder ende oock wel drie gulden: waeromme de Inwoonders van die Eylanden op gesette tijden mede seer vele nae die Kuste vaeren om den Corett te vangen.

Onder de Visschen is een secker slaghe dewelcke in Brazyl genaemt wort Graeu-munninck, zijnde een gheheel groote/vette en wel-smakelijcke Vissch/ vele grooter als een Cabeliau, ja vallen dickmaels wel eens soo groot. Daer valt oock seer goede Cabeljau, Schellevis, Konincks-vis, Snoeck ende Braesslem, alle sonder hant/ hebbende niet anders dan een dooz-gaende graet/Dolphins Dorades, Corretten, Cerletten, Carpetange, Pampers, Curimaes, Harders, Sagoenen, zijnde een slaghe van kleyne Hardertjes seer vet ende delicaet/ verscheyden slaghe van Baers, Baggher, Pirange, Tongen, Schollen, Bot, Rogchen ende Pylsteerte zijnde die selve sommige wel soo groot als drie ad vier mannen kunnen beuren ofte ophaffen/ ende Palingh van verscheyden slaghe / ende noch vele andere soorte van Visschen meer / te langhe om te verhaelen. Dit alleene moet niet vergeten worden alhier noch te seggen: dat meest alle den Vissch, soo wel die de Zee / als de Rivieren van dat landt geben / door de banck soo vet is / dat by de meeste/

voornamentlyck als die selve ghebraeden is / om te eeten gheen Olye ofte Boter tot sausse van nooden heeft: alleenlyck een Ty-moentjen / ofte sup? Cytroentjen daer over ghedrukt ende met wat Jacketay ofte ghebrokene Brazylse piement ofte Peper ghemenght met Sout/ bestropt / soo is die selve ongelijck smaackelijcker / iae delicateser als eenighe Viscch / oock van de alder-beste alhier te Lande met een sausse van goede Boter toe-bereyt / niet en kan wesen.

Dit is vertellens waerdigh / hoe dat men van het water daer in den Viscch gekoockt wordt een Morpiron van Farinha maect/ gelijk men alhier te Lande in het Hoender / Schapen ofte ander vleesch-nat Witte-broot weeckt ende daer van een Sop ofte Pottagie maect / het welcke seer goet van smaack is / ende dat overmidts den Viscch aldaer soo vet is / ende daer-benebens soo substantieus / dat soo wanneer die selve gekoockt is / een geheelen bodem Vet op het water staet daer in zy ghesoden is ; het welcke geenslins tranigh ofte sterck is / maer seer soet / aenghe-naem ende lekker. Onder den Viscchen nu / soo excelleert in vertigheyt den Graeu-Munninck, Cabeliau, Schellevis, ende voornamentlyck de Kebier-Snoeck, Steen-Braefem ende Curima, dewelcke alle in haer eyghen vet swimmen. Ick en kan alhier niet laeten te verhaelen het geene een geloofwaerdigh Man my voorde waerheyt verklaert heeft / hoe dat hy op dese Kuste van Guajana Viscch heeft ghevanghen gehad / uyt den welcken hy acht Ponden vett schoon wit ende delicaet / gehaelt heeft. Het welcke veele een wonder sal duncken / Iae onghelooftelycken schijnen te wesen / maer my geenslins / nochte oock die gene dewelcke met my in Brazyl die heerlycke vette Rio grandse-snoecken ende Curimaes hebben ghegeten. Dese sonderlinge deught heeft mede den Viscch van dat Landt / datse alsoo voedtsaem is als eenigh Vleesch; Iae / dat schoon men die selve alle daghen van het Jaer eetet / nochtans die selve noyt moede ofte tegen en wort/

wort / maer alcht weert aen / eben graegh daer nae is : die selve en is oock geenslins beswaerelyck maer aengenaem ende licht om te verteeren / ende boven dat / seer gesont.

De Zee ende oock de Kebieren gheben mede veelder-hande slaggh van groote en schoone Kreeften ende Krabben: Daer zyn verscheyden soorten van Zee-Krabben, Klip-Krabben, Moeras-Krabben, dewelcke alle seer goet zyn / ende oock Lant-Krabben, dewelcke haer inde Bosschen houden ende haere holen in de aerde hebben / gelyck hier te Lande de Conynen doen / dese zyn boven alle andere seer smaackelyck ende delicaet.

Soo het hier booren yemandt verlicht onghelooftelyck heeft gedacht / het geene vertelt is van de sonderlinghe vertigheyt van de Viscch daer te Lande / die selve sal sonder twijffel / nu / noch veele weyniger schijnen met de waerheyt over een te komen / het geene ick alhier verhaelen sal van de heerlycke Oesters dewelcke daer te Lande aen de Boomen wassen : ende sullen my verlicht d' onwetende daer over uyt-lagchen / gelijk sulcx over eenigen tijdt gebeurt is / seecker persoon soo in Brazyl, Angola, als elders was gheweest / aen het Hoff van seecker Prins in Duytschlandt. Dese verhaelende over Tafel aen den Vorst / veele vreedigheden / soo hy in die Landen ende gewesten hadde gesien. Welcke alle inder daet wel waer zijnde / nochtans / by d' Edelen ende Hovelingen van het Hoff / soo by en omtrent den Vorst waeren / (ende verlicht niet verre huyten des selfs Keucken waren geweest) voore geen Evangelie en wierden op en aen genomen : Soo begon die Persoon eyndelyck mede te vertellen van de vliegende Viscchen dewelcke vier vleugelen hebben ende met groote menichte in die Zee vliegende gesien worden : ja de welcke dickmaels selver in de schepen tegen zeplen en want komen vliegen ende aldaer gebangen worden : waer op aldoen eenen van het Vorstelycke Hof-geinde seer ongheschickt begon te lagchen / ende met dese woorden uyt te vaeren / ende d' aenwesene luyt-keels toe te schreeuwen :

Bey meyner Zielen, ich habe alles noch lassen passeren, aber ietsonts so kan ich dem Heren nicht langer helffen! willende daer mede te kennen geben/ dat hy d'andere voorgaende vertellingen voorszeydend en opsnyderijen/sonder teghen-sprecken noch hadde konnen aen-hoozen: maer doen hy het soo grof maecten/ dat hy begonde te verhalen dat in die Landen de Visschen vlogen/so en wasser langer geenen raet met hem; want alsulcke logens waren ghewisse al te grof ende t' onbeschaemt / om die te doen voorszeydend passeren/ ende dat hy luyden selver soo vol van opsnyderije / ende dewelcke daeromme die selve so wel kennen: wat sal dien goeden bloet dan seggen van my/ so hy by geballe dit eens koomt te lesen/ dat ick schrypve dat d' Oesters zijnde mede een slag van Visschen ende sonder vleugelen/handen ofte voeten / nochtans aen de Boomen sitten ende daer hare woonplaetsen hebben: sal hy licht niet dencken en by hem selven overleggen/ hoe dat die selve sonder vleugelen/sonder handen/sonder voeten op de Boomen konnen op ende af-komen: Jae/ sal hy niet vreesen / dat die selve te mets van boven neer konnen vallen ende den hals breecken/ ende sal hy my daer over niet billick uptkrijten voorszeydend noch grooter opsnyder als den Vertelder van de vliegende Visschen. Ick geloove gewisselick van Jae! en nochtans soo vertelden die man d'oprechte waerheyt / ende ick en liege geensins: want millioenen van vliegende Visschen hebbe ick van mijn dagen gesien/ oock verscheydene dewelcke teghen de Zeylen van de Schepen quaemen gelogen ende in die selve neder-vielen met myne epgene handen opgenomen; ende van sgelepcken dupsenden van Oesters selver vanden Boomen ghebrocken ende gepluckt. Doch op hope/ dat ick by hem en zyns gelijcken/ noch eenichsints voorszeydend geloofweerdich moge aenghenomen worden; Soo sal ick alhier/ omtrent mijne Boom-Oesters ende haer groeijen den Leser wat nader onderrichtinge geben: op dat hy daer upt de waerheyt van dit verhael genoechsaem moge af-nemen ende verstaen: sal oock daer nae van den Boom selver daer

op

op ende aen d' Oesters groeijen en wasschen / noch een grooter wonder vertellen als alle het voorszeydend gaende.

Soo staet dan te weten dat het Aerdt-rijck in de Warme-landen van Godt de Heere met soo een ongemeene vruchtbaerheyt is gezegent/ dat aldaer selver de soute gronden in de soute Rivieren ende een stuck weegs in Zee haer Hout-gewas voort-brengen: Jae soodanigh/ dat op de meeste plaetsen/ alwaer de rivieren niet te wijt ofte te diepe en zijn / de Boomen van beyde kanten soo nae zijn aen malkanderen gewassen/ dat de Tacken vanden Boomen van weder-zijden dickmaels malkanderen bereycken konnen: Soo dat het veeltijts beswaerelijcken valt / selver met klepne Boots ofte Canoes/ oock te midden-weeghs te konnen passeeren/ wordende doorszeydend de dichte der doorszeydend malkanderen gewassene tacken den Vaert verhindert / ofte ten minsten / seer besommerlijcke gemaect.

Aen de stammen nu van die in het soute waeter-staende boomen/ als mede aen de Tacken voorszeydend so vele die het water raken/ daer aen wassen ende groeijen de schoonste grootste en delicaetste Oesters van de gansche werelt/ dewelcke in leckerheyt en smaek voorszeydend nergens haers gelijcken vinden.

Deze Oesters sijn het geheele Jaer doorszeydend goet / weynigh tijds upt-gesondert: de selve sijn seer aenghenaeem raeu-gegeten/ vants gelijcken smaken sonderlinge wel gebraeden sijnde / oock gheft ooft, in Pasteye gebacken ofte ghekoockt/ ghelijck men hier te Lande de Mosselen doort/ dewelcke alsoo oock seer goet zijn: De Oesters worden aldaer te Lande op vele en menigherhande manieren seer delicaet bereypt ende toe-gemaect: Alsoo kan men in die landen een van de beste maectypden daer mede doen / sonder yet dat weert is te verteeren / daer aen men hier te Lande so veele gelts kan versnoepen: Sulcx/ dat het daer te lande / is een gemeene mans spijs/ daer het hier allene is een rijcke-mans kost/ en dat noch voorszeydend die gene eerst dewelcke het herte heeft een weynigh sinen woercker-lust t'ontrecken / om sijnen smaek te mets

L 3

te vol-

te voldoen; als het vloeyt daer te Lande/ dan vaert men met Boots, Canoes ofte Sloepen de Rivieren opwaerts/ ende met Ebbe ofte vallende Water/ soo wanneer de Oesters aen de stammen ende tacken der boomen bloot sitten/ so pluckt ende breekt men die selve af/ ende komt alsoo in korter tijt met een volle Scheeps ladinge wederom t' hups.

Dit hebbe ick nu soo naectt ende bloot aen-ghewesen/ dat ick verhope dat 'er weynige sullen wesen/ ofte sullen het wassen van de Oesters aen de stammen ende op de tacken der Boomen booz de waerheyt konnen aen-nemen: Ten ware dat yemandt (dewelcke van sijn leven niet vele vremdigheden in vremde landen heeft gesien/) mochte dencken; wie heeft opt van sijn leven Boomen sien groeijen ende wasschen in het soute Zee-water? Het is waer ende ick bekenne het/ 't is hier te Lande noyt gesien/ maer inde Warme-Landen soo is het gemeen/ ende die sulcks niet ghe-looben en kan/ die soude ick raeden/ darwaerts henen te trecken/ en dat selve te gaen besien/ eer hy ongeloovigh storve: Ende booz waer het is de moeyte en de ppne wel weert: Want sulcx doende soo sal hy mede mogen sien ende booz de waerheyt konnen aennemen een noch vele grooter wonder/ dan het voorgeende: het geene ick anderstins vrees/ dat ick hem alhier niet alleen bloot te verhalen/ nimmermeer en sal konnen doen gelooven.

Ick hebbe dan geseyt/ hoe dat de Boomen daer aen de Oesters wasschen in het Zoute-water groeijen: ende nu sal ick verhaelen hoedaenich dat die selfde Boomen niet en wasschen upt de Zoute-gronden opwaerts nae de Lucht/ als wel alle andere geboomte doet/ maer hoe dat die selve wassen upt de lucht/ ofte van boven/ nederwaerts nae de Zoute-gronden toe: daer in zy haer metter tijdt vast maecten.

Dit is te rechte wat wonders/ ende my dunckt ick hoore den ongeloovigaert der vlieghende Visschen al-bereets teghens my upt-krijten/ credat hoc Judæus Appella; staet hem by ghy dooz wepnich ondersoeck en kennisse/ onghelovige menschen/ als nu
soo

soo ghy meent/ hebt ghy rechte stoffe om te lagchen/ en ick hoore albereets haer verwijt; Istæ tua commemoratio, veri Luciani narrationibus, non absona videtur. Dit u verhael/ soo seggen sy/ is even soo geloofweerdigh; als de vertellingen van den leugenachtigen Luciano, waerachtigh zijn. Ick bekenne het met haer ende het luyt vrent: want wie heeft oock van sijn leven eenen Boom sien wassen upt de Lucht; ofte van boven nederwaerts nae den gront toe/ ende nochtans soo is het waer en oock weerd om te besien: mijne ende veler oogen met my hebben het gesien; maer/ ofte sy alle daer op achtinge genomen hebben/ dat en weet ick niet. Doch/ op dat het den Leser niet vergenoeghen moghe verstaen ende vatten; So sal ick alhier de maniere van het wasschen ende groeijen van die Boomen daer benevens verhalen.

Dat Zoute-water-bosch, wort Manges ofte in Neder-duytsch Kreupel-bosch ghenoomt. Het selve hout af-gheschelt is Rosachtigh van Couleur. Het wast seer overbloedigh in de Zoute Revieren, ende op der selviger moerassige Kley-gronden.

Den Stam ofte Boom staet hooge verheven op menigte van wortelen/ middelmatigh van dichte/ dewelcke altemale boogsgewysse van malkanderen ghespreyt/ onder inden grondt haer vastigheyt nemen/ ende met laegh waeter/ soo kan men bockende onder den Stam ofte Boom henen gaen ofte kruppen; en dat tusschen de wortelen dooz/ daer toe het meestendeel ruymte genoegh geeft. Soo dat de wortelen wel een goede mans lengte van den gront/ ende dat boogsgewysse boven te samen komen/ alwaer zy den Stam vatten ende onderschraegen.

Boven nu/ ende allenthalven upt de tacken van dien boom; Jae/ bykans upt een yeder lidt van die selve wast ofte groeyt een wortel (waer dooz den boom in 't aensien is/ gelijk als ofte die selve vol Rottingen/ ofte vol lange ende korte Westphaelsche Metworsten hingh/ dewelcke alsoo met 'er tijdt/ d'eene booz ende d'ander naer/ langher groeijen; tot datse haer dooz het water in den gront vast hechten/ ende also tot nieuwe boomen opwassen.

Maer

Waer door oock dat selvighe Bosch / met alle sijne Boomen / ober al aen ende door malkanderen / ghelijck als met Millioenen Ketenen is vast ghehecht ende ghebonden : waer door het een beswaerelycken / Jae / schier onmogelycken doorgangh heeft ; het welke in der daet seer seltsaem is om aen te sien.

Eer ick van dese materie schepde / soo moet ick noch eerst / alhier den Thomas van de vliegghende Visschen ende zijne medebroeders een vraege ofte twist-reden voor stellen / om die selve te beantwoorden : dewelcke meesten tijt by den liefhebbers wordt gemobeert : Soo wanneer die selve / dat seltsaeme geboomte komen te aenschouwen / ende daer ober hare speculatie laten gaen : Ende ick vermene dat hy daer toe wel een Alexanders Sweerdt van doen sal hebben voor en al eer hy dien verwarden knoop sal weten los te maecten : De Vraege dan is dese. Dewijle die wortelen van dat geboomte , niet uyt den gront opwaerts wassen , ende door dat middel metter tijt haeren boom ofte stam formeren ende voort-brengen ? maer verkeert uyt de Tacken vande Boomen , van boven af , ende als uyt de Lucht nederwaerts nae den grondt schieten , als wanneer se haer in die selve eerst moeten vast maecten , eer sy eenen Boom kunnen voortbrengen ? waer dan d' eerste wortelen haeren oorspronck hebben van daen genomen , dewelcke den eersten boom van dien aert hebben voort-gebracht ?

Ick gebe hem een gantsche eeuwte tijds om dat te raden / ende soo sal hy hem selven / sonder twijffel / hier mede alsoo seer verlegen vinden als met te gelooven dat 'er Visschen zijn die vlieghen kunnen.

Noch soo moet ick alhier (onder de wonderen geraeckt zijnde) een seer kluchtrige ende niet min verwonderens weerdige vertellinghe aen-knoopen / dewelcke ghewisselick in d' ooren van dien Thomas ende sijne medebroeders / niet min vzeemt en leugenachtig sal luyden / als d' alder leugenachtichste verdigtselen van Luciano , ende dewelcke ebenwel inder daet waerachtigh is.

Ick geloobe dan / ofte ten minsten / ick verhope dat dien uytlaggher

laggher der vliegghende Visschen / mede niet soo onkundigh en is / in dese onse Europeische gewesten / ofte / hy sal ten weynighsten van al zijn leven / wel ergens / eenmael Oesters hebben ghesien / schoon niet op de boomen wassende , dewelcke hy aldan wel weten sal / dat (gelijk gelept is) immers geene Vleugelen / handen ofte voeten en hebben : waer uyt hy wel sal kunnen een besluit maken ; dat het Oester-dier ontcrent zijnen voortgang ende beweginge een seer lancksaem Dier moet wesen / beter gestelt ende geconditioneert zijnde om soetjes ende sachtjes te kruppen / dan om snel te loopen.

Van 's gelijcken soo vertrouwe ick / dat hy d' Apen mede wel sal kennen : dewyle die selve allenthalven inder Princen en Vorstenhoven / ende voornamentlyck by het Vrouwen-timmer / tot tijt-verdruyf / worden aen-gehouden : ofte sal die selve wel ergens elders op Kermissen ende Jaermerckten / by den Quacksalvers / Koorde-dansers / ofte Batement-speelders (als zijnde der selver ordinaris geselschap) wel gesien hebben : ende daer benevens zijne oogen geslagen op hare sonderlinge sprongen ende rassigheyt : soo dat hem buyten twijffel / daer door seer wel sal bekent zijn / de lomigheyt van het eene / en de gaeuwigheyt van het andere Dier. Dit moest nootlaeckelyck met Thomas valt gaen ; want buyten die kennisse / soude het onmogelycken zijn / dat mijne vertellinghe / sijne ongeloobigheyt / soude kunnen vermeerderen. Ick vaere nochtans daer mede voort / (lustert neerstich toe Thomas met uwe medebroeders) ende segghe / hoe dat lancksaeme Oester-dier , sonder vleugelen / sonder handen / sonder voeten in Brazyl nochtans een soo gaeuwen ende ras-loopenden Aep kan en heeft gebangen , daer mede ick wedde dat een gantsch doosijn Westphaelsche Boeren meer dan genoegh te doen souden hebben / ende noch wel veele tijdt te kort komen / alwaer het oock al schoon van de alder-radste : want Thomas , d' Apen van Brazyl , sijn noch vry wat gaeuwer als d' Beck-hoorenkens in Westphalen doen.

Doch dit ghelooft Thomas al weer niet/ ick bemerkte het wel aen het fronssen van zijn Tromp; ende eben-wel soe is het waer/ ende soo hebben vele noch levendighe menschen in Brazyl op het Regiffe sulcken Oester houdende noch den Aep gebangen / ghesien. Ick soude hier nevens wel kunnen vertellen / hoe ende op wat maniere / den Oester den Aep hadde gebangen ghenomen: maer omdat ick daer dooz/ niet verlicht eenichsints de wan-geloubigheyt van Thomas ende zijne mede-broederen soude verminderen ende verflappen / ende / noch met eenen / aen hem alle stoffe / van hertelycken over sijne eygene sotte onwetentheydt te lagghen / benemen: soo sal ick dat selve alhier verswijghen / ende weder-keeren tot het verbolgh van mijn vooz-genomen werck: Biddende den goetwilligen Leser / dat hy daer in gheen verdriet wil nemen / dat ick alhier / soo wat buypen / t' spooz / van mijn eygen voornemen met d' ongheloubigheyt van dien Thomas ende zijne mede-broederen hebbe gezolt.

DAT XX. CAPITTEL.

Van de Naturelle Inwoonderen ofte Natien van Guajana, van hare Zeeden ende Godsdienst.

Ick hadde dan hier vooren geeyndigt met het verhael vande gelegentheydt van de Zee ende Revieren van Guajana ende haere vruchtbaerheyt ofte Visch-rijckheydt: Het naeste nu dat daer op volgt in d' ordeninge by mijne afdeelinghe gemaeckt / is het punct van de Wilden ofte Indiaenen, Naturellen van dat Lant ende de verscheydenheyt van die Natien. Waer omtrent het wel noodigh soude zijn een langh ende byedert verhael te doen: Aengaende haeren bysonderlycken Aerdt, Manieren, Zeden, Godsdienst Policij, ende voorts haer gheheele Leven, Handel ende Wandel: Maer dat selve sal ick alhier als te langh vallende vooz-by gaen / dewijle ick daer van in de Beschryvinghe van Guajana wijtloopigh genoegh sprecke / alwaer men genoegh sal

sal kunnen lesen ende duydelyck bekennen de verscheydenheyt van die Natien; omtrent dewelcke aldaer al by wat op-merckens weerdigh wordt verhaelt: ende hoe dat sommighe van die Volckeren van dat Lant / wel Wilde menschen gelyckende sijn / soo men Wilt mach noemen / haren wytterlijcken naeckten Staet van Leven: Maer dewelcke anderstins verscheyden Hooftdeugden / nae het hoogste gebodt ende dat uyt een enckele drift der nature ende als dooz een aen-gebozene eygenschap / veele beter involgen dan vele Christenen doen: dewelcke niet tegenstaende sy de Ware kennisse van Godt ende sijnen heylighen wille uyt den Euangelio hebben bekomen / nochtans op bezre nae haer so pberigh noch soo neerstigh niet en betoonen in de dagelycksche oefeninghe dier deughden / dewelcke sy pimmers weten dat afstraelsels sijn van de eeuwige wijsheyt / rechtveerdigheyt ende goedicheyt Godts.

Insonderheyt soo worden mede by den Caripoufen zijnde een seckere Natie van dat Lant / ende woonende omtrent de Revieren Tappara, Apurwacque, Cauwo ende Wija: dese twee so groote loffelycke ende nootlaeckelycke gront-regulen van Staet onberispelycken in-gevolgt / in achtlinge genomen ende in practique ghestelt / als daer sijn: Wel-doen ende verdiensten te erkennen, ende nae haere weerde te beloonen: ende quaet-doen te straffen. Waer by alle Staeten voornaementlyck moeten bestaen ende haren Stant verseeckert blyven houden. Sulcks dat sy daer in / met waerheyt vele van onse hedendaegsche Princen / Staten ende Republycken genoeghsam schaem-root maken: alwaer de belooninghen hedendaeghs niet nae verdiensten / maer nae gunste worden gedaen ende uyt-gedeelt: ende daeromme den best verdienenden / meesten tijt wordt mis-ghe-deelt: ende de straffen volghen ende treffen den ongheluckigen / ende seer weynigh den quaet-doenders. In het houden van haer woordt en beloften ende onder-houden van haere verbonden nae het alghemeene recht der volckeren / soo sijn die selve

by religieuſer dan d' hedendaegſche Chriſtenen, en ſoo wie met/ en onder die ſelbe/ in ruſte wil leven/ die moet voor allen anderen dingen wel in acht nemen/ zijn gegeven trouwe onghelochent te bewaeren/ ofte ſal naemaels by haer weynigh credyts ende by gebolge weynigh ruſte vinden.

Dit hebbe ick allene noodich geacht alhier ſoo in 't korte aente roeren/ op dat den Leſer daer uyt moge afnemen/ dat alle de volckeren van die Lantſtreecke/ ſchoon dat ſy Wilden genoemt worden/ niet ebenwel ſoodanigh Wildt en zijn/ ofte zy hebben mede haer naturelyck verſtant/ ende geven genoegſaeme blijcken/ hoe dat goede redenen by haer logeren/ ende dat ſy die ſelbe in haren handel ende wandel alſoo oefſenen; dat men daer uyt moet bekennen/ dat aen haer niets en ontbreekt/ dan de kennisſe van den waren Godt ende zijn ſaligmakende Woort. Van alle 't welke ick breeder ſpreecke inde korte beſchryvinghe van Guajana vozen gheroert/ ende ſoo is mijns bedunckens dit ſelbe alſoo genoegh geſeydt/ voor ſoo vele als aengact deſe materie/ waer uyt men ſal konnen ſien met wat een aerdt van menſchen men in die geſeyde landen ſal moeten verkeerren. Alleenelyck ſal het noch van nooden zijn hier by te voegghen de naemen der principaelſte ſtammen van die Naticen/ en waer die ſelbe hare woonplaecten hebben.

De voornaemſte dan ſo die over-groote menichte der Eplanden/ gelegen in die groote ende ondergelijckelycke Riviere de las Amazonas bewoonen/ ſijn de Marawijns: de welke hare woonplaecten hebben op de Eplanden van Sepanou ende Guariane. Daer aen volghen de Arroas bewelken die Riviere/ welckers Eplanden wel ſijn hondert-en-50. Engelle mylen lang: boven die voorsz Arroas woont een Natic ghe-naemt Oppihouſe, ſijnde een ſeer groot volck/ alle woonende op Eplanden/ ende ſtreckt ſich haer gebiet wel over de twee hondert diergelijcke/ mylen verre.

Voortſ ſoo ſijn daer de Comoaſſe, de Thoquihans, Avocahans, Harettians, Myrowes, Oluboſſe, Omunies, Robuccahans, en d' Ar-

ravacoſſe; deſe woonen alle aen de Weſt-zijde inde Riviere. D' Yareijans bewoonen d' Eplanden in die over-groote Riviere ghelegghen ten Zuydt-ooften van de Arroas, die ſelbe is mede een ſeer groote Natic.

De Volckeren ende Naticen/ ſoo tuſſchen Cabo del Norte, ende de Cabo d' Orange woonen/ die ſijn niet als te wel bekend/ ende worden by ſomnige genoemt de Coosheberies, het welke ſoude een ſeer goede ende handelbaere Natic zijn; Maer d' inwoonderen omtrent de Riviere van Tappara ofte Weya-poco ghelegen/ zijn vele beter bekend/ die ſelbe beſtaen voornaemelyck uyt deſe volgende geſlachten/ als daer ſijn: De Tapocos, Gamians, Pranaos, Tawaijas, Weypocos, en hebben haere woonplaecten aen de Zuydt-oost-zijde: De Mazarijs, Inarijs, Weypos, Carmorijs, ende Capourijs aen de Noort-weſt-zijde van de geſeyde Riviere Tappara. Deſe worden alle onder den generalen name van Caripouſen begrepen: ende gelijck deſe groote Natic haer ghebiect heeft omtrent de ſchoonſte ende luſtichſte rivieren ende in een uytter-maten vruchtbaere ende heerlycke Lantſdonwe/ ja verre de beſte op de ganſche Kuſte van Guajana, ſoo is oock die ſelbe van het alder-beleefſte ende menſchelickſte ſlach van Wilden ofte Indianen dat ergens inde werelt gevonden wort.

Deſe Natic is ſeer ſtrijdbaar/ beleefte ende mildt/ van een ſeer vrolycke humeur/ ſy en lieven daeromme geen droevige/ melancholycke ofte ingetrockene Perſoonen/ maer boven allen anderen de blij-geeltige: en gelijck ſy inder daet ſeer vriendelick zijn/ ſoo begeeren zy oock haer vriendelickheyt weder betoont te hebben. Sijn ſeer gedienſtig aen de gene die hun komen beſoecken: de mannen zijn ſeer ſorgvuldich over d' cere van hare Vrouwen/ gelijck die oock ſelver mede doen.

De Caribanen zijn nae-gebueren ende met eenen oock doodt-ypanden van deſe Caripouſen ende hare goede zeeden/ ende ſoo goet ende menſchelyck als deſe zyn/ ſoo boos ende quaet-aerdig zyn de Caribanen; 't ſelbe is mede een ſeer groote Natic/ nemen-

De haer begin omtrent de reviere van Cajani ofte Cajenne, ende streckt haer voort op tot boven de Riviere van Apurwacque, alwaer de Moperwacques en Pawierijs haer gebiet begint. Daer aen volgen de Heconopas, dewelcke woonen op het Eylant Matowry; De Yajjos ende Arowacas woonen omtrent de Riviere van Marawyna, welke laetste haer voort op bryden tot aen de Riviere van Effekébe; Hoe dat nu de verdere Naticen van daer af tot aen den Oronoque toe / eygentlyck genoemt worden daer van is weynigh sekerheyt; doch worden sommige van die volkeren omtrent den Oronoque woonachtig al mede Arowaccas genaemt. Ende soo zijn dese wel de voornamste geslachten dewelcke die Landen langhs den Zee-kant bewoonen: Die te Landtwaert in woonen zijn op den huydigen dach noch weynigh aen ons bekent.

Onder alle dese Volkeren / sijn die gene / dewelcke in't Oosterlyckste gedeelte van Guajana woonen / wel de kloekmoedichste / mildste / beleeftste / getrouwste ende arbeysaemste / ende tegens alle moeylyckheden / seer verdraeghsaem; ende seer dienstveerdigh tegens den vryden. Die van het Westerlycke gedeelte van dat selve Landt sijn van contrarie humeuren / vreedt / gierigh / leyn ende traegh: Daeromme zy oock seer qualick tot eenighen arbeidt konnen ghebracht worden. Daer toe oock veele quardts doet / dat veele onder de Christenen / dewelcke die Landen hebben besocht ende aldaer gehandelt / oock 't sedert eenighen tijdt herwaerts getracht om Colonijen / ofte voort-plantinghen van volkeren / aldaer te legghen / daer toe altydt soodanighe luyden van weynigh kennis ende civilitiept (apparent om de menages wille) hebben gebruyckt / dewelcke qualick genoegh haeren name leefbaer konden teekenen: Iae / dewelcke nae 't verloop van eenighe Jaeren / onder de Wilden aldaer verkeerende selver soodanigh verwilderden; datse upt malkanderen niet dan door de Nederlandtsche spraecke, dewelcke haer noch overighe gebleven was / en konden onderkent worden.

Van

Van Weesen / Gelaet / ende in manieren anderffins den Wilden volkomen gelyckende: Soo dat in plaetse van die Wilde menschen tam te maecten ende tot een Burgerlyck leven te leyden / sy selver van tamme Wild / ende van menschen by na beestten waeren gheworden. Alle het welcke doorgaens henen in die Contreijen geene geringhe ergernisse die naticen heeft aen-ghebracht / ende menigh goet werck ten principalen verdorven: saligh souden zy sijn die haer noch wilden beteren; maer soo worden sommige door een kleyn / doch teghenwoordigh profytien / soodanigh weer-houden / van betere toekomende dinghen / datse daer toe geenffins te brengen en zijn: ende soo wanneer alsulcke dat profytien eens sal komen te ontschieten / (ghelyck dat niet manqueren en kan) dan sal men 't werck eerst willen verbeteren / wanneer de beterschap te verre sal moeten gesocht / ende het perypkel soo groot sal zijn / dat het ongelooffelycken is / datse oyt gevonden sal worden.

So dat die Naticen der Wilden op die Kuste noch de beste sijn / onder dewelcke / de Europeische volkeren ende voornamentlyck sommige Nederlanders, het minste hebben verkeert: want d'onwetentheyt der gener die gene grondige kennis en hebben omme met die Luyden wel omme te gaen / kan die selve naticen seer licht bederven / dat van haer noch dienst noch voordeel te trecken en is: welck quaet alsoo eenmael begaen zijnde / kan daer tegens namaels qualick alrijt beswaerelyck genoegh een teghen remedie gevonden worden / om die quaet te genesen. Waer omtrent onder andere dinghen mede / de ghemene gierigheyt / der menschen / wel het meeste quaet toe-brengh.

De Indianen op die Kuste woonende en moghen gheenffins gheheel voor Slaeven ghehouden worden / maer men moette eenighffints haeren arbeidt ende wercken beloonen / op dat die selve eerder schijnen upt vryen wille dan door dwanck te dienen. In welke kunst de Spaengiaerden ende Portugiesen verre de erbarenste zijn: dewelcke al-te-mets die selve met

gaet:

goetheyt / somtijts oock met straffigheyt tot den arbeijt weten aen te dypen; ende voorts alijst met sonderlinghe voorsichtigheyt t'onderhouden. Hoc opus, hic labor est.

Wat aen-belangt deser Volckeren Religie ofte Godts-dienst/ die selve (so men bemercken kan) is geheel kleyn of eerder gansch geene. Nochtans soo en zijn sy oock gheenen afgoden-dienst ofte eenige vrende supersticien toe-gedaen: sulcx datse daer door seer licht tot den waeren Godt dienst souden te brengen zijn. Vele onder haer / ende voornamentlyck de Caribanen hebben dese verbloecte maniere over haer / gheluyck door de banck oock meest alle d' Indianen dat in-volgghen / dat sy onder haer Duyvel-be-weerders hebben / den welcken hem oock veeltyts (Godt betert) onder die selve in d' een ofte d' andere ghedaente sichtbaerlycken vertoont / met haer spreeckt / ende haer voldoet op haer begeeren / dat is op eenige vraeghen hem luyden antwoerden / in 't voorsleggen van toe-komende dingen / somtijts de waerheyt radende / (nae dat Godt de Heere hem sulckx toe-laet) maer meerendeels die arme menschen met leugenen paeijende / na sijnen aerdt ende eygenschap / ende die selve ellendichlyck verleydende tot onderlinge oorloghen ende bloet-vergieten / met aen die selve hope te geben en toe-segginge te doen / van wederzydts goede successen haerer oorloghs-saecten teghens malkanderen / dewelcke haer t'elkeken niet dan te laete bedrogen en binden.

So dat het ten hoogsten te wenschen waer dat het den barmhertigen Godt ende Vader aller genaden eenmael mochte gelieven d' ooghen van zijne genade te slaen / over die ellendighe menschen / ende eene deure te openen aen die selve tot de bekentmaeckinge van den eenigen ende waeren Heylandt des wereldds / tot verstooringe van het geweld ende de macht des duyvels, dewelcken onder die ellendige schepselen tot noch toe in sulcken kracht geheerscht heeft.

Daer toe eenmael verwekkende de trage herten der Nederlanderen, dewelcke wel wacker sijn allenthalven om hare winsten ende

ende boozdeelen waer te nemen / maer (Godt betert /) wel leuy en loom in 't betrachten van de verbyepinghe van Godes Heylige Woort onder de Heydenen.

DAT XXJ. CAPITTEL.

Van de ontdeckers van Guajana, als mede van de groote apparentie die daer is, dat het selve Landt vol Mineralen is.

Noyt en is omtrent het ontdecken ende ondersoecken van eenighe Landen in gansch America, voornamentlyck by den Spaengiaerts, oock by andere Natien meerder blyt ende moeyte aen-gewent / meerder gelts ende menschen gespildert / dan wel alleinig is gedaen om het Rijkke van Guajana of de Wilde-Kuste binnen-waerts te kennen ende te ontdecken: ende dat op de gheruchten en blycken van de menighe der Gouden en Silvere Mijnen / soo in dat selve Landt zijn: Ende voornamentlyck om uyt te vinden dat Goudt-rijcke El d' Orado; dat / soo veele vermaerde rusteloose soeckers heeft ghehadt / sonder dat het opt te rechte uyt-gebonden is geweest. Dat die selve eenigintz vergeleeken moghen worden / by die gene / dewelcke nae den Lapidem Philosophorum te soecken / eyntelycke vermoeyt / haer leven met hare middelen te samen hebben ge-eyndicht.

De principaelste onder de Soeckers, nae dat vooz de Goudt-begeerige, so fatale El d' Orado, sijn onder de Spaengiaerden vooz eerst Don Diego d' Ordas, dewelcke is geweest een van de Capiteyns van Cortez in 't in-nemen van Mexico, dese heeft getracht Guajana t'ontdecken in 't Jaer 1531. Nae hem heeft het selve onderstaen Juan Cortez, ende na die Gaspar de Sylva, Juan Gonzales, dese heeft veele wonders van den rijkdom van dat Landt weten te verhalen / ende om de proeven die hy mede bracht / hebben die gene / die dat selve Landt naemaels hebben ondersocht / sijne voet-stappen onbemoeyt nae-gevolgt: als daer zijn geweest Philippo d' Uren, Pedro de Lympias, Jeronimo d' Ortal, Xime-

nez, den Broeder van Don Ximenez de Guesida, Pedro d'Offuna. Den Monnick Sala, die Arenden van Goudt mede-bracht. Hem zijn naemaels gevolgt Fernandes de Septa, Diego de Vargas, met sijn Sone Don Juan Caceros, Alonso de Berro, Anthonio de Sedenno in 't Jaer 1536. Augustinho Delgado, Diego de Lofada, Reynoso, Pedro de Ursua, die selve besocht Guajana in 't Jaer 1560. Den Monnick Francisco Montezines, Nuffie de Laves; en eyndelick Anthonio Berreo, daer van Sir Walter Raleigh seer vele spreekt. Op het laetste Sir Walter Raleigh selber/Engelsman/dewelcke als boven is gesept/in het midden van zijnen toe-legh/niet en heeft gemist in sijn gewisse ende ongeluckige doot/ende naer hem heeft het selvenoch onderstaen eenen' Laurens Keymis ghewefene Capiteyn en hooch-bevel-hebber onder Sir Walter Raleigh voornoemt.

Dat de Spaengiaerden, ende nae haer d' Engelsen in 't op-soecken van het voorszede El d' Orado (so het anders immers in wesen is) ofte in 't ondersoeken der voorsz Kuste vele en verscheyden mis-slaegen hebben begaen / den rechten wegh en Methode daer toe noodigh/nergens nae gehouden ofte gevolgt/ 't selve is secker ende gewis genoeg: Ende dewyle sy daer omtrent in al haer doen/sonder eenigh fundament te maken ghetimmert hebben/soo en was voorsz haer oock geen goeden nyt-slagh te verwachten. Gelijck sulcks ghenoechsaem is te sien en af te nemen nyt hare eygene relaessen/beschreven ende te samen gevoeght by Don Iuan de Castellanos, Clerigo.

Dat de Hooghe landen van Guajana binnen-waerts vol van allerhande Mineralen zijn / daer aen en is niet redenen niet te twiffelen: gemerckt/dat het selve landt / legt onder een ende het selfde Climaet/daer onder dat gelegen zijn de Goudt en Silber-rijckste Landen van gansch America; daer-en-boven wordt bevonden/dat d' Artz van de geberchten van dat lant/door gaens zijn van een ende die selfde couleur/met die ghene/dewelcke van de selve natuer in d' andere landen gevonden worden ende Gout

ende

ende Silber voortbrengen. Daer by komt noch/dat het al-gemeen gerucht ten allen tyden dat landt heeft uyt-gekreten voorsz het alder-goud-rijckste dat in gansch America te vinden is: daer van soo veele Spaengiaerden getuygenisse gheven nae de blijcken dewelcke zy luyden daer van hebben bekomen: ende so is selden een algemeen gerucht/sonder iets van de waerheyt inne te hebben / bevonden: oock soo en souden soo veele gaerwe ende dooz-trapte Spaengiaerden, op bloote en ydele droomen/so vele moeyten en kosten niet aen-gewent hebben/sonder op voorszgaende genoechsame blycken/van de waerheyt van de saecke / gegrondt-vest te wesen. Doch dat haere aenslagen haer niet nae wensch of ten besten gesuceddeert en zijn / daer van sijn sy selber d' oorlake: Eensdeels overmits hare groote ende noyt meer ghehoorde Tyrannije allenthalven in America ghepleeght/'t welcke haer heeft doen verliezen; het eenighste middel / om tot haer voornemen te kunnen geraken/het welcke is de vrientschap der Indianen; sonder welkers toe-doen het onmogelycken is/in diergelycke saecken in die gewesten/pets vruchtbaerlicks te verhandelen en nyt te wercken. Anders deels oock/doorz haer quaet belept ende de directie van hare saken. Noch soo geeft de beste verseeckertheyde van allen aen die saecke/het Mynerael, voorsz eenigen tijt van die Kuste gehaelt/doorz eenige contractanten van Zeelant / met den Heere en Ridder Balhazar Gerbier, Baron d' Oüilij, op des selfs aenwijfen / ende volgens d' onderrechtinge by hem Baron gekregen/doorz seckeren Spaengiaert: waer van doorz verscheyden vele ende onderscheydelijcke proeben zijn genomen: waer onder sijn geweest/dewelcke gerendeert hebben nyt de hondert-en-twintig ponden mynerael/bij loot sijn gout/nebens twee loot silver: andere nae advenant / wat meerder silbers / d' andere weer wat meerder gouts: sulcks dat van dat voorszede mynerael/gheene proeben en zijn genomen ofte daer in is gout ende silver ghevonden. Nochtans soo was dat selve mynerael/niet dan van de bovenste ofte buytenste schoofte van de Myne: zijnde de Graevers

N 2

geen

geen knye diepe inde grondt gheweest: gelijk ick dat / selver / hebbe verstaen upt den mondt van eenen Hendrick Harmenssen, dewelcke aldaer ter plaetsen is mede gheweest / voor Comman- deur van de Soldaten. Noch soo en hadden die selve / oock niet gegraben / op de rechte plaetse / soo haer-luyden by den Baron voornoemt: was aen-gewesen. So dat het buypen allen twiffel is / in dat Landt sullen metter tydt ontdeckt ende upt-gebonden worden / oneyndelycke schatten ende rijkdommen / ende dat alsoo wel als opt gebonden zijn gheweest in eenige plaetsen van het sonderlycke Gout ende Silver-rijk America. So wanneer maer die voorszreven kuste / eerst wel woert bevolckt: Soo sullen mede die Myneralen / door den arbeyt ende neerstigheyt der menschen / dewelcke die selve ende hare weerde recht kennen / metter tijdt allenthalven op-gelocht / ontdeckt ende ghenoech upt-ghewonden worden. Ende schoon genomen / dat in dat selve landt geene Goude / Silbere / nochte eenige andere Mynen te vinden en waeren / nochte te vermoeden: dat upttermaten / heerlycke ende onberghelyckelycke Landt geeft van sich selven voordeelen genoegh / door de pretieuse vruchten ende Ghewas- sen dewelcke het voedt ende voortbrenght / gelijk hier bebozens is geseyt / ende hier nae noch byreder sal geseght worden / welcke alle te saemen / met rechte / wel voor soo veele ende verscheyden Mynen konnen verstrecken ende gereckent moghen worden.

Dit is dan alhier genoegh geseyt van het oberweerdighe ende onberghelyckelycke Guajana ende des selven rijkcs ende Lants ghelegentheyt ende vruchtbaerheyt / voor soo veele als noodigh ende dienstigh is om te konnen verstaen ende begrypen het gheseyde Onderscheyt tusschen Koude ende Warme Landen, in voes- gen ick dat selve nu vervolgens sal aenwijzen.

D A T

D A T XXII. CAPITTEL.

Van de Nootsakelijckheden dewelcke daer vereyscht worden tot het bewoonen van *Guajana*, als sijnde een Warm Landt.

Hier bebozens in het tweede Capittel / heb ick geseydt hoe dat voornamentlyck / Drie dingen maken een groot onderscheyt tusschen Koude en Warme Landen: bestaende die selve ten eersten inde Nootsakelijckheden dewelcke daer vereyscht worden om de landen te konnen bewoonen. Ten tweeden; in de noot sakelijckheden, dewelcke daer gerequireert worden, tot de Culture van beyde die landen. Ten derden; in de profyten, dewelcke die voorseyde Landen wederzijds, door middel van hare vruchten wederom uyt- leveren. Van al dewelcke / ick dan hier vozen / achtervolgens heb gehandelt / en dat voor so veel aengaet Nieu-Nederlant, als zijnde een Kout Lant; waer benevens ick hebbe vertoont / welke wel onder die vruchten / in dat selve lant / aen den Inwoonderen ende Berbouweren de meeste en verskerste profyten soudon konnen geben. Oock soo hebbe ick mede vermaen ghedaen / hoe dat men in een Landt / ende insonderheyt het welcke eerst bevolckt woert / aldaer op wel te degen moet letten: datse altemael niet een en het selfde werck onder handen nemen; Maer hoe dat verscheyden- heyt van werck / verscheydenheyt der Waren geeft / het welke dan weer den grootsten handel ende by ghevolge oock de meeste profyten aen-brengt. Van 's gelijcken hoe dat men door middel van het eene veeltyts het andere werck kan en moet te hulpe ko- men ende daer door beneficieren; om alsoo te spoediger op de bee- ne te geraken. Soo resteerter als nu dat ick van 's gelycken al- hier voorstelle ende aenwijse / van wat vermogen en weerde / daer en-tegen het rijkke van Guajana is / zijnde een Warm Landt, ende dat ick voorts die voorszeyde drie saecken in ghelycke ordre / als vozen is geschiet / vervolghe ende af handele. Op dat men daer upt duydelyck sal konnen sien ende bekennen het geseyde onder- scheyt dat 'er is / tusschen Koude ende Warme Landen.

N 3

In

In het vierde ende dertiende Capittel / en dan soo hebbe ick aen-gewesen hoe dat het rijke van Guajana, ofte de Wilde-Kuste is ghelegen onder den Zonam Torridam ofte den heeten riem. Waer uyt te sien is / hoe dat het Climaet van die gantsche landstreecke geduerigh eben warm is; gelijk dat van Peru, Brazyl, ende andere Landen van America als anderlins. Soo dat het selve Lant / nimmermeer soodanigen koude onderworpen is / dewelcke eenichsints aen de tijden van het Jaer aldaer eenighe merckelycke veranderinge soude kunnen toe-brenghen: Ick laet staen datse eenigen Winter soude kunnen veroorzaken. Waer / so is in dat selve Lant / overmits de geduerighe nae-by-heydt des Soms / het Jaer een geduerigen / lieffelycken ende aengenamen Somer. Nochtans in soodanigen ceparigheyt des tyds / sijn aldaer / altyt teghentwoordigh / de Lente, ende dat voor soo veele als aen-belanght het bloeyen: den Somer voor soo veele als het groeyen ende rijpen aen-gaet; ende den Herfst voor soo veele den Oogst ende het genot der vruchten betreft. Dese drie onderscheydelicke tijden evenwel, als daer zijn de Lente, den Somer ende den Herfst; en heeft men aldaer niet in even-gelijckmatigheyt der tijden van dese Koude Landen, met vermeerderinge ofte verminderinge van Koude ofte hette, maer altydt seffens op eenen dagh, in even gelijkmatigheyt van soete Lucht en aengename warmte.

Soo dat daer geene dagen en zijn van het gheheele Jaer / dewelcke niet en hebben haer Bloeyen, haer Groeyen, ende oock haren Oogst, sulcx dat elcker dagh heeft sijne Lente, sijnen Somer als oock sijnen Herfst: So dat alleensycken den verdrieten / onvruchtbaeren ende al vertecrenden Winter in dat Lande gansch onbekent is. Oock soo is dien geduerigen Somer aldaer soodanig getempert / dat noch de hette des daegs, nochte de koelte des nachts, den inwoonderen van dat Lant / eenigh het alderminste verdriet ofte onghemack toe en brenghet. Doch waer van ick hier nae / als mede van de eygentlycke oorzaken van 't selve / in 't eynde van dit Tractaet besonderlyck sal sprecken, ende als

nu

nu voort-gaen tot het eerste lit van het geseyde Onderscheyt van Koude ende Warme Landen: bestaende dat selve / inde Nootsaekelijckheden, dewelcke daer vereyscht worden om Guajana, als zijnde een Warm Landt te kunnen bewoonen.

Alsulcke Luyden dan / dewelcke haer nae dat lant sullen willen begheben om het selve te bewoonen; het zy dan een gheheel huys-gesinde ofte een mensch in 't particulier. Die selven moeten voor haer eerste onkosten betalen de transport-gelder: te weten voor Kost en Vracht een secker tanto geven. Ende wyders dragen alle de onkosten hier nae gespecificceert.

Aldaer te lande gekomen zijnde / soo moeten die selve voor eerst voort-raet hebben om een half Jaer daer van te komen leven / en dat voornamentlyck voor soo veele als aen-belanght het Broodt, ofte de Farinha; want alle andere koock-spijse dewelcke de huys-houdinghe seer stijft / ende oock het Broot wesenageert / als daer zijn Boonen, Fabelen, Milie of Majjes, Patattes, Pompoenen, Peen, Knollen, kan men aldaer sommige van dien inwendig ses wecken / andere binnen drie maenden gheplant ende rijp hebben: Voorts alle Chwyn ende Moes-krupden in korter tijt. Ende overmits den continuelen Somer so kan men aldaer evenstaeg voort-planten / sulcx / dat men in weynig tijts volheyt kan hebben van alle lijfcocht. Die selve vermeerdert noch dat geduerigh het geheele Jaer door de Bollchen selver en van selfs voortbrenghen menichte van schoone vruchten seer goet ende bequaem ont voor spijse te gebruycken / daer van de Indiaenen oock by kans allene leven; want die selve bekommeren haer weynig met het planten ofte zaeyen / van allene voor so veele als aengaet de Farinha: Soo dat men aldaer te lande / oock selver in 't begin / weynigh voor levens middelen behoeft uyt te geven. Daer benevens hebbende een Warre-nett / Fuycke en Angel-roe / ende een Roer met zijn toe-behooren: soo heeft men daghelicks volheyt van Viscch ende Vleesch. Mede overmits den gheduerighen Somer daer te Lande / soo heeft alle Dree / sijne geduerige voort-teelinge /

war

waer dooz het selve in korten tijt seer vermenichvuldicht: voorsz namentlyck het klepne Dee / als Hoenderen, Kalckoenen, Enden, Ganfen, Duyven, Verckens, Schapen ende Geyten; Sulcx dat de Hoenderen in 17. ende 18. daghen hare Eijeren uytbroeijen / ende nae datse een weecke ofte twee met de kieckens hebben gelooopen / terstont weder legghen / twintigh / dertigh ende meer Eijeren nae malkanderen / ende meest alle daghen een / waer nae sy haer dan wederomme terstont aen t broeden begeben / ende so geduerigh voort. De Duyven, hebben alle maenden prijs jongen ende Eijers / ende dat Jaer in Jaer uyt / sonder rusten / ende soo doet alle ander Dee / nae advenant: De Verckens Bigghen tweemaal des Jaers / iae wel vijfmael in twee Jaeren. Het welke in korten tijt een grooten overbloet van alles veroorzacckt / en mede geene geringe profyten den menschen toe-bringt.

Ende naerdemael Guajana een Warm-Landt is / gansch gene verdoetige Koude onderworpen / maer daer het altijt Somert, soo kan men het geheele Jaer deur in een Linnen ofte licht Stoffen kleetjen / aldaer gaen: waer mede men genoeghsaem teghens de Koude van dat landt / als mede de hette der Sonne versten ende versorgt is.

Waer uyt blijkt / hoe licht ende gemakkelick dat het is / voorsz alle soorte van menschen, ende voornamentlick voorsz arme en onvermogende luyden / dat selve lant te kunnen bewoonen / by datmen de koude doet. Welck voorsz deel / omtrent de kleedinghe ende redinge der menschen / wel groot is / maer echter noch vele grooter omtrent het timmeren ende opbouwen van de Hupsen / alsoo die selve niet anders en behoeven te wesen / als decksels ende beschutsels voorsz de Sonne ende den Regen: dewelcke soodanig in een dagh ses ofte acht en minder tijt kunnen werden toe-bereydet ende gerichtet / ende dat bequaem ende groot ghenoech / om oock selver al een groot Hups-ghesinde daer in met ghemack te kunnen logeren: Want goet ende schoon hout is aldaer te lande in allen overbloet; ende een wepnigh middelbaere stijlen ende

Balc.

kens zijn haest ghehonwen ende verveerdicht / oock ober-eynde geset / ter zijden met pallisaden bekleedt / en boven op de sparren met pindobes gedeckt / t selve geeft een veel tierlycker aensien en dichtter deckinge / als wel hier te lande stroy ofte rietdack doet / en soo is dit dack ober al ende ten allen tijden inde Bosschen genoeg te bekomen. Ende soo haest kan een onvermoghendt Man ende huys-ghesinde aldaer onder het dack ende aen een redelyck goet huys geraken. De fortun nu met er tijt beter wordende / so kan die selve mede nae wepnigh Jaeren / met gemak ende sonder eenige merckelycke onkosten te doen / een tierlyck ende aensienlick huys timmeren; aenghesien aldaer te lande geen stof om goede steenen te backen ende kalck te branden en ontbreect / maer alenthalven te bekomen is.

Tot het Bouwen van alsulcke Somer-hupsen / soo heeft men aldaer geene werck-meesters veele van doen / maer kan men dat selve alles met een Slave ofte twee lichtelycken verrichten ende beschicken. Stallen ofte Schupren voorsz Paerden en Koe-Beesten en zijn daer gansch niet van nooden: ende dat ten aensien dat het selve Dee aldaer te lande / het gansche Jaer dooz / overmits den gestadigen Somer in het gras gaet. Een Packhuys alleenelyck om de schoon ghemaecte vruchten ende Waeren (t welke meesten tijt buyten in t veldt geschiet) kan op de selve maniere haest ende sonder verlet verveerdicht worden.

Noch soo en zijn selver de Koeijen ofte Paerden in t beginsel aldaer mede soo nootzakelycken niet voorsz de huys-houdinghe ende den landt-bou; gemerckt daer vele vruchten zijn dewelcke het geheele Jaer dooz die plaetse kunnen vervullen / ende maken dat het Supvel daer te lande soo noodigh niet en is / als het wel in de Koude Landen doet: te meer men aldaer aen gheen knechten of Maegden onderhout en behoef te geven / welckers plaetsen en dienst de Slaeven verbullen en waer-nemen: dewelcke oock omtrent den lant-bou het werck verrichten / het geene men inde Koude Landen met den Paerden moet doen: gelijck dat selve hier

ve hier nae op sijn plaetse breeider sal aen-gewesen worden. Soo dat die twee kostelycke saecken voor den onvermoghenden / aldaer te Lande / in het begin kunnen gemist worden / het welke voor alsulcke Tjyden een groot behulp is.

Het gheene nu meer van nooden is / om de Hupsen in Koude Landen, te kunnen bewoonen / ende dat voornamentlick in den Kouden Winter / ende 't welke dient tot stofferinghe van de selve / gelijk daer zijn warme bedde-steden / bedden / deeckens ende laeckens als anderlins / dat selve is in een Warm Landt mede niet soo nootsaeckelijck / maer kan seer wel gemist worden: want een Hamack ofte hangh-bedde sijnde een redelijck breeet en langachtig Net van Cattoen ofte Basten van Boomen cieraelycken gebreyt / en aen twee stypen ofte paelen vast ghebonden / verbult dat alles / ende soo is het selve een seer bequaeme bedde-stede / en 't ebens een seer goet ende ghemackelyck bedde / sonder dat daer toe iets meer vereyscht wort ofte van nooden is: ende voorts een Ketel en Pot / met een Schotel of twee / is hups-raets ghenoech / ende soo kan sich een hups-gesinde / in voegen als geseyt is / daer mede in dat Lant / fatsoenelycken behelpen / tot dat sijn spoet beter wort. Ende soo is dit het alles dat een onvermoghendt hups-gesinde van nooden heeft om een Warm Landt te kunnen bewoonen: Ende voorwaer / in dese ende andere Landen / gaet met de winsten van een arbejds-man / ambachts-man / winckelier ende van die soorte meer oock selver van een middel-matigh rentenier de hups-huer / buy en ligt heuen strycken: het welck men alles inde Warme Landen so licht en als voor niet kan hebben.

DAT XXIIJ. CAPITTEL.

Van de Nootsaeckelijckheden dewelcke daer vereyscht worden tot de Culture of den Lant-bou van *Guajana*, sijnde een Warm Landt.

Noe dat verhaelt sijn de Nootsaeckelijckheden dewelcke daer vereyscht worden om *Guajana* te kunnen bewoonen; soo sal ick

ick voort-gaen ende wijzen aen die gene / dewelcke daer gerequiereert worden tot de Culture ofte den Lant-bou van dat selve lant.

Hier boven dan in het seste Capittel is vertoont / hoe dat tot d' Ordinaris Culture der Landen veler-hande saecken in 't gemeen van nooden zijn: maer hoe dat 'er noch enghelijck meer vereyscht worden / om alsulcke Landen / dewelcke als noch Wilt en Woest leggen / overtrocken met dicke Bosragien van swaerhout / heggen en struelen / tot bequame Culture te brengen: waer toe inden beginne een meer dan dubbelden arbejdt van nooden is / dewelcke dat selve werck oock seer kostelyck maect. Dit selve heeft *Guajana* voor een gedeelte met Nieu-Nederlant gemeen: te weten / voor soo veel als aengaet het af kappen der Bostchen / Haegen en Struelen: maer soo heeft dat selve landt daer benevens geenlins van nooden het uytroden der stobben en wortelen daer aen wel den meesten arbejdt vast is: aengesien het in die landen niet nootsaekelyck en is den Ploeg te ghebruycken; dewijle het Verdriick aldaer met Houwelen door de Slaeven tusschen de Stobben door wort om-ghehackt / zijnde dat selve ghenoech voor de vruchten van dat landt: soo dat men den tijdt / dewelcke men anderlins van nooden heeft tot het uyt-roeyen der stobben ende wortelen / het welke insonderheyt een langsaem en swaer werck maect / daer te lande gheheel kan besteden in het af-kappen der boomen: ende op die maniere kan men alsoo wel tweemaal soo veel wercks beschicken met het schoon maecten ende het verbeerdigen der Landen / dan men doen kan omtrent die ghene alwaer men tot den verbou der vruchten den ploegh nootsaekelycken van nooden heeft: want de Stobben of Wortelen sijn den verbou der vruchten van die landen geenlins schadelijck ofte hinderlyck / gelijk sulcks terstont gheseydt sal worden.

Oock soo kan alle het Landt / dat men alsoo schoon maect / geheel ende al ghebruyckt worden tot den verbou van profytelijcke vruchten: sonder dat men van nooden heeft een gedeelte van

't selve tot Wey of Hopylant te moeten laten leggen / en dat overmits den gheduerigen Somer aldaer te lande veroorzaeckt dat het Vee het geheele Jaer door in het velt ter weyden gaet, sonder dat men 't selve 't eeniger tijt behoeft op te stallen / gelijk men in Koude Landen des Winters ghenootsaeckt is te moeten doen / daeromme men oock voor die selve geen Hopy en behoeft te winnen : Soo dat men alle dien tijt mede vorderen ende uytwinnen kan / met andere Landen vervolgens als geseyd is toe te bereyden : want aldaer te lande so zijn Campinhes ghenoech; zijnde Landertjen sonder Boskagien ende bequame Weyden voor het Vee / en soo dragen mede de Boschen selver allenthalven Gras in overbloet tot genoechsaem onderhout der Beesten.

Om nu die Landertjen in Guajana tot hare Culture te brengen / daer toe zijn principalick van nooden / dese ghereectschappen : als namentlyck Axen, Bijlen, Houwelen, ofte Eufchoides, Kapmessen, Schoppen ofte Farre de Coves, zijnde redelycke breedte gekromde Schoppen / daer mede men d' Aerde / door de Houwelen los ghemaect / op hoopen haelt / het welke voornamentlyck wort gedaen omtrent het planten van de Manives, daer aen dat de Maniocken wassen / waer van de Farinha wort gemaect : zijnde het Broot 't welke daer te lande by den gemeenen man gebryckt wort.

Gelijck dan Guajana ende de Warme Landen een groot voordeel hebben boven Nieu-Nederlant, ende andere Koude Landen omtrent het schoon-maken en 't bereyden der Landertjen tot de Culture, so hebben die selve oock geen geringh voordeel / wegens de gemakelyckheyt en de lichtveerdigheyt van de Culture selver ende al het gene dat daer aen dependeert : want den toc-stel tot dien Lantbou en is nergens nae soo groot ende kostelyck als die van Nieu-Nederlant doet : gemerckt aldaer in het beginsel geene Paerden van doen en zijn voor den Bloegh om het lant ende Ackeren te bouwen, maer dat alles wort ghedaen door Slaeven / met Houwelen / het welke oock geheel rasch en gheswinde

woort-

gaet / ende dien volgens soo en is daer oock niet van nooden / al wat andersins tot alsulcken lantbou nootsaeckelyck vereyscht wort. Ende naedemael daer verscheyden vruchten worden verbout / so heeft oock een peder vrucht / haer besondere maniere van het lant toe te bereyden / nochtans alles door de voor-verhaelde materialen : Want om de Manives te planten soo wort het aerdrick langhs ende tusschen de stobben deur / by de Slaeven / wel diepe op gehackt / ende soo voorts by de selve ofte wel by andere de los ghemaecte Aerde op ronde hoopen / omtrent een voet ofte anderhalf hoog en omtrent soo breed op de krup / op-gehaelt / en soo hoop aen hoop gemaect zijnde / en dat dickwils tot het getal van 20. à 30. dupsent toe / na gelegentheyt dat men Slaeven heeft, op een peder van welke hoopen / al dan / drie à vier stocckens van de lengte van een hant worden gesteecken / de helft van de selve stocckens in de gront / d' andere helft boven d' aerde blyvende uyt-steecken. Dese stocckens schieten uyt een sap of vochtigheyt soo wit als soete-melck : welke het zaedt is daer aen de Maniocquen ofte Farinha-wortelen in de Aerde groeijen / in ghelijckenisse van wortelen / ghelijck het oock inder daedt zijn / doch sommige wel van de dichte van een mans dije / oock minder / ende dat / na het aerdrick goet ende vert is : ende daer van so wort de Farinha ofte het Broot aldaer te Lande gemaect : ende vier / vijf / ses à seven ende oock wel meer van diergelycke hoopen / nae dat het lant vet is / leveren ordinaris uyt een Alqueer Farinha zijnde een mate van twee-en-twintigh Kannen Hollants. Boven d' aerde nu soo schieten die selve geplante stocckens ofte botten uyt een lang ende dick hapy / ten naesten by van ghedaente als alhier te lande is het hapy van het Willighen-Hout, doch anders van bladt : dit selve wort alsoo tweemaal des Jaers gheplant / ende is in 9. à 10. maenden rype / ende den wortel op-getrocken zijnde / soo wort dat hout / als voren is gesept alcijs weder aen sulcke stocckens gesneden ende boven op alsulcke hoopen gesteecken : zijnde dat selve hout het eygentlycke zaedt van die vrucht.

O 3

Vrucht: het moet alsoo negen / thien elf en twaelf maenden bly-
ven wasschen eer het getrocken wort / ende hoe langer hoe beter:
doch in tijt van noot / kan men 't selfde wel op de 6. à 7. maenden
trecken / doch niet met soo vele profijts / want hoe dat het langer
staet / hoe het dicker walscht ende dien volghens hoe dat het meer-
der quantiteyt van Farinha ofte Meel upt- levert.

Tusschen die voorszeyde Coves nu ofte Farinha hoopen in / wor-
den t' seffens de Milie, of Maijes, doock Bonen, Fabesen ende Pom-
poenen geplant / sonder dat het selve aen die vrucht in 't groeijen
eenige schade of hindernisse toe- brenghet. De Milie wort inwendig
in drie maenden rijp / en als dan getrocken: de Turckische-boo-
nen in ses weecken en d' andere vruchten nae advenant.

Wanneer nu alsoo het Broot- koren op die maniere in d' aerde
is gebracht / so gaet een pegelick voort met het lant verder schoon
te maken ende te verveerdighen tot den anderen Lantbou / 't zy
dan om Suycker-riet, Indigo, Cattoenen of Toeback te planten /
nae dat een peder van macht ofte middelen is / soo neemt hy tot
den eersten verbou oock soodanige vruchten onder- handen / daer
van hem den toetsel niet te beswaerlyck en valt.

Met het planten van het Suycker-riet gaet het mede aldus
toe: 't selve riedt wort aen stucken gesneden omtrent de langhte
van een half elle / en het aerdcryck daer toe in vozen opgehackt /
so worden die stucken daer in gelept / schietende t' ellekens d' eyn-
den een wepnigh verby malkanderen / ende wort als dan de aer-
de daer ober wederomme toe- gedeckt: het selve heeft voortz niet
meer van nooden dan dat men het lant van tijdt tot tijdt schoon
hout van gras ende onkruyt: 't selve Suycker-riedt is alle Jaer
ryp / noch en behoeft niet alle Jaeren op het nieuwe gheplant te
worden; maer eens geplant zijnde / soo wort het Jaerlicks af-
gesneden ende loopt dan van selber wederomme upt / ende na dat
het lant goet is / kan het ten alderminsten 40. à 50. ja dickmaels
70. à 80. Jaeren ende meer genooten worden. Dese eygenschap
heeft het Suycker-riedt mede by sich selven / dat het zyn eyghen
Meest

Meest mede brenghet / want als het gesneden wort / soo stroopt men
de bladeren ofte het loof af ende stroyt dat selve ober de gront / het
welcke een sonderlinge vettigheyt by hem heeft / ende dient hal-
ven een goede mestinge voor de Riedt- velden geeft. Sulcks dat
doock wel de gronden / dewelcke door den Toeback ende andere
vettigheyt roovende vruchten upt- gemergelt zijn / met Suycker-
riedt worden beplant / om daer door tot haer verhael te komen /
ende wederomme verbeteret te worden: daer van men vele exem-
pelen siet inde Caribische Eylanden / hebbende d' ervarenheyt
sulcks aen die Luyden geleert / hoe dat hare landerijen aldaer /
door het Toeback planten / schrael ende mager geworden zijnde /
teghenwoordigh door het beplanten met het Suycker-riet weder-
omme gemest worden.

De Cattoenen hebben de minste moeyten in / omtrent haere
plantinge; want de Campinhes ofte Hooge-landen sijnde sonder
geboomte / en inder daet wel magere ende sandige landen / die sel-
ve zijn bequaem voor de Cattoenen, willende den Cattoen-boom
in sandighe landen wel groeijen: soo dat tot den verbou van die
profytelike vrucht / seer wepnigh arbejts van nooden is; de-
welcke nochtans een groot en verlekert profijt toe- brenghet aen
alle die genen dewelcke haer werck daer te dege van maken: jae
die selve is een van de profytabelste vruchten en ghemackelickst
om te winnen / dewelcke luyden van klepne macht in wepnigh
tijds / redelick op de beene kan helpen ende vermogende maken:
want omtrent dat gansche werck sijn wepnigh onkosten valt /
en hoe een Vader des huysghesins in die landen meerder kinde-
ren heeft / en hem geheel tot dat werck wil begeben / hoe hy geluc-
kiger is; ende het geene alhier te lande voor de Ouders een bela-
stinge is / dat selve is aldaer een gerijf / ende grooten zegen: ghe-
lijck ick hier nae de redenen daer van sal by- brenghen.

So heeft mede den Indigo en Toebak haer bysonderen aert van
planten en regeren / doch alles op de selve manier / sonder dat er
den ploeg met sijn toe- stel van noden is: maer dat alleene ober-

midts de commoditeyt van de Slaven/dewelcke men in de Warme Landen sonder beswaernisse kan hebben / welckers arbeydt alleene/de nootsaeckeluyckheyt van 't andere beneemt / sonder dewelcke het oock even beswaerlycken voor den Bou-luyden soude vallen.

De Stobben nu / daer van hier vooren is gemelt / in een Jaer of twee vermoltsemt ende vergaen zijnde / worden als dan seer licht upt-ghetrocken / ende de plaetse voorts met het in-planten van vruchten verbult / ende het landt alsoo sonder verslym van tijdt van selfs geheel klaer geworden zijnde / so kan men als dan oock seer wel den Ploegh in 't selve gebruycken.

Oyt alle dit voorszepde kan dan genoegh bekent ende af-genomen werden/hoe licht dat het is / de Warme Landen tot hare culture te kunnen bequaemen / ende wat al moepten daer aen vast is / omtrent die van de Koude Landen, ende dat meest ten aensien dat den Ploegh daer alles moet verveerdighen / sonder dewelcke dien Land-bou seer manck gaet / en hoe een lancklamen werck dat selve is / voor soo vele als aen-belangt d' eerste toe-bereydinge der Landeryen op dat den Ploegh daer door gaen mach / is licht af te meten.

Even ghelijck als daer nu menschen van nooden zijn tot het schoon-maecten der Wilde ende Woeste-Landen, in Nieu-Nederlandt, soo sijn daer mede tot het selfde werck nootsaekeluycken menschen van doen / in Guajana : maer tusschen die selve en haeren arbeyt is alsulcken grooten onderschept / als 'er selver is tusschen haer-luyder beyde uytterlyck wesen ofte gedaente / als sijnde d' ene wit ende d' andere swart. Want die Swarten of Slaven kunnen in de Warme Landen tweemaal soo veele lands ende meer tot de Culture van die lant-vruchten verveerdighen dan gehuerde blancke knechten in Nieu-Nederlandt doen : en dat eensdeels/overmidts die selve stercker ende arbeytsamer van naturen zijn / dan de blancke knechten : anders deels / om dat / gelyck geseyt is / de Warme Landen nergens nas soo vele schoon makens

ende

ende supberens van nooden hebben / terwylle men aldaer den Ploegh niet en behoeft te gebruycken / ende dat / soo ten opsichte van den aerdt van die vruchten / als ten opsichte van de gelegentheyt van de Slaven selver / dewelcke alles doen wat in de Koude Landen den Ploegh ende de Paerden moeten verrichten. Ende boven dat noch / soo maect dit wel het grootste onderschept tusschen Knechten en Slaven; te weten / dat de Knechten in de Koude Landen ende voornamentlick in die gene / dewelcke de regeeringe van dese Vrije Republijk onderdanigh sijn / alwaer alle Christen menschen even vry sijn / en by dewelcke gansch geene schuldwe van dienstbaerheyt / oock niet tot een gelimiteerden tijdt van weynigh Jaeren toe / bekent / veel min in 't gebruyck is : gelyck sulcks wel gedaen en getolereert wort / onder d' Engelschen ende Franschen in die Landen / dewelcke sy besitten in America, alle voor groote dach-loonen moeten worden gehuert / dewelcke men noch daer en boven kost en kleederen moet verschaffen. Het welcke voor een peder van die selve des Jaers al een goede ende groote somma van gelt komt te bedragen / tot grooten laste van de Heeren ende Meesteren / dewelcke alsoo met de grootste ende meeste profyten henen gaen : ende dat meer is 't ghene noch alle Jaeren moet gecontinueert ende dickmaels vergrootet worden / soo by aldien men sich gansch en gaer niet en wil verlegghen binden; ende moet alsoo den Meester veeltyt hem voegghen nae den wille van zijne Knechten / in-gevalle hy daer van noch maer reuycker wijse / wille van wil hebben.

In tegendeel / so worden in de Warme Landen de Slaven voor eenen cibilen prijs erfelick gekocht ende in eygendom beseten so lange als die selve leven / ende al het gene dat door haer wort gewonnen / oock selver van haer voort-geteelt / te weten van de slavinne / nae Keyserlicke Rechten / dat selve alles is ghewin ende behoort den Heere ofte Patroon toe. Sonder dat men aen die selve meer dan d' eerste drie à vier maenden de kost behoeft te verschaffen / ick laet Gaen / dat men aen die selve des Jaers eenigh

P

loort

loon behoeft uyt te reypcken. Men de selve dan / soo geeft den Patroon eenen dagh vry inde weeck / in de welcke sy rijckelycken hare kost vooz d' andere daghen kunnen beschaeren: ende soo byaldien de noodigheyt van den arbeydt omtrent haer onderhanden hebbende werck / de vryigheyt van eenen dagh inde weeck / te geven / niet toe en liet / soo kan eventwel den Patroon of Meester die selve seer licht onderhouden op weynigh kosten. Ende genomen nu / dat in Nieu-Nederlandt een knecht des Jaers / soo met loon / kost ende kleederen konde onderhouden worden vooz hondert-en-vijftigh guldens / t welcke niet moghelycken en is / soo kan men in Guajana vooz dat selve gelt ende minder een slaue koopen in eygendom: ende so vele als men van die selve koopt vooz contant gelt / soo vele kan men daer by noch bekomen op credijt / volgens de goede conditien / so by d' Ed. Heeren Regenten van de Steden Middelburgh, Ter-Veere ende Vlissingen worden gepresenteert en oock gepresteert aen die van haer Ed. Colonije, op de Kebieren van Paurooma ende Maruga, in Guajana.

Boven dat nu de Culture van dat selve landt vele lichter ende vaerdiger valt / als die van Nieu-Nederlant, en alle andere aengeroerde voordeelen / dewelcke daer meer aen vast sijn: Soo hebben de luyden aldaer te Lande noch mede dat groote voordeel van de verscheidentheyt der vruchten ende gewassen, waer door alsulcke luyden / dewelcke van weynigh vermogen sijn / in d' eerste beginselen aldaer te Lande / soodanige vruchten kunnen verbouwen / tot dewelcke geen groote ofte kostelycken toetel / so van instrumenten als werck-tuygh van nooden en is / om die selve te kunnen winnen ende toe-bereyden / en daer uyt nochtans goede winsten ende profijten kunnen ghetrocken worden: als daer sijn de Farinha, het Maijes, Catt oenen, Indigo, en Toeback, als anderlins. Waer nae sy allengskens en van tijdt tot tijdt kunnen voort-gaen met het planten van het Suycker-riet, ende ondertuschen mede onder de hant het hout verbeerdigen / t welck nodig is tot het oprichten van de Mole / en hebbende alsoo in een Jaer.

drie.

Drie ofte vier Landt genoegh met Riet beplant / so sal het al dan / alsulcke noyt manquieren aen Luyden van middelen / dewelcke haer verschot sullen doen / van alle het gene / dat sy van nooden sullen moghen hebben / soo tot den in-koop van het Iserwerck / als de Coperen / Ketels / ende alle de rest ghehoorende tot het voltrecken van soo een vooz-treffelycken ende heerlycken werck / en dat teghens een redelycken interesse / verwachtende die selve hare betalinghe / wederomme uyt de eerste Saffren, dat is uyt den eersten Oogst: Want alle die gene dewelcke een goede quantiteyt van goet ende bequaem Landt hebben / ende dat selve wel beplant met Vruchten / die selve hebben onder-pandt genoegh: ende wie dat heeft / die selve bindt altijt credyt / om soodaenigh verschot van penninghen / te kunnen erlanghen ende machtigh worden / om een goet werck ende dat wel begonnen is / volkomen in effecte ende wesen te brengen.

Want tot het rechten ende op-stellen van een Suycker-molen behoort al vry een goet ende groot Capitael / soo byaldien men alles wel ende na den eytsch wil verbeerdigen. Doch soo kunnen die selve wel mede in 't begin kleyn begonnen / ende allengskens van Jaer tot Jaer vergrootet ende verbetert worden. Oock soo kunnen twee drie à vier te samen spannen / ende het geene dat eenen alleene niet en vermacht / kunnen zy te saemen doen: Veele handen maecten een licht werck.

Op dese maniere dan / soo worden de Landereien van Guajana, tot hare Culture ghebracht: waer by het niet ondienstigh sal sijn / een weynigh mede te verhalen / hoe dat de Vruchten / soo in dat selve Landt ghewonnen ende verbout worden / in haeren Oogst moeten toe-bereydt ende ghehandelt worden / en wat daer toe eygentlick al van nooden is: Op dat men soo wel de maniere van die te verbeerdighen als van die te verbouwen / hier uyt moge leeren bekennen ende verstaen / ende wat daer van doen is / om beyde wel te kunnen doen.

Tot het maecten ende bereyden van de Farinha, is dan vooz

eerst/ van doen een groot ende breed radt/ om- slagen met Koper ofte wel dubbeldt Blick, ende dat selve al-vozen over al door- slagen met gaeten/ sulcks dat de scherpe zijde van buyten rondtom dat Radt komt/ op de maniere van een Raspe. De Manniocques nu/ zijnde de wortelen daer van de Farinha gemaectt wordt/ nu op- getrocken/ af- gewasschen ende de swarte korste buyten afgeschraapt/ soo worden die selve als dan van buyten tegens dat selve ge beslagen Radt aen- gehouden/ ende door de geswintheit van het omme- draeyen op die scherpe pickelen/ geheel gebroken ende kleyn gemaectt/ gelijk men Wireer- wortelen ofte yets anders kleyn raspet / het welke onder het Radt in een Back valt; ende een goede quantitept alsoo kleyn gemaectt zijnde/ soo wort het selve in een Perle wel te degen uyt- gheperst / (obermids het nat van de meeste part van die Wortelen seer vergiftigh is/ hoe- weder oock sommig slag van die selve gevonden wort/ dat gansch geen fenijn by hem en heeft / ende soo is de Farinha oock niet soo goet/ nochte duersaem / dewelcke van de Wortelen sonder vergiftigh sap ghemaectt wordt / dan wel dese andere met fenijn gemengt) soo wort het op een groote Coperen ofte Aerden Panne/ door t onderstoocken van vuyt op sijn pas ghedrooght: Dese Farinha nu/ versch gegeten / knerst inden mont ende is alsoo soet als geraspt Witte- broodt. Daer worden oock van t selve verscheyden slag van Roecken gemaectt / seer goet ende smaackelyck/ dewelcke ghelijck oock de Farinha Jaer ende dag en langer des noot zijnde goet en frisch kunnen bewaert worden. Dese Maniocques worden wel mede in het versche Water ghelept om het vergiftigh sap daer uyt te doen trecken/ ende als dan soo geheel inde Lucht ende de Sonne gedrooght/ als wanneer zy mede lange kunnen goet blyven; ende t elckens als men die van doen heeft soo worden die selve seer fijn tot Meel in een Mortier gheslumpt/ ende van dat Meel wort Mingau ofte Pap ghekoockt in Water/ Welck ofte ander nat / ende daer wat Snycker by ghedaen/ is die seer gesont/ vordsaem ende smaakelyck/ Jaer also goet
als:

als alhier te Lande eenighe Bloem- pap : Ende dit is het alles t welke tot het bereyden van de Farinha van nooden is.

De Milie getrocken zijnde/ ende wel gedrooght/ soo wordt die selve maer met de handen uyt- gewreven. Bonen, Fabesen en diergelycke vruchten worden gehandelt als hier te Lande; De Patates, daer van wert het loof/ maer in een Kuple geleght/ ende te midde- wege d' aerde daer weder over toe- ghedaen / blyvende de eynden beyder- zijds uyt- stecken / brengh alsoo die vrucht voort onder d' aerde gelijk Knollen ofte Wortelen, dewelcke soo delictact ende voetsaem is : ende heeft anders geen bereydinghe van doen/ dan het op- trecken.

De Cattoen- boomen zijnde op- ghewasschen tot omtrent een mans langhte / soo worden die selve boven de kruyn af- ghesneden/ als wanneer zy haer des te breeder uyt- spreijen in Tacken ende des te overvloediger vruchten draegen: oock so wordt daer door aen die selve alle moeyelickheydt benomen omtrent het af- plucken van de knoppen daer den Cattoen in groept: want soo gekort zijnde kunnen gemackelyck op den gront staende af- gepluckt worden/ daer zy te hooghe ghewassen zijnde/ omtrent het selve vele ongemackelyckheyden souden veroorsaken: dewijle den Boom dunne ende de Tacken seer fijn sijn/ dewelcke geen klimmen en kunnen verdragen: die Boomen worden t' elckens van een kerreltje gheplant / twee- mael des Jaers / ende hebben alles maenden haer Cattoen rype. Om nu de Cattoene knoppen af- gepluckt zijnde/ schoon te maken/ daer toe is van nooden een Molentjen/ dat niet een groot radt met een voet- treede/ wort ontgedreven/ zijnde van binnen met twee instrumentjes dewelcke die selve knoppen breecken ende de vuytligheyt daer buyten doet blyven/ ende de Cattoenen schoon aen d' andere zyde uytkomen met welck werck kleyne kinderen van ses a seven Jaeren ryckelycken haren kost dagelycks kunnen winnen; Jaer meerder ver- dienen als alhier te Lande menigh arbeydes- man met swaeren arbeydt niet en kan doen: want die selve kunnen alsoo des daegs/

al eenighe ponden / supberen ende schoon maecken.

Tot het maecken van den Indigo zijn van nooden steenen ofte houten-backen/daer in den Indigo, vol water sijnde/ wordt ghe-
worpen om te rotten en den sijn zijnde de betrigheyde van die
selve te gronde stuckt: daer sy haer als een pap vergadert / dat
water wort met polssen eerst wel geklopt/ende gesoncken zijnde/
t water af-getapt; den Indigo in sackjes gedaen en inde Sonne
gedroogt ende daer nae in Kasjes ofte Vaten ghepackt/in t ma-
ken ofte kloppen van den Indigo dient seer naeuwe toe-ghesten
dat die selve niet en wort overslagen/soude andersins niet willen
strijcken/nochte eenige neerslagh van substantie doen / maer al-
les vergeefs sijn/daer over de Meesters die het werck onder han-
den nemen/hare coxrecte proeben hebben ende weten moeten.

Tot het maecken van den Taback is insonderhepdt van noo-
den een goet Spinner / dewelcke met eenen het op-sicht heeft op
het droogen der selve ende het verbeerdigen of toe-bereyden van
de Saulle neodigh tot het spinnen.

Omtrent het maecken van de Suyckeren vallen wel de meeste
ende de swaerste onkosten/want aen dat werck een groote moei-
selichheyt vast is/het welcke wel alleene een bysonderlick Trac-
taetjen van nooden hadde/om alles pertinent ende nae bereysch
van dat treffelycke werck te vertoonen:het welcke alhier te lang
soude vallen. Doch dit alles en beswaert het werck in sijne eerste
beginnselen omtrent den verbou ofte de Culture geensins: en wie
maer so verre is gekomen dat hy vruchten heeft verbout/dewel-
ke kostelyck zijn/ende ober al eben-willigh vande handt willen/
die selve heeft al-bereets sijnen noot overwonnen: want dewel-
ke hier te Lande op sijn eyghen Landt Koren ghenoech verbout
heeft/die selve sal licht raedt binden om het te laeten maelen/en-
de soo hy geen eygen Mole en heeft dat hy het dan brenge op een
andre: ende die Plas ghenoech heeft kan licht het spinnen ende
Weben betalen.

Dit is het dan boornamentlyck dat daer van nooden is / tot
de

de Culture ofte den Lant-bou van Guajana, als mede tot het be-
reyden der vruchten / soo in die Landen verbout ende ghewon-
nen worden: waer upt ghenoechsaem blijktt / met hoe een ghe-
ringhs een verlegen huys-ghesinde sich in dat selve Landt / niet
alleene wel kan erneren / maer oock des Jaers noch tamelycke
overwinsten doen / ghelijck ick dat selve hier nae op sijn plaetse
klaerder sal aenwijzen.

DAT XXIV. CAPITTEL.

Onderrichtinge aen de onkondige menschen, nopende den dienst
ofte de dienstbaerheyt, der Slaven inde Warme Landen.

Bdese gelegentheydt / dat ick hebbe ghesproken van de Sla-
ven / welckers dienst in Guajana ende allenthalven inde War-
me Landen soo nootsaekelycken is / ende sulcke groote profyter-
den Meesteren toe-brenget / binde ick het geraden / alhier in t kor-
te aen de onkondige menschen / een nae-richtinge te geven / we-
gens der selver meer-maels geseyde dienstbaerheyt / ghelijck die
selve in die geseyde Landen in t gebryck is; ghemerckt dat vele
naeu-gelette ofte veel eer neus-wyfe Lyden het daer vooz hou-
den / dat het is een harde ende den Christenen ongeoorlofde sake/
als strydende met ende tegens de Christenheyt, Menschen tot Sla-
ven te gebruycken: waer op dient tot antwoorde in voldoenin-
ge van sulcke menschen: Vooz eerst dat het gebryck der Sla-
ven in t Oude Testament, was toe-gelaten.

Ten tweeden: dat het in t Nieuwe Testament niet verboden is.
Ten derden: dat het inde Keyserlike wetten is gepermitteert:

Waer upt ick beslypte dat het een saecke is / dewelcke ge-
oorloft is / ende dienthalven in haer selven geensins soodanigh
quaet / dat men die selve niet en soude mogen daer het den noode
bereyscht / in-volghen / ende dat gantschelyck sonder beswaer-
nisse van sijn ghemoet. Iae dat meer is / soo achte ick het in te
ghendeel een seer goet werck te zijn: want soo wanneer
die

die menschen in verscheyden quartieren ende plaetsen van Africa gehandelt worden / ende alder-eerst onder den Christenen komen te verkeerren / soo zijn die selve als dan in haer eerste aensten / ende dat omtrent haer leven / manieren / handel en wandel / meer den plompten / onredelicksten en boesten beesten / dan eenighe redelycke menschen gelijkende / anders dan van gedaente. Over-sulcks de sprake ende de gedaente wijsen aen / dat het menschen zijn : maer haren verbloekten duyvels dienst : (want sy meest alle door de banck den duyvel offerhande doen /) hare Barbarische wreede en Beestelycke manieren / maecten dat sy eerder den beesten dan menschen gelyck zijn. Soo dat die selve eenigen tijt met den Christenen omghEGAEN hebbende / daer door ten eersten / van beesten tot menschen / ende van menschen metter tijdt tot Christenen gemaect worden : ende alsoo uyt het geweld / ende de dienstbaerheyt des duyvels getrocken worden van de macht des Satans tot Godt over-gebracht / ende van dienstbare Slaven des duyvels vry-gemaecte knechten Christi : ofte nu die selve voor die ontfangene geestelycke weldaedt en vrymaeckinghe nae den lichame dienstbaer worden / des hebben sy haer veele eerder te verheugen dan te beklagen. Soo is oock der selver dienstbaerheyt geensins soodanighe onverdraghelycke slavernye / als wel die is van de Christenen , dewelcke onder den Turck ofte andere Heydensche volckeren gevangen sijnde / by die selve in harde slavernye gehouden worden ; maer zy is veele eerder te verghelijcken / by de dienstbaerheyt sommiger lyf-eyghene Boeren / in Duytschlant / Polen / ende andere gewesten : Ja daer zyn in vele nae-byrijge Landen / Boeren en Boere-knechten / dewelcke haren dagelykschen arbeijt (en dat sonder oyt vele meerder voorsdeel te doen / dan het sobere kostje daer uyt te hebben) vele waerder ende lastiger valt / als den slaven haren arbeijt in de Warme Landen doet : altyt zy en behoeven noyt te arbeijden / in Hagel, Sneeu, ende Koude ; maer dat geschiedt by haer / altyt onder een Warme, Gesonde en Getemperde-Lucht. Sy leven t' eenemael
bupten

bupten sozge ende zijn veele better ende gladder / ende eeten al vry wat beter als vele Boeren / oock wel Jonckeren / in sommighe Europæische landen niet en doen : dewelcke / indien sy altemets maer sulcke Confitueren op hare Tafelen kregen als d' ordinaris vruchten van de Boschen in die Landen zijn / ende t'welcke een dagelyksche spijse der slaven is / sy souden als dan wel meenen / dat haer tafelen / t'elkens als haer dat ghebeurden / op de maniere der Prinzen gestoffeert waren geweest / Ja dat sy selver met Anthonius aen de Tafel van de leckere Cleopatra hadden gebancketteert.

Hoe bot en dom dat oock die menschen in het eerste zijn / nochtans zy hebben een goet verstandt / ende soo haest dat selve maer begint geoeffent te werden / soo begint het allengh kens te blinken als een Mer dat den roest wort afgeslepen / ende betoont sich tot alles bequaem : Ja zy sijn seer leersaem / ende in weynigh tijts slim ende argh genoegh om selver haren Meester te bedriegen ; Maer den slaefachtigen aerdt is in haer soodanigh gewortelt / ofte vele eer naturel / datte van vry te sijn weynigh gedachten hebben : het is oock veele beter voor haer / dat sy in dat haer eygen Element van slavernye blijven / dan dat sy van conditie veranderen : want soo het schijnt ende oock de waerheyt is / soo is het voor haer het beste onder dwanck te blijven / de vryheyt en is haer niet wel nutte.

Eene saecke is aenmerckens waerdigh en hoochgelycken te verwonderen omtrent dat slaggh van menschen ; dat is : hoe slim ende argh zy oock worden in alle dingen te handelen ende te verichten / soo blijft haer echter geduerigh by een rechten ende kinderlycken aerdt / omtrent den onderlingen ommeegang met malkanderen / verscheyden van alle mannelijcke achtbaerheyt : want soo wanneer zy haren vryen-daggh hebben ende los zijn van haren arbeijt / so sullen zy niet ende onder malkanderen alserhande Kinder-spiel hantieren / sels met knickers als andersins speelende / ende dat oock hoe groot ofte oudt zy gheworden
zijn :

zijn: ende om eenigh ongelijck / even ghelijck als den kinderen / daer ober met malkanderen kyben ende knibbelen / als ofte het een saecke waere daer merckelycken veele aen-gelegen was. En nae dat sy op alfulcke vyje daghen / weynigh tijds hebben toegebracht in 't besorgen van het geene haer van nooden is / tot onderhout voor d' andere dagen; soo sullen sy de rest van den tijdt voort met malkanderen door- brengen / met singhen / krioelen / danssen / springen ende op allerhande snorre- pypen te spelen / in somma in allerhande vrolickheydt; als luden dewelcke gansch van geene bekommernisse ofte swarigheydt en weten: ende dat selve continueren sy alsoo tot laete inden nacht; Jae dickmaels soo langhe / tot dat zy van den dans met vrolycke herten wederomme aen haer werck ende tot haeren arbeijt gaen.

Deze menschen leven inder daet geheel onbekommert en buyten alle sorghe / soo dat men haer met recht voor gelukkig mach achten: wane in hare herten / soo en heeft nochte de eer ofte staetzucht / nochte de hovaerdye / nochte de gelt-gierigheydt / nochte d' afgunck ofte dierghelijcke hert-quellende quaelen / eenighe de minste plaecte: maer zy schijnen alleene tot den arbeijt ghebooren / dewelcke zy altyt met vrolickheydt doen / ende zijn voort met de dagelycke kost wel verghenoeght: Ende in der daet soo is het contentement oock den eenighen rijckdom. Te gelukkigher souden zy wesen in die haeren staet / soo by aldien haere Meesteren maer genoechsamem blijft ende neerstigheyt aenwenden / dat sy die selve nae behooren inden waeren Godsdienst lieten oefnen: daer omtrent het noodigh is / dat de Regenten nevens de Dienaren van Godes Heylige Woort in alfulcke Landen haer te dege evertueren / ende sorghe dragen dat de Vaederen der huys- gesinden het pondt dat haer aen bevolen is / niet inde Aerde begraven / maer op woeker uyt doen; ende daer omtrent een goede orde ende reglement formen.

Soo dat ick besluypte (sulcks alles geschiedende) dat de conditie / van die menschen / nergens nae soo rampsaligh en is / dan

dan wel veele luden wel licht souden meenen ende haer konnen ofte moghen in-beelden. Ende voorwaer in veele quaede ende armelycke Landen / hebben het veel Boeren ende oock Boeren-knechts / arbejders ende andere hantwercks-luden / by wat onghemackelycker ende quaeder als de Slaeven in de Warme Landen doen: dit eenighe alleen tot haren troost hebbende / dat sy quansuys van gheboorte by zijn / daer alfulcke Luden in der daet / ten aensien van haren noyt ghedaenen arbeijt ende weynigh verbeteringhe van hare conditie; meerder slaven zijn als de Swarten in de Warme Landen: Jae dewelcke slaeven ende sloven van haer gheboorte aen tot in haer graf; maer dit is een vyjigheyt voorwaer / de welcke de Slaevernige der Swarten in de Warme - Landen niet seer ongelijck en is / en jae / by wat erger.

DAT XXV. CAPITTEL.

Specificatie van de onkosten, dewelcke sullen moeten ghedaen ende ghedragen worden, by alle die gene, soo Guajana sullen willen gaen bewoonen ende de Landen in 't selve gelegen tot hare Culture brengen.

D' Onkosten soo daer moeten ghedaen / aen-ghewendt ende gedraghen worden by die geene dewelcke Guajana willen gaen bewoonen ende de Landen in 't selve geleghen tot haere behoorelycke Culture brengen / die selve zijn in de voorgaende twee-en-twintigh ende drie-en-twintighste Capittele aengewesen ende verhaelt: als nu is het noodigh / die selve / alhier so nae by als het ymmer doenelycken is / nae behooren te pypseren ende hier nevens uyt te trecken.

Ghelijck ick oock sulcks mede hebbe ghedaen in het lebende Capittel hier voren / omtrent de onkosten dewelcke alle die geene moeten doen ende draeghen / wanneer zy Nieu-Neder-

lant willen bewoonen ende den Lant-bou aldaer onder-handel nemen. Op dat een peder omtrent sijnen toe-legh ghewis ende verseeckert moge gaen / ende hem naemaels in sijne rekeninghe niet bezogen en vinde: als wel mede om voor een gedeelte des te beter te leeren kennen het onderschept / dat 'er geseydt is te zijn / tusschen Koude ende Warme Landen.

Gelijck ick dan hier bevozens omtrent Nieu-Nederlant hebbe gedaen / soo sal ick alhier daer toe mede voorstellen / als tot een exempel / een verlegen huys-gefinde / soo derwaerts niet 'er woonende om den Lant-bou te oeffenen sal willen gaen.

En soodanigh huys-gefinde dan / als Man / Vrouw en Kinderen moet voor eerst / voor 't Transport / als Vracht / en Kost / hooft voor hooft / gerekent op veertigh guldens / ende dat teghens seven stuyvers op den overloop des daeghs betalen: maect voor

Man ende Vrouw . . . . . 80 - 0 - 0

Voor een kindt . . . . . 12 - 0 - 0

Ende soo daer meer zijn nae advenant.
Voor knechte en behoest niet te betalen; de Slaven worden aldaer te lande geleverd. Die selve moet voort hebben tot onderhout voor het eerste half Jaer voor hem / Vrouw ende kindt aen Broodt ofte Farinha ter weecke / ses kannen; dat bedraegt ter maent een Alqueer ende twee kannen: d' Alqueer zijnde twee-en-twintigh kannen / ghereeckent op 2 guld. 10 stuyv. d' Alqueer, en voor 26. weecken te samen . . . . . 16 - 5 - 0

Ter weecke een kanne Soort à 6. stuyvers / een kan Erwitte ende een kanne Boonen / de kan gherekent op 4 stuyvers / maect te samen ter wecke 14. stuy. des maents 2 gul. 16 stuyv. en in 26. wecken . . . . . 18 - 4 - 0

Men geroockt ofte gesouten speck des weecks twee ponden / gesouten Vleesch 4 ponden / 't Speck het Pont gerekent tegens 8. stuyv. 't Vleesch tegens . . . . . 8 - 0 - 0

ses stuyvers het pondt / maect des weecks twee guldens te samen / ende in 26 wecken . . . . . 52 - 0 - 0

Des weecks een halve kanne boom-olijf / de kanne gerekent à een guld. vijf stuyvers, maect in 26. wecken / 13. kanne: ende aen gelt . . . . . 16 - 5 - 0

Voor twee Slaven in-koops 't stuck gherekent op 125. guldens voor diese by Anticipatie kunnen kopen / moeten anders geven op Credijt in vijf Jaeren te betaelen 250. guldens voor 't stuck: 't welck dient alhier voor memorie: maect voor twee Slaven ad 125 . . . . . 250 - 0 - 0

Tot onderhoudt van de twee Slaven aen Farinha in drie maenden (want nae die tijt soo hebben sy de Milie, Bonen, Fabesen ende Patattes, en diergelijke vruchten meer selver al verbout ende rhyt.) Jeder Slave gerekent ter weecke op drie en een halve kanne / maect seven kannen ter weecke voor de beyde / ende in 13. weecken 91. kanne / de welke belopen 4. Alqueer, peder à 22. kannen / ende noch drie kannen / d' Alqueer gerekent als voren ad 2. guld. 10. stuyv. beloopt . . . . . 10 - 10 - 0

Hier toe aen die selve dagelicks wat Viscch ghegeven dewelcke men aldaer selver seer licht kan vangen: en daer voort by / Oesters / Crabben / ende de vruchten upt de Bosschen / dewelcke daer gestadigh te bekomen zijn / is genoeg tot der selver onderhout.

Twee Linnen Sockjes en Broecken voor de Slaven met twee Hoeden . . . . . 9 - 0 - 0

Vort so en behoest men geen huer / kost / ofte klederen aen die selve meer te geven.

Voor Saep-zaedt / soo en behoest men geen of weynich gelt upt te geven: want de Cattoenen waer

sen inde Bosschen: Indigo en Toeback-saet / soo kan men met een vierendeel-ponts / om planten van elcks te hebben / heel vele landts bezaeffen: Het Suycker-riet is wel het meeste / doch soo kan men met eene Karre Riedts of twee al vele doen / en dat selve geplant zijnde / tot dat het volgroeyt is / so kan men ondertusschen ander lant schoon en klaer maken / ende het selve volwassen zijnde weder afsnyden en voort-planten: alleene de zaden so uyt dese Landen vooz het eerste aldaer mede ghebrocht moeten worden / te weten: van alle Moes ende Cuyt-kruyden die sullen wel het meeste geldt bedragen: stelle vooz het eene en het ander een somma van

20 - 0 - 0

Men Brandewijn / alsoo die nootsaekelycken is vooz de menschen in die Landen: vooz Man ende Vrouw des daegs een half Mutsjen ofte ter weecke een Pint / de Kanne ghereeckent op 25. stupvers / maectt in 26. weecken 13. Kannen / ende aen geldt

16 - 5 - 0

De welcke maer een Disteleer Ketel heeft / kan aldaer selver spoedigh sijn eygen Brandewijnen branden / dewelcke ook goet sijn / so van sap van suycker-riedt, als velerhande andere Wijnighe vruchten een tamelicken Brandewijn geben.

Vooz Schuppen of Farre de Coves, Spaden / Aren / Bplen / Houwelen of Enschades, Kapmessen / Hamers / Saegh / en wat Spijckers / tot een huys ende den Lant-bou noodigh

30 - 0 - 0

Vooz een Farinha-vat met koper of dubbelt-blick beslaghen ende een koperen ofte steenen Panne om de geraspte Farinha daer op te drooghen sal ongeveet bedragen

29 - 0 - 0

Doch

Doch soo hebben twee à drie huys-ghefinden in haer eerste beginselen te samen genoeg aen sulck een gereetschap.

Vooz een Pot / Ketel / ende Panne ende eenigh ander huys-raet

20 - 0 - 0

Vooz een Warre-net ofte twee

15 - 0 - 0

Vooz een Hoer / Kruyt ende Loot

15 - 0 - 0

Vooz een Hamack of twee / dewelcke ligt vooz wat snuysterije van de Wilden konnen ghehandelt ende geruyt werden.

6 - 0 - 0

Maeckt te samen een somma van 611 - 9 - 0

Dese somma van penningen dan hebben die gene van noden / dewelcke (gelijck gesepdt is) Guajana willen bewoonen ende den Lant-bou aldaer voort-setten.

Hier van moeten nu alsulcke Luyden ofte by haer selven versien / ofte 't selve moet haer by de Heeren Patroonen van de Colonije verstreckt worden: Ende hoe haest dat nu die selve somma van penninghen wederomme aen de Patroonen sal konnen voldaan ende betaelt worden / sal ick in 't volghende Capittel aenwijsen.

Ick hebbe het alhier alsoo ghenomen / als ofte de Swarten / Slaven eygentlick 't eenemael soo nootsaekelicken waren in die Landen / dat men sonder die niet en soude konnen aen de kost gerkaken / of eenigh voozdeel doen: 't selve is vooz een groot gedeelte wel de waerheyt / soo zijn die Slaven den boulieden niet alleen / maer allen anderen menschen / van wat conditie die sijn seer noodigh; maer eventwel / een huysghefindende de macht niet hebbende om die selve te konnen koopen / ende den Heer ofte Patroon van de Colonije / die by verschot / niet willende crediteren: So soude een huysghefinden noch niet verlegen wesen / dat sy diel halven in die Landen niet en souden konnen raken: ja byp beter dan in Koude Landen.

Soq

Soo by aldien dat selve maer in de Warme Landen wil arbeiden gelijk zy inde Koude genootsaecht zijn te moeten doen/ende kunnen alsoo oock wel ende gemakelyck aen de kost gheraken/ende noch wel des Jaers een slave overwinnen. Soo dat alsulcken eenen/ willende twee/ ofte ten hooghsten drie Jaeren/ arbeiden/ghelyck de meeste arbeiders hier te Lande haer leven lanck moeten doen/ende dat alleenelyck om de kost ende weynig meer/ nae die Jaeren arbeits/ van haren meesten en grootsten arbeidt sal kunnen verlost ende bevrijdt zijn: als wanneerse twee of drie Slaven kunnen over- gewonnen hebben/ en voorts met ordonneren ende neerstigh toe sien/ op der selver werck/ seer wel vaeren ende van tijt tot tijt prospereren/ tot meerder inkoops van Slaven. Soo dat in allen gevalle d' onkosten van de Slaven in t begin mede kunnen gespaert worden.

Maer/ om des te eerder/ in postuer/ ende op de beenen te geraaken: daer sijn de Slaven wel het ghereeeste ende het grootste behulp toe. Ende inder waerheyt/ vele menschen/ aenfiende de gesegende vruchtbaerheyt van die Landen/ den geduerigen dagelickschen aenwas der vruchten/ hoe ghemackelycken en vermakelycken het aldaer te leven is; hoe de Wilden, ten naesten by/ alleene haer onderhoudt nemen/ van het geene haer de Bosschen voort- brenghen/ sonder veele te zaeyen of te maeyen/ en hoe weynigh zy aldaer/ overmits dat soete ende aengename Climaet tot Hupsinge/ deckinge/ kleedinge ende reedinghe van doen hebben; ende het welcke alles inde Koude Landen, ten deele gebreeckelycken is/ ende ten deele nootsaeckelycken bereyscht wordt/ en oock soo/ dat het geenssins gemist kan worden/ die selve meenen in die Warme Landen gekomen zijnde/ terstondt in het Paradijs te wesen/ ende datse gansch niet en behoozen nochte en behoeven te arbeiden: doch alsulcke bedriegen haer selven seer: want sommige van haer verleufferen oock soodanigh/ dat haer dickmaels de lust vergaet/ om selver het wercken te mogen sien ende pers daer omtrent noodigh te ordonneren. Het welcke de oorsaecke is/ dat

vele/

vele/ haer leven lang/ onder de voet blijven/ ende dat haer werck nae behoozen/ geenens schick nochte goeden voort- ganck neemt. De neerstigheyt is over al prijsselijck ende vorderlijck, daer in tegendeel de leujigheyt, allen den genen die haer besitten, hatelijck ende schadelijck is. Ende soo wie/ inde Warme Landen, behoorelijcke neerstigheyt omtrent sijn werck wil aen- wenden/ die selve heeft de gelegentheyt ende de middelen genoegh/ schoon dat hy niet en heeft; om metter tijdt van een arm een rijck man te kunnen worden: waer toe voorwaer alle Landen niet eben bequaem en sijn.

Hier omtrent dient mede vermaen gedaen/ hoe dat het niet alleene dienstigh is voor den Coloniers: maer oock voornamentlijck ten hoogsten geraden voor de Heeren Patroonen/ den voorsayden Coloniers te voorsien/ met Slaven: aengesien de meeste krachten/ dewelcke daer kunnen contribueren tot de spoedichste profyten/ ende dat/ in die Landen/ (naest Godt) alleene bestaet in den dienst der Slaven: sonder dewelcke alle werck aldaer/ mede lancklaem valt/ soo wel voor den Patroonen als voor den Coloniers: sulcx dat het een verkeert oordeel is by den Patroonen, dewelcke alsulcke Colonien willen estabileren/ te meynen dat het besparen van het geldt/ om daer door by verschot/ den Coloniers met Slaven te versien/ haer voordeelich soude wesen: geenssins; maer; alwaer een werck wert aen- gevangen om voordeel daer uyt te trecken: soo behoort dat selve, terstont alsoo begonnen te worden, dat men daer door, stracks in t begin, tot de ghereedste ende spoedichste profyten kan indringen ende voortgaen: want onkosten, soodanigh aenghewent, datse sonder ofte buyten spoedighe winsten blyven; die selve beswaren seer: Ja, verdubbelen haer metter tijt, ten verscheyden insichte; ende dat eygentlijck ten laste van haer Meesteren: daer ter contrarie, de spoedige winsten seer veele uyt winnen, en oock geduerigh een nieuwe lust tot het aengevangen werck, den menschen toebrenghen, ende inscherpen; t welcke, insonderheyt, den Meesters en oock den knechten seer vorderlick

R

is:

is: Want soodanigh is het met den aenvangh van alle werck gelegen, dat men voor henen, nootfaeckelijcken dient een goede ende vaste resolutie te nemen, oock die selve onverdrietsaem ende punctuelijcken te achtervolghen: Soo by aldien men sijn eyghen welvaren meer dan sijn schade soeckt: Want, de Slaven sijn, inde Warme Landen, oock, tot alle werck, dat 'er bedagt kan worden, Soo nootfaeckelijcken; dat, sonder die selve, geen werck, met hope van haestighe winsten, en kan onder handen ghenomen worden. Oock / soo sijn mede even soo wel van nooden in die landen de personen / om die selve Slaeven wel te kunnen commanderen / ende onder bedwanck ende ontsagh te houden / dan die Slaven selver sijn: want d' eene buyten d' andere weynigh vermach. Sed hæc tanquam per parenthesis: Ick keere weder tot de materie.

Hier vozen dan in 't sevende Capittel hebbe ick verhaelt / hoe dat de huere ofte loonen / ende het onderhout der knechten ende dienstboden / in Nieu-Nederlant twee Jaeren sullen voort loopen tot laste van de Meesters / voor ende al eer zy wederomme pets / uyt den verbou van de landerijen albaer / tot vergoedinghe van die selve sullen kunnen genieten: waer ober zy voor henen in die geseyde twee Jaeren schult / van huer ende onderhout / vervallen sullen sijn; tegens dat sy een Jaer vruchten van haren arbeit / uyt den Acker / kunnen trecken: Voor welke onkosten van twee Jaeren huer ende onderhout / sy in Guajana twee Slaven eenwiche ende erfelyck souden kunnen koopen: oock soo moeten d' Inwoonderen van Nieu-Nederlant, in die voorszeyde onkosten / van Jaer tot Jaer continueren / ende nae gelegentheyt die selve huere ende loonen / noch dickmaels merckelycken verhoogen ende verbeteren. Daer in tegendeel de luyden in Guajana nae den omme-ganck van de eerste drie ofte vier maanden / selver van het onderhout der Slaven / t' eenemael bevrijdt sijn / sonder dat zy opt huer ofte loon aen die selve behoeven te geven.

Soo sal het alhier veele menschen vrent duncken / en dat niet buyten redenen; hoe dat een slaeve / in eenen dach ter weecke / de-
welcke

welcke hy by en tot zynen verdoen heeft / voor d' andere ses sijn kost kan winnen / gelyck sulcks hier vozen is geseydt: 't is waer 't selve luydt vrent / gemerckt een neerstigh arbeider / dewelcke niet anders heeft dan dat hy daghelicks met zyne handen wint / alhier te lande ses dagen neerstigh arbeidende / dickmaels ghenoech te doen heeft / dat hy soo vele kan overwinnen / om mede den eenighen sevenden dagh / met zyn huyfghesinde daer van te kunnen leven.

Het soude sonder twijffel in een Koudt Landt de swarte Slaven niet veel beter gaen: want / in soodanigh een landt / souden die selve even soo wel alles van nooden hebben / wat daer nootwendigh is / om tegen te staen d' injurie ende violentie van het koude Winter sapsoen / ende dat alles nae advenant / soo wel van huyfginge / derkinge / kleedinge ende redinge: Iae noch vele meer / als wel die gene / dewelcke de Koude lucht / gelyck haer Element / altyt ghewoon sijn. Maer alle dat selve hebben zy voor eerst inde Warme Landen niet van doen. Alwaer alles is ende dient tot vermaeck ende verlustinge van de menschen, het welcke inde koude Landen die selve is, ende streckt, tot ongemack ende verdriet. Alsoo is voor die Slaven in het Warme Landt een Hutjen met een Hamackjen daer in / huyfginge ende bedde genoech / ende een linnen broeckje om het gat / hare kleedinge; aengesien de huyfginge maer alleenich dient om den reghen / ende de Sonne buyten te keeren / ende de kleedinghe omme de schamelheyt te bedecken: want de naturellen van het landt gaen altemael selver naect / sonder de minste kleederen aen haer luyf te hebben. Voorts dewijle de vruchten aldaer te Lande het gansche Jaer door groeijen / als oock dat van selver goede ende aenghenamie in de Bosschen wasschen: Soo en hebben die Slaven niet meer van doen / dan op de dagen van hare vruchepdt voornoemt haer selven wat landt te bereyden / om dat te beplanten / met Manives, daer aen de Farinha wortelen groeijen / Milie, Boonen, Fabesen, Patattes, Jeremoens of Pompoenen: sulcks dat zy de broot-kost hebbende / voor de rest
wepnich

wepnigh behoeven te sorgen ende seer licht en oock wel konnen leven; want dat selve lant/ is over al/ vol van allerley Wildt en Gevogelte, de Wateren zijn Visch-rijck, ende den Visch is licht om te vanghen; ende allerhande slaghe van seer goede en delicate Krabben/ Kreksten en Oesters. En soo wanneer een Swart wat suycker-riet mach kaenwen/het welcke hem aldaer te lande niet en manqueert/so wort hy in t kort so vet en glat als e en Ael: Het welck Paerden/Koeyen/en 't gantsche vee/tot verckens incluyt wel weten en waer nemen. Daer benevens so queken de Slaven daer te lande wat Hoenderen / Duyden en diergelycke Vee aen/het welcke 't gantsche Jaer door voort-broeyt/ende so hebben die selve/in wepnigh tijts/al vele beter leven/als wel vele Boeren in sommige gewesten van Europa niet en doen.

Maer indien de levens middelen in die Landen niet alle dagen voort en groeyden/en meest alle daghen niet wederom nieu aengeplant ende voort ghesaeyt en wierden (het welcke een grooten overbloeit van alles causeert) maer dat 'er een half Jaer Winter saysoen (zijnde een tijdt dat alles inde Koude Landen stil staet en rust) Jaerlicks tusschen beyden quam: soo soude het aldaer mede meer dan beswaerlyck genoegh vooz de Slaven vallen om aen de kost te geraken. Daerom in de Koude landen, alwaer die selve alles van doen hebben/het welck andere menschen nootwendich is/en alwaer men maer eenmael des Jaers vruchten heeft/ en te mets door een mis-ghewas geen-mael: alwaer den toefel om de Landen te bouwen so groot is/en de manier om de vruchten/na vereysch te innen en te schoonen so swaer en kostelick/ en daer en tegen de gewonnene vruchten so sober en van soo kleynen prijs: en in somma/alwaer niets so gering en is/het gene dat tot smenschen onderhout gerequireert wordt/of het moet aldaer vooz gelt gekocht worden; waer door die Slaven nootzakelycken alijt upt des meesters handen souden moeten leven/ so en konnen die selve in alsulcke Landen wepnigh voozdeel doen/en zijn daerom inde Koude Landen niet veel nut.

Dit

Dit selve dachte my goet ende geraden hier soo hy te vermaeren/ om twee oorsaecken; eensdeels/ om dat d' onwetende menschen/ niet lichtelyck en souden dencken/ dat het een groote wreetheyt was/ dier menschen arbeit te ghebruycken/ sonder aen die selve eens de kost te geven: anderdeels dat die selve mede niet en mochten meenen/ dat men door middel van die Slaven/ even soo veel voozdeel in de Koude Landen soude konnen doen/ als men doet in de Warme. Waer mede ick also vertronwe/ dat ick alle alsulcke Luyden alhier contentement heb ghesdaen/ van 't gene/ dat sy billicklyck omtrent die twee poincten souden konnen desidereren.

DAT XXVI. CAPITTEL.

Verhalende de profyten dewelcke Guajana van tijdt tot tijdt wederomme sal konnen geven: ende waer inne die selve eygenlyck bestaen.

Nae het verhael der nootzakelyckheden/ dewelcke daer veruyscht worden/ so tot de bewooninge selver/ als tot de Culture van Guajana, ende den daer upt ghemaecten overslaghe der onkosten/ soo alle die gheene sullen moeten doen ende draaghen/ dewelcke haer ten dien eynde nae dat selve Landt metter woon willen begeben: so moeten als nu mede aen-gewesen worden (gelyck vooz henen omtrent Nieu-Nederlant is geschiet) de eygentlycke profyten en voozdelen so al sodanige luyden upt haren arbeit aldaer te lande/wederom hebben te verwachten. Op dat een pegelick soo wel vooz henen grondig mogen bekennen en weten wat hy upt zijn arbeit tot vergoedingh en vergelding sal hebben te profiteren/ als hy weten moet wat vooz onkosten/ hy/ om daer toe te komen/ eerst sal moeten aenwenden. Op dat daer upt het geseyde onderscheyt der Koude en Warme landen duydelick en volkomentlyck hy een yder moge verstaen worden.

R 3

Hier

Hier vozen in het achtste Capittel heb ick gelept hoe dat twee saecken insonderheyt wel staen aen te mercken en in goede achtginge te nemen/om daer uyt te mogen bekennen/ d'eyghentlycke profyten dewelcke die landen sullen kunnen geven. Dewelcke sijn dese: Eerstelyck/ datmen voor henen moet ondersoecken en weten/hoe vele Morgen lants van allulcke Wilde/ Boslige ende onbereyde Landen / een man met twee knechten des Jaers wel soude kunnen tot den Landtbou verbeerdigen: op datmen door de kennisse van 't selve / ten naesten by soude mogen af-meten en uyt-reekenen / hoe groot een quantiteyt der lant-vruchten wel des Jaers souden kunnen verbout en ghewonnen worden. Ten tweeden hoe ende waer die ghewonnen vruchten / niet het meeste voordeel sullen kunnen vertiert en verhandelt worden: waer nae men nootzakelycken de profyten moet reekenen/ dewelcke anderssins niet te rechte en kunnen bekent worden.

Aldaer heb ick mede verhaelt/ hoe dat vernits den Landtbou in Nieu Nederlandt en alle andere koude en noch onbereyde landen/meerder toestel tot de bereydinge der Landerijen vereyscht/ een man selfs derde in een geheel Jaer qualyck thien Morgen Lants en dat nae den eysch en maniere van de Culture ende den aerdt van die vruchten van dat landt/ soude kunnen schoon maken en voor den Ploegh verbeerdigen. Daer van hy alsdan noch vier Morgen lands tot Hoy ende Wey-landt soude moeten behouden / daer uyt geene profyten voor soodanighe boulieden te trecken en sijn/als hebbende die noodig van doen tot onderhout van Koeijen en Paerden / soo allulcken Bouman aldaer te lande geensins missen en kan. Sulcks dat hy maer ses Morgen Lants van 't eerste Jaer sal behouden om daer uyt op het tweede sijn profijt te kunnen trecken tot verbangh van zijne gedane onkosten / ende tot dagelicks onderhout van knechten en meysjens en voor 't geheele huys-gesinde. Waer by blijkt hoe ghering en oock onseker als dan noch op het tweede Jaer de profyten en winsten van een Bouman in Nieu-Nederlant sullen sijn.

Al't welck ick hier vozen in eenige verscheyden Capittelen daer en tegen heb aenghewesen/ dat in Guajana en de Warme Landen niet nootzakelycken en is: sulcks dat alle schoon gemaekte landen aldaer in 't geheel terstont tot profijt van den Bouman connen gebuyck/bezaeyt of beplant worden. Van 's gelycken heb ick aldaer vertoont/ hoe datmen in de Warme Landen, een slave in eyghendom kan koopen/ voor minder geldts / dan men in de Koude Landen aen een knecht des Jaers voor kost/kleederen en loon moet geven. ende hoe men dat selve in die landen alle Jaeren moet continueren; daer men voort s aen een slave niet meer voor al dat en geeft dan eenen vijen dagh in de weeck: oock hoe een Slave in de Warme Landen meer wercks sal kunnen spoeden omtrent het schoon maken en bequaemen der selver Landeryen nae den aerdt van dien Landtbou / dan wel twee blancke knechten in Nieu-Nederlant sullen kunnen doen ende dat na den eysch van de vruchten en den landtbou van dat selve lant. Soo is daer by mede aen-gewesen hoe dat in Guajana en al de warme landen, de luyden van weynigh vermoghens met een gherings kunnen leven / en met weynigh onkosten en toestel soodanighe vruchten verbouwen / dewelcke evenwel van groote profyten sijn: waer door metter tijt op de beene geraeckt wesende/ zy alsdan van tijt tot tijt tot grooter en saken van meerder voordeel kunnen voortgaen en also hare gelegentheyt in korter tijt merckelycken daer door verbeteren. Gelyck nu de Culture van Guajana en de Warme Landen doorgaens soo verscheyden is van die van Nieu-Nederlant ende van de Koude Landen; soo verscheeten oock mede de vruchten van beyde die landen seer vele van malkanderen. welck onderscheyt der vruchten alhier niet so seer en moet aengemerkt worden in hare gestaltenisse/ als wel in der selver weerdigheyt. De vruchten soo in Nieu-Nederlant verbout ende gewonnen worden, die selve sijn altemael grove vruchten, bestaende in een grove ende groote maete. Daer en tegen / So sijn die Vruchten van Guajana altemael fyne vruchten, bestaende in gewichte, daer van dikmaels

maels weynigh ponden soo veele waerdig sijn als een geheel mudde ofte Sack, oock der beste Vruchten, vallende in Nieu-Nederlandt.

Daerom oock de profyten van die selve vruchten nae haere waerdige op een ander manier / konnen en moeten upt-gerekent worden / by dat hier vorens met die van Nieu-Nederlandt is ghedaen. Vyt dit voor-verhaelde dan / kan genoegsaem af-ghenomen worden / hoe dat in Guajana, vyt een Morgen Lants / meerder profyten ende winsten konnen ghetrocken worden / als vyt thien ende meer Morgen Lants in Nieu-Nederlandt.

Groot sijn dan de voordeelen dewelcke d' Inwoonderen van Guajana, ende de Warme Landen in t'ghemeen hebben boven die van Nieu-Nederlandt, ende andere Koude Landen, ten aensten van de nootsaekelyckheden ende behoeften / dewelcke daer gerequireert worden / soo tot de bewooninge als wel tot de Cultuere van de Landen. Noch soo hebben die van Guajana ongelijck meerder en grooter abantages en profyten omtrent den verbou van hare vruchten dan die van Nieu-Nederlandt doen. Welcke profyten alhier twee sints konnen geconsidereert en ghereekent worden: Ende dat / Eerstelijcken, ten aensten van de waerdigheyt van de vruchten selver. Ten tweeden, ten aensten van den geduerigen Sommer / die aldaer te lande onveranderlyck is: en dewelcke maect en veroorsaecht dat aldaer te lande de vruchten meer dan eenmael of tweemaels des Jaers verbout en geroestet worden: het welcke insonderheyt seer veel wyt-wint.

Mengaende nu het eerste: So sijn de Vruchten, Waren, Hout-gewassen, als anderstins / dewelcke in Geajana konnen verbout / genomen en geprofyteert worden / veel en menigerhande: als te weten / de Farinha zijnde het Broot-koren daer te lande / de Milie of het Maijes, Rys, Boonen, Fabesen, Erwitten, Patattes ende dierghelycke meer: voorts alle hierlandtsche Thyen ende Moeskrupden: benevens verscheyden Berwen / Gommen en Balsamen; allerley kostelyck Hout,

Boven

Boven alle 't welcke het noch geheel apparent / ja wel buyten allen twijffel is: dat men in Guajana mede sal konnen winnen / de Sijde, den Olye van Olijven, goede schoone / delicate en heerlijcke Wijnen: Jaet oock selver het Vlas, Kennep, ende meer andere soo buyten als oock hier-lantsche vruchten: ende dewelcke men oock wel meer als tweemael des Jaers aldaer sal konnen verbouwen ende winnen / gelijck dat selve hier voren is gesept.

Een yegelick nu van die vruchten geeft zijne besondere profyten / d' eene meer d' andere min nae eens yeders weerdigheyt: Doch om niet te langh te vallen met die selve alle / alhier / op het naeutste upt te reekenen / 't welcke oock niet wel doenlycken en soude wesen: als mede / om niet te schijnen alhier eenighe vaste reeckenschap te willen maken / op saken / dewelcke noch by sommige als onseckere dingen mogen gehouden en aengesien worden: (hoewel daer ghenoechsaeme prouven al bereedts van sijn) 't welcke vele onwetenden belachgelycken soude dancken te sijn: soo sal ick / verby-gaende alle die voorszeyde mindere vruchten / oock niet tegenstaende dat die selve aldaer te Lande / met een redelyck goet voordeel konnen verbout worden / ja met by meerder profyt / dan de beste vruchten in Nieu-Nederlandt wassende (daer van hier nae noch gesept sal worden) en sal ick alhier van het te ghenwoordighe beginnen en sprecken van de vijf Capitale ofte Hooft-vruchten van dat landt / waer op een gewissen en verseckerden staet te maken is / ende dewelcke een goede en profitabele Negotie geven: Dewelcke sijn Suycker, Indigo, Cattoen, Toeback ende het Cacao ofte Cacou.

Deze vijf Hooft-vruchten dan / sijn alle sijne / pretieuse en kostelycke Waren / dewelcke altemael met groote winsten verbout konnen werden en een goeden en seer profitabilen handel geven / aen de welcke met waerheyt ongemene winst en voordeelen vast sijn. Tot bewijs van 't welck (eer ick voortga) so sal ick alhier / alleene by brenghen / de Portugesen ende haren grooten handel op Brazyl: welcke meest alleene bestaet in die vruchten / en wat voor

S

onepna

oneyndelicke profjten die selve/uyt die Negotie/des Jaers trecken/dat is eenen pegelicken ghenoechsaem/maer boornamentlick die geene kennelyck/ dewelcke in Brazyl hebben verkeert. Hoe een menichte van Schepen nu wel 's Jaerlicks uyt Portugael nae Brazyl afvaren/have mede genomene Coopmanschappen aldaer rijckelycken vertieren/wel en noch rijckelycker geladen met de Waeren van dat landt te rugge komen/dat selve kan bekent worden uyt de Ploten soo 's Jaerlicks derwaerts gaen/ende dat somtijts in 't ghetal van hondert en meer schepen t seffens; behalven noch die gene/dewelcke buyten de Ploted/dagelicks afsonderlycken gaen ende keeren.

Billick soo versterckt en vermeerdert dit noch het bewijs van de weerdigheyt van die vruchten: dat die selve daghelicks met alle Kietoer-schepen/selver uyt Oost-Indien, in dese ende andere na-buerige landen werden over-gebracht/en dat met winst. En soo by aldien die selve Waren nu voordeel kunnen geven/aen de eyghenaers en de Coophuyden/op sulcke verre reysen/dewelcke sy niet dan eenmael in 't Jaer derwaerts/ of herwaerts en kunnen voltrecken/hoe onseylbaer grooter sullen dan de profjten zijn van die selve vruchten/in de Landen van Guajana, dewelcke men in 't Jaer gemakelijck ten minsten driemael gins ende we'er sal kunnen bevaren. Ende al-hoe-wel dese winsten alhier verhaelt/eygentlick schijnen te raken den handelaers: soo moet men weten dat alwaer den koopman winst kan doen in 't inkooppen (dewelcke vermits d'Equipage der Schepen/als andersins/meerder lasten moeten draghen/dan de Verbouwers in die landen omtrent den Landt bou doen) dat 'er oock also nootsaekelijcken meerder profijt te doen moet zijn voor den verbouwers in 't uytkooppen/gemerckt dat ordinaris of door de banck d'eerste profjten wel de meeste zijn.

Maer dewijle de weerdigheyt van die vruchten allen menschen genoehsaem bekent is/soo sal ick omtrent die selve/alhier niet verder particulariseren: maer voort gaen tot het tweede
point/

point/ ende daer omtrent aen-wijlen in wat voegen d'inwoonders van Guajana profjten hebben te verwachten/ ten aensten van den geduerighen Somer dewelcke daer te lande is/ende by gevolghe eyndelicken mede vertoonen de voordeelen/dewelcke/uyt het welvaren der Coloniers en onderdanen/komen te redonderen en te vallen inden schoot der Patronen en Meesteren van de Colonjen/in die Landen.

Onder de voordeelen ofte profjten dan/dewelcke de bewoonders van Guajana ende de Warme Landen, hebben en ghenieten/en is geenlins van de minste/dat het aldaer/het ghehele Jaer door Somert: ende dat niet alleenich ten opsichte vande weynich onkosten die men van noden heeft/omtrent kledinge en redinge/den lichten en onkostelicken Landt bou/ende wat daer meer aen valt is. Maer boornamentlick om dat het ghesadighe Somersapsoen aldaer te lande altijt in 't een of het ander/een gheduerighen dagelicken Sogst mede-brengh: sulcx dat de Velden aldaer 't gantsche Jaer door geduerigh groenen/de Boomen bloeyen/de Vruchten groeyen/ende t'evens rijp zijn: Waer onder den heerlycken Wijnstock drie mael des Jaers/sae ghemackelijcken in twee Jaren seivenmael rype druyben geeft/en so wanneer men de menichte van die selve geplant heeft/so kan men alle dagen van het Jaer die selve rijp hebben; ende soo is het voort met meest alle Boom-vruchten daer te lande gelegen. En wat aengaet de Capitale vruchten; onder die selve soo kan het Suycker-riet meest alle dagen gheplant worden; ende nae dat het een Jaer gestaen heeft/soo kan men dat selve vijf/ses seiven/sa somtijts wel acht maenden achtervolgens/en nae dat de Riet-Landen gelegen zijn/afsnijden en maelen/sonder dat men des Jaers niet meer dan vier a vijf maenden behoefst stil te staen: in welcken tyt van stille staen men hem terstont begeeft tot de Culture ofte den Sogst van andere vruchten/dewelcke mede haer profijt geven. Ende soo wanneer het Suycker-riet eenmael is geplant/is het selve ghenoech voor veertigh/vijftigh/seltigh ende

meer Jaeren: Soo dat men niet van nooden en heeft dat selve alle Jaeren wederomme op het nieuwe te planten/ghelijck men de vruchten van Nieu-Nederlant ende andere Koude Landen alle Jaeren moet doen.

Den Toeback, kan aldaer mede twee-mael des Jaers ghesplant worden/ende t'elkens/drie-mael afgeblaedert/voor ende al-eer men die behoeft te veranderen.

De Cattoenen kunnen van 's gelijcken twee-mael des Jaers verbout worden.

Den Indigo kan men meest het geheele Jaer door planten/ende alle ses weecken ende dat tot drie-mael achter een af-snijden/als wanneer die van selven wederomme upt-loopt: ende tegens dat men die selve driemaal gesneden heeft/soo kan en moet men altijt maken dat men wederomme nieuwe voor de hant heeft.

Van een sonderlingh profijt is mede het Cacao of den Cacou, welckers Boom op die kust mede seer wel groept ghelijck zy in Nova Hispania ende omtrent die kust doet: desen Boom moet seven Jaeren geplant zijn gheweest/ eer dat de vrucht/dewelcke hy voort-brenght behoorelycke kracht heeft: maer die Jaeren verstrecken zijnde soo geeft die selve alle maenden bloesem ende vruchten: d'eyenschappen ende deuchden van dien Boom ende des selfs vrucht zijn verhaelt in het 16. Capittel hier voren van de vruchten van Guajana: alwaer gesien kan worden d'apparentie die daer is/ dat die selve vrucht/ met 'er tijt/ hier te Lande in kennisse gekomen zijnde/soo wel onder de Tupden sal gheswilt ende geestimeert worden/ ende dat om des selfs sonderlinge deughden; als zy tegenwoordigh in Spaengien en de aengrensende Rijken doet.

Soo worden van 's gelycken mede/ alle andere ende mindere vruchten/ twee-mael ende meer des Jaers verbout/ als daer zijn de Barinha, Rijs, Milie, dewelcke in drie maenden rijp is/ ende een Koren soo gereet ende profijtelyck voor het onderhoudt van menschen/ ende voornamentlyck van allerhande

de Dee/ dat 'er in die/ en veele andere Landen geen profytelicker en kan verbout worden: Turcksche Boonen en dierghelycke/ daer te lande naturel/ Fabesen, dewelcke men in veertigh daghen rijp heeft/ ende de naturelle driemaal kan af-plucken/ eermen het stroo behoeft op te trecken/ voorts Erwitten, Faisoens zijnde een slaggh van klepne Erwitten, Patattes ende diergelycke nae addenant.

De Pompoenen, (t welcke in die Warme Landen, so een voortreffelycke vrucht is) Meloenen, Concommers, Balancies ofte Water-Meloenen, allerhande Colen, als daer sijn/Bouffe-kool, Kappes, Savoy, Bloem, en ander gemeene Kool, Peen, Witte, Geelle, Roode of Caroten, Radijs, Rommelassen, Bete, Kervel, Petercelie, Vetticke, of Veldr-Salade, Lattouwe, en allerley Krop-Salade; ende diergelycke slaggh/ kan men hebben het geheele Jaer door/ dat is alle dagen.

Sulcr dat men in Guajana alle de de dagen van het Jaer/ kan verboutwen en ooghten: even dat selve dat alhier van de Aerdtvruchten is geseght/ wort mede gebonden omtrent den Boom en andere vruchten. Hoe verre dat nu dit selve de profyten in die landen vermeerdert/ ende hoe veel het omtrent den Lant-bou upt-wint/ kan licht elck een/ ende voornamentlyck den Lant-bebouwers, bekennen.

Hier by komt noch/ dat de Warme Landen niet soodanigh de mis-gewassen onderworpen zijn/ ghelijck wel de Koude Landen doen/ ende dat overmits verscheyden toe-vallen/ dewelcke die selve seer subject zijn: ende soo by aldien het mochte ghebeuren (t welcke nochtans selden geschiet/ ende dat noch meest omtrent de mindere vruchten/) dat het geplante ofte gezaeyde niet te wel voort en wilde/ door al te grooten drooghte/soo kan sulcr in een weeck drie à vier genoegh bekent ende ghesten worden/ als wanneer het met een Nieu toe-zaeyen ofte planten ordinaris te helpen is: Soo dat men in die Landen/ met een Mis-gewas, geen geheel Jaer over-stuer en drijft/ gelijck sulcks in de Koude Landen geschiedt.

Den gestadigen Somer-tyt/geeft van 's gelycken/geen kleyn voordeel aen de inwoonderen / ontrent het aenfocken en op-queken van allerhande Vee/ ende gebogelte/ende dat/ overmits dat selve/geenen tyt van ruste en heeft/sijnde dat in die Landen altyt genegen en doende met voort te teelen: waer door dat selve in korten tyt/boven geloofde aen-wint en vermenichvuldicht: want by exempel / de Hoenderen sullen aldaer bysmael des Jaers broeyen/ Enden en Gansen twee ende driemaal: de Duyven hebben alle maanden jonghen en Eijers: de Verckens werpen tweemaal hare Bigghens / ja wel bysmael in twee Jaeren: alle ander Vee nae advenant.

Gelyck nu alle vruchten ende Waeren soo in Guajana wassen vele ende verscheydene profyten den inwoonderen toe-brengen: soo is mede de verscheydentheydt van die vruchten selver / aen den menschen aldaer/niet minder voor-deeligh: ende dat ten opsichte zy luyden haer altemael niet en behoeven ontrent een ende het selfde werck besich te houden: maer dat elck een daer door/nae gelegentheydt van zyn macht ende middelen / al soodanigh werck kan onder-handen nemen/als hy bevinden sal/het meeste profijt voor hem te sullen geven/ende dat hy vermoghens sal zyn upt te voeren.

Want tot den verbou van de Farinha, Rijs, Milie, Fabesen, Boonen, Patattes, en dierghelycke vruchten meer/wort weynigh toestel vereyscht / ende zyn dien volgens weynigh onkosten daer mede vermengt: soo dat alsulcke luyden dewelcke van weynig middelen zyn / haer selven / door 't verbouwen van die vruchten eerst met gemak komen op de been helpen: aenghesten dat aen die selve al goede en redelycke profyten vast zyn. Want alsulcke vruchten konnen eensdeels aldaer te lande selver met moy profijt verhandelt worden / ende dat aen die gheene / dewelcke van meerder macht sijnde / enckel haer werck maken / met den verbou van soodanighe vruchten; dewelcke wel van grooter toestel/maer oock wederem van grooter voordeel ende gewin zyn. Ander-

der-deels / soo kommen die selve vruchten met goet profijt ver-boert en vertiert worden / nae ende aen de Welt-Indische Eylan-den, alwaer die selve seer gewilligh zyn: ende dat overmits die selve aldaer weynigh verbou worden/altyt sober genoegh/ende dat meest door gebreck van Landt: als hebbende d' inwoonderen van die Eylanen weynigh vershot van 't selve; daeromme zy dat selve oock gebuycken meestendeel tot den verbou van de vruchten van meerder profijt ende voordeel.

Soo konnen mede in Guajana aen den Inwoonderen / de Gommen, Balsamen, Verwen, ende verscheyde soorten van schoone hout-gewassen/hare bysondere profyten toe-brengen: oock soo en sullen die gene niet qualick vaeren/dewelcke daer van eygentlyck hun werck maken/ende daer mede generen sullen.

Boven dat alles soo is het ontwyffelbaer / dat het Ryck van Guajana op verscheyden plaetsen seer rijck is van allerhande Mineraken: soo van Goudt/ Silver/ als anderstins / daer upt met 'er tydt geen geringhe winsten en moghen verhoopt worden voor die gene/dewelcke dat Landt sullen occuperen: Soo by al dien die selve maer den rechten wegh/ ende om daer toe te gheraken alleene bequaem / in-gaen en ten eynde toe achter-volgen. Dat is / dat sy daer te Lande eerst een goede Colonie oprichten ende vast stellen; om/ door middel van die selve/alles by der hant te hebben/het welcke alsulcke ten hooghsten noodigh is / tot het uytvoeren van een soo grooten ende swaeren werck: want / buyten het legghen van een Colonie in die Landen / schoon dat yemant van te voren/soodanige sekere en ghewisse kennisse hadde/ oock van de beste ende rijckste Goudt ofte Silver-Mijnen, dewelcke aldaer ofte elders konden upt-gebonden worden: So en konden alsulcke / sonder voorgaende Colonie / daer mede niet alleenich weynigh voordeel doen/ maer soude hem die selve 'eenemaal ondienstigh zyn. Daer van vele ende verscheydene bondighe redenen konnen werden gegeven: doch dewelcke ick alhier / als niet te passe komende / sal verby gaen; Dit alleenich tot een waerschou-

schouwinge daer noch by voegende: dat alle die gene / dewelcke professie maken / van hare saecken (volghens den stijl van wijse luyden) meer door voorzichtigheyt ende goeden raedt / dan door onbesinde losligheyt / te verhandelen; daer op altijd behooren te letten / datse haer werck / 't welck sy onder handen nemen / allefints soodanige verseeckertheyt toe-brengen / om dat selve eenen goeden ende gewenschten uytflagh te doen bekomen / als eenigfints / nae begrijp van 't menschelyck verstant / haer mogelpcken en doenelpcken sal zijn: ende dan voorts de reste Godt bevelen: Daeromme / alle die gene / dewelcke sulcke heerlycke en overtrefelycke Landen / Landen van alsulcke groote apparentie ende hope met voordeel willen bebaeren ende frequenteren: moeten dit / als het hooghste ende verseeckerste Hoofd-punct / wel in achttinghe nemen / dat is dat sy alle werck / dat sy aldaer / wel beginnen willen / niet het leggen van een Colonije aen-vanghen: als het eenighste en ontwyffelickste middel (naest Godt) van haerluyden welvaeren: alsulcke dan moeten haer oogmerck nemen op de gheseyde Hoofd-ende mindere vruchten ende Waeren van dat Landt / want alsoo procederende / sullen sy luyden / als wijse mannen hare saken verhandelen: door dat middel haer aengewende Capitael altyt verseeckert hebben ende houden; ende daer van Jaerlicks een goeden en grooten interest kunnen trecken: ende so by aldien haer daer-en-boven-pers van Goudt of Silver-Mynen komt te ontmoeten / dat selve alleene nemen als eenen toe-val ofte accessoir / daer op sy geenen vasten staet en hadden gemaect / ende in dier voeghen sullen zy haer selven noyt bedrogen binden.

Ick bekenne het / dat veele menschen niet grondigh en weten, noch en verstaen wat dat het is een Colonije te leggen inde Warme Landen. Dat veele noch minder weten wat het is een Colonije wel te leggen, ten aensien van plaetse ende gelegenthey. Maer dat seer weynige weten het voort-planten van Volckeren, soodanigh te beginnen dat het selve haer in korten tijdt, tot een groot ende merckelick

kelick voordeel kome te ghedijen, ende noyt tot overlast te wesen. **D** onkonde van welcke drie grondt-regelen / doet vele menschen dwaelen ende door die saecke schricken / ende daer door menigh goet werck achter-wegen blyven / ende vele groote winsten ende profyten versumpen. Maer ick keere weder daer ick af-gebrocken hebbe.

Dit is dan alsoo in 't korte genoegh gesept van de Hoofd-mindere vruchten ende Waeren vallende in Guajana ende der selver weerdicheyt. Nu resteerter in 't korte te vertoonem / waer henen die selve met het meeste voordeel fullen kunnen vertiert ende verhandelt worden: want het heeft weynigh te beduyden, dat men in een Landt Vruchten ende Waeren kan verbouwen en winnen, so men die selve met voordeel niet en kan quijt raecken.

Daer omtrent staet dan aen te mercken / hoe dat al die vruchten over al noodigh zijn / wel ghewilt / ende door al hier te Lande ongemeen / dat is / dewelcke geensins hier te lande / ofte op plaetsen nae-by ofte omtrent gelegen / verbout ofte ghewonnen worden: soo dat die selve Goederen ende Waeren daer door alhier te lande / ende omme heen altydt een goede merckt vinden: Sulcks dat die Waeren / soo wel in dese landen / als van hier elders nae tce / altyt met goede winst / kunnen verboert en verhandelt worden. En aenghesien die selve sijn fijne ende kostelycke vruchten / oock geensins op verre ende lange reysen / het verderben soo seer onderworpen / als wel het koren doet / soo versmaeren oock de vrachten ofte huyren der Schepen het risigo der Zee / ende andere lasten / die selve nergens nae soodanigh / dat de profyten der eygenaers daer door sonderlinge konen te verminderen / veel min ten eenemael vernieticht te worden; als dat selve hier bozen is aen-ghewesen / dat sulcks alles seer licht gheschieden kan / altyt grootelicks te vreesen staet / omtrent de vruchten van Nieu-Nederlant. Want of de vruchten en Waeren grof en van geringhen prijs / ofte fijn ende kostelyck sijn / de vrachten ofte huyren der Schepen sijn even hoogh: het zy dan dat een Schip met Goudt

ofte Hout/ Silver ofte Loot, Suycker, Indigo, ofte Koren gheladen wort: ende hoe veel nu het eene boven het andere upt wint ende vooznamenlyck op langhe ende verre reysen/ dat is bekent ghenoech/ ende en heeft geen bewijs van nooden: Oock soo kunnen die selve mede alle andere lasten/ beter verdragen en tegenstaen/ dan wel die grove Waren vermogens zijn te doen.

Ick heb nu also verhaelt/ wat daer al vooz vruchten/ in Guajana verbout/ ende wat vooz Waeren aldaer ghevonden worden: oock hoe dat de profyten/ dewelcke die selve sullen geven/ tweefints ghereekent kunnen worden: en dat eerstelick/ weghens de weerdigheyt van de Vruchten selver: ten tweeden/ wegens den geduerigen Somer/ dewelcke aldaer te Lande by kans een geduerighen Vogt veroorzaect: Als mede wat voordeel de verscheydenheyt der Vruchten selver toe-brenghet; ende eyndelyck waer nae toe die selve met profijt kunnen verhandelt worden: Daer-benevens is vermaen ghedaen/ hoe dat de verscheydenheyt der Vruchten van Guajana, maect/ datmen der selver profyten op een andere wyse ende maniere moet uptrekenen/ dan als hier vozen met die van Nieu-Nederlant is ghedaen. Het soude oock een over-groote moeyheyt toe-brenghen/ soo by aldien men op die selfde manier eben juyt die selve soude willen uptbinden: want dat selve en is omtrent die Vruchten niet wel doenchlycken.

Dit is wis ende secker genoech/ dat vermits de weerdigheyt dier vruchten/ een Merghen Lands in Guajana meer sal kunnen op-brenghen/ dan thien ende meer Merghen in Nieu-Nederlant sullen kunnen doen. Waer overmits ick in dit werck maer spreke omtrent de gelegentheyt van alsulcke luyden/ dewelcke van geen groot vermoghen ofte Capitaelen syn: Om aen te wijzen hoe veel te eerder ende beter dat die selve in de Warme dan Koude Landen op de beene/ ende in een goede en redelycke postuere kunnen geraken. So sal ick oock vooz eerst alhier maer voorsellen/ als tot een exempel/ wat al-soodanighe Luyden voozt in't begin

uyt

uyt haren arbeyt kunnen profiteren; sonder te raken ofte te specificeren als nu wat vooz wintten het groote werck/ als namentlyck van 't Suycker ende Indigo maecten/ metter tijt sal kunnen op-brenghen: sijnde dat selve een werck vooz luyden van meerder macht; ende nochtans geensins soo beswaerlyck/ ofte selfs d'onvermoghende kunnen in weynich Jaeren/ vooz goede neerstigheyt tot dat selve werck voozt-gaen ende met goet voordeel vervolghen. Gelijck sulcks hier vozen in 't Capittel van de Culture van die Landen is verhaelt ende aen-gewesen gheworden.

Ick sal dan alleene alhier de rekeninghe der profyten/ soo vooz de Vruchten van die landen kunnen getrocken worden/ begrooten nae het gemeene gebryck aldaer: dat is/ nae het ghetal der Slaven/ dewelcke een peder heeft: ende daer by vertoonen/ hoe veel dat een Slaeve vooz de banck/ des daegs ende vervolgens alsoo des Jaers vooz het minste/ aen zijnen Heere kan en moet op-brenghen; want/ soo worden ordinaris de profyten in die landen daer na gerekent. Ende dewijle ick nu vooz henen hebbe calculatie ghemaect/ wat dat een Bouman in Nieu-Nederlant met twee knechten wel des Jaers soude kunnen overwinnen; so wanneer die selve nevens die knechten/ neerstigh zijnen arbeyt tot het werck toe-brachte: daer ick hebbe aen-gewesen/ dat op het tweede Jaer al-sulcken eenen in dat landt sal over-gewonnen hebben (ten hoogsten gerekent) eene somma van twee hondert ende tseventigh guldens (soo als ick het aldaer neme/ hoewel onmogelycken/) daer van hy als dan tot loon van sijn twee knechten/ ende dat vooz twee Jaeren dienst/ moet betalen/ twee hondert ende veertigh guldens: behoudende alsoo tot aflegginge van sijne verdere gemackte schulden/ de somma van dertigh guldens. Nu sal ick alhier in gelijcke voeghen vertoonen wat dat een Man vooz den arbeyt van twee Slaven op het eerste en tweede Jaer in Guajana gemackelyck sal kunnen overwinnen: ende soo die selve zijnen arbeyt daer nevens wil voeghen/ nae advenant meerder.

T 2

Hier

Hier boven dan is gheseyt / hoe dat een man ofte huysgesinde / hebbende van hemselven gansch geen macht / soo dat hem twee Slaven en alles / hier vozen gespecificieert ontrent de noodtsake-lyckheden beyde om die landen te kunnen bewoonen / als om die selve tot Culture te brengen / by de Heeren Patronen vande Colonije op credyt wort verstrekt, de Slaven vooz den tijt van vijf Jaeren om binnen dien tijt uyt de winsten wederom betaelt ende voldaan te worden: Het stuck alsdan ghereeckent teghens twee hondert en vyftigh guldens: met conditie die selve des Jaers thien ten hondert mach rabatteren / ende dat soo menich Jaer / als hy die selve eerder dan de vijf Jaeren / sal komen te betaelen. Ende hoe haest dat nu alsulck een Bouman die geseyde gecrediteerde Slaven sal kunnen voldoen / dat selve moet men sien ende afnemen uyt de winsten soo een pegelick van die Slaven hooft vooz hooft sinen Meester dagelicks ende by gevolge des Jaers / sal kunnen in-bringen.

Overmidts dan alle vruchten soo in Guajana verbout worden / zijn vruchten van een goeden en hoogen prijs: als oock dat die selve des Jaers ordinaris ende ten minsten twee-mael worden gewonnen: soo is het buyten alle tegenspreken / dat die selve / den verbouwers / daeromme oock groote en te gelycke dubbelde winsten sullen toe-bringhen. En op dat een pegelick volkomen moge sien / hoe licht dat het is in Guajana in korten tijt / overbloet van levens middelen te hebben: soo sal ick de maniere van die te verbouwen wat naerder hier aen-wyfen / op dat men daer uyt mede mach onderrecht worden / hoe haest dat men daer dooz in dat selve landt kan voort-gaen tot den verbou van vruchten de-welcke epghentlyck zijn om winst en profyt daer uyt te trecken: waer nae men eerst te rechte sal kunnen staet maecten / wat dat een peder dagelicks uyt den arbeyt zijner Slaven sal kunnen profiteren / ende vervolgens des Jaers: t welcke nootsaeckelicken dient vooz te gaen / ende wel verstaen te worden / so by aldien men wil recht uyt reekenen de profyten ende winsten dewelcke d' in-woon-

woonderen van Guajana uyt haren lantbou sullen kunnen trecten. In twee maenden tijds soo kunnen dan de luyden daer te lande komende / met de hulpe van twee Slaven gemakkelijcken soo veel landts verveerdighen als zy van nooden hebben om te beplanten met Manives, tot het winnen van haer broot; als mede Milie, Rijs, Boonen, Fabesen, Patattes, ende Pompoenen ofte Jeremoens: alle welcke vruchten voornamentlyck dienen tot onderhout van het huys gesinde.

Maer soo men t daer epgentlyck op aen wil leggen / kan men met die selve oock wel profyt doen: welcke vruchten dan geplant ende ghelaeyt zijnde: soo kan een Bouman aldaer daghelijcks voort-gaen met het schoon maken en supberen van Nieu Landt, daer op hy vooz eerst verbouwen kan Toeback ende Cattoenen, hoewel de Landerijen vooz dese laetste vrucht bequaem niet vele schoon-makens van nooden en hebben / ende ondertusschen dat die Vruchten groeijen / soo kan hy van s gelycken dan wederomme voort-baeren met het prepareren van andere landerijen / omme in tijds veerdigh te zijn teghens dat het tweede sapsoen aen-komt / om de Farinha, Milie, ende andere Vruchten in d' aerde te brengen.

Die voorsz. vruchten nu alsoo tweemaal gheplant zijnde / soo heeft men poorts alle Jaer tweemaal zijne Farinha ofte Broodt / en dagelijcks zijne andere vruchten vozen ghenoemt / tot verzoeging van sijne huyshoudinge: ende dien verbou tpt alsoo geduerigh wel in acht nemende / gelyck sulcks is aen-gewesen / soo sal alsulcken huysgesinde noyt gebreck / maer ghenoechsaem overbloet van levens middelen hebben. Dat selve alsoo ten tweedemaal verzoegt en verricht zijnde / soo treedt een Bouman terstont weder aen t supberen van andere Landerijen / om als vozen geschiet is; wederomme andere Vruchten van ghewin te verbouwen. Soo vele doet / voozwaer / den gestadigen Somer ende al tijt bequaemen tpt tot planten / voordeel aen de menschen inde Warne Landen.

Ondertusschen dat den Lant-bou alsoo met groot voordeel wort geoeffent / soo en staet het Dee geenstins mede stille / maer Hoenders, Enden, Gansen, Duyven, Calcoenen, Verckens, Schapen, Geyten, ende voorts alle ander Dee ende gebogelte / teelt aldaer gestadigh voort / ummer ende ummer sonder ruste : waer door een huys-ghesinde aldaer nae ommegangh van een Jaer soodanigh in posture is / dat het selve wel ende ghemackelpeck kan leven.

Daer by komt noch / den overbloedt van Visch / ende allerehande Wildt Dee en Gebogelte / waer van d' Inwoonderen van Guajana dagelicks gerijft kunnen worden : 't zy dan dat zy lust hebben om haer selver omtrent de Jacht ende Visscherije te vermaken : 't zy dat sy het door hare Slaven willen laten doen / dewelcke sulcks alles / sonder eenigh verlet van haer principale werck / seer licht kunnen waer-nemen ende verrichten / ende dat selve in voegen als volghet. De Slaven kunnen des avonds als zy uyt haer werck scheidt eenighe Fupcken ofte Warre-Netten in 't Water setten / ende dan die selve wederomme wat voor den dagh lichten / ende alsoo daghelycks Visch ghenoech hebben : oock soo maectmen Camboes in Slencken ofte Krieken, dewelcke men doorgaens henen met stocken af set / ende daer langhs op oude Netten hanght / die selve met wassende Water op licht en met hoogh Water / laet neder-vallen / soo dat de Visch wanneer het Water wederom af-geloopen is / dewelcke daer met het wassende Water in-gegaen is / aldan op de droogte blijft leggen / ende alsoo gevangen wordt 't welke meest alle tijt geschiedt in een goede quantiteyt / doch d' eene tijt meer als d' andere; ende selden mis.

Van 's gelycken soo kunnen de Slaven alsoo visiteren de Montees, zijnde diep gegraven Kuylen / met Loof ende Gras loofelyck bedeckt / ende gemaect ende toe-ghestelt inde Paden en op de advenuen vande Plantages; waer nae toe haer het Wildt begeeft ende voornamentlyck de Rheen, en dat overmits de Lucht van

van de versche groente / waer inne die selve alsoo komen te vallen / ende al dan gevangen worden. Ende dit kan alsoo een Staebe / een uur voor dage verrichten / sonder verlet van zijn werck. Het ander Wildt ende Gevogelte kan mede seer licht gevanghen ofte geschoten worden : Sulcks dat men van Wildten Visch aldaer te lande / niet alleene nootdrift / maer door den tijt overbloedt kan hebben. Soo dat het seer licht valt in die Landen / nae een Jaer tijds / aen de kost te komen, wanneer men maer soo verre eerst gekomen is / dat men de Farinha, Milie, ende andere Vrychten maer eens rijp heeft.

Daer benevens doet seer veel tot gerijf ende verlichtinghe van de mesnagen in die landen / dat den continuellen Somer aldaer alrijt de Bosschen / met seer delicate ende voetsame Boom-vrychten versiet ende versorgt / dewelcke gheen geringh behulp en zijt voor de huyshoudinghe / en voornamentlyck voor de Slaven. Aldus dan voor de kost gesorghet hebbende / soo kan men t' ellekens weder-keeren tot de Culture der Vrychten van meerder profijt.

Maer om nu te komen tot het verhael vande winsten / dewelcke eygentlyck de Slaven hare Heeren ende Meesteren dagelicks kunnen inbrengen / sal ick die selve alhier reekenen / nae dat een Slave / aen zijnen Meester in Brazyl, gewoon was des daegs op te brengen / ende gelyck noch die van de Caribische Eylanden dagelicks moeten doen. D' ordinaris winst van dewelcke een slave des daegs sijnen Meester in Brazyl in-bracht; soo wanneer hem die in den Lant-bou ofte ander eygen werck selver niet besich en hielt / dat was een teston of 15. Stuyvers / boven het welke een slave noch voor sijn eygen kost moeste sorgen. Aen de Caribische Eylanden voornoment / kunnen de Slaven / des daeghs / verhuurt wordende / verdienen een gulden. 't Is niet seker dat den Heer ofte Patroon sijn eygen-lant verbouwende vey meerder profijt kan doen met sijn Slaven: namentlick die selve gebruyckende aen der verbou van soodanige Vandyen / dewelcke noch nieu zijn / en dienthalven vett en in haer volle kracht; gelyck de landerijen in

Guajana noch zijn / in welke gelegentheydt die selve niet alleene overbloediger hare vruchten voort-brengen/maer oock veel beter/ en ongelijck treffelycker van Grepn ende substantie dan die landen doen/dewelcke langhe tijt bebout zijnde /daer door uyt-gemerghelt/ schrael en magher bennen/ als de meeste bewoonde Caribische Eylanden doen / als wanneer het met de vruchten gaet nae advenant. So dat sonder twijffel seer heerlycke vruchten te verwachten staen uyt den verbou der Landen in Guajana, dewyle die selve niet alleen niet en zyn/maer oock de gronden van aert seer beth: sulcks dat die selve / seer goetd Suyckerriet ende Toeback sullen voort-brengen / also de monsters daer van daen al-bereets over-ghelonden / beloven dat den Toeback alsoo goet sal zyn / als die/dewelcke omtrent den Orinoque valt. Ende ghelyck als nu die twee vruchten ende voornamentlyck den Toeback, vette grondt vereyschen/ soo zyn de middelmatige Landen voor den Indigo, ende de maghere voor de Cattoenen bequaem: soo datmen daer uyt wel baltelycken staet mach maeken dat de Slaven in die Landen ghebruyckt wordende tot den verbou van eygene Landen/ by onghelyck meer sullen kunnen winnen / dan daer op ick die selve alhier / nae haer huyz ofte daghloon taxeren sal.

Ende op dat het geleyde profijt/ noch des te verskerder moge blycken / soo sal ick alhier noch voor henen verhalen / hoe veele Ponden Toeback ordinaris de Serves (sijnde de blancke knechten / ende dewelcke d' Engelschen ende Franschen aen de Caribische Eylanden ghemeenlyck voor den tijdt van 5. à 7. Jaeren tot den Lantbou/ gelyck als of het Slaven waren/ gebruycken) als oock mede de Swarten des Jaers wel kunnen verbouwen ende spinnen/ ende wordt het ghereeckent / dat een peder van die selve hooft voor hooft Jaerlicks alsoo kan verbeerden ruyt vier dupsent Ponden Toeback. Elcker pondt Toeback, ghewonnen op die uyt-gemergelde ende schrale Landen / wordt verkocht tegens drie stupbers: soo dat een Slave / nae die quantiteyt ende nae

nae den Daleur van dien gerekent / noch des Jaers soude kunnen winnen voor zijnen Meester ses hondert guldens. Alsoo nu die Toeback seer slecht valt / vermits de gronden op de meeste Eylanden van selver schrael / ende door den langhduerigen bou noch meer vermageret zijn/ ende dat goeden Toeback niet dan op goede vette landen wasschen wil / als oock dat op de meeste bewoonde Eylanden / overmits de menichte der Inwoonderen/ gansch geen verschot van landt en is/ ende evenwel den bou van die vruchten noch soo merckelycke profyten des Jaers aen den Meesteren kan geven/ soo kan licht af-ghenomen werden / hoe veele grooter dat de winsten sullen sijn/dewelcke uyt den verbou van die vrucht op goede vette Ackeren/ genooten sullen worden: want dat selve/sal ongetwijfelt maken ende veroorsaeken/ dat den Toeback alsoo verbout / ongelijck hooger van prijs sal zyn/ als die vande Eylanden voornoemt; t welcke seer veele sal uyt-winnen: ende dat eensdeels ten aensien van den Prijs selver / andersdeels ten aensien van t gewichte / want hoe dat den Toeback better is / hoe dat die selve swaerder is / ende het ghewichte vermeerdert / ende het kost even veel arbeit en is oock even licht te doen/het spinnen van een Pondt goeden en vetten/ of een pont quaden en mageren Toeback: Ende so den Toeback, (het welke een vrucht is in die Landen van maer een middelmatigh gewin) noch soodanige profyten kan uyt-leveren / wat sullen dan kunnen doen d' andere vruchten van Suyckeren, Indigo, Cattoenen, ende soo daer noch de Sijde by-komt. Maer om alhier niet te willen schijnen/boden aller menschen geloove te gaen: ende insonderheydt by die Luyden / aen dewelcke de Culture van die Landen noyt en is bekend geweest/ende dewelcke dien volghens/ alsulcke profyten noyt en hebben gemaect/maer in een quaet landt met over-suyzen arbeit te ploegghen / haer Jaeren hebben verlieten/met sobere winst te doen / soo sal ick dit voor verhaelde/ alhier soo redelycken uyt-reckenen/nae de Capaciteyt van een peder/ onwetende / dat sy sulcx volkomen geloove sullen kunnen en moeten geven.

Ick sal het dan alhier also nemen; dat/ overmidts de Slaven in den aenbangh alder-eerst de Landen moeten schoon maken/ ende al-eer zy te dege in 't verstant kunnen komen van den lantbou en het regeren en habenen der vruchten, want tusschen oude en nieuwe Slaven is een groot onderscheyt/en schoon sy den arbeyt wel kunnen doen/nochtans so moeten zy het toe-bereyden/ verbeerdigen en hanteren der vruchten eerstelijck leeren: soo dat over-sulcks die selve / in het eerste Jaer / niet meer dan een half jaer kunnen besteden inden verbou der meest profijtelickste Waren/ ghemerckt zy d' andere helfte van het eerste voorseyde Jaer (gelijck geleyt is) in twee onderscheyden reysen haer besich sulden moeten houden met den verbou der eet-waren/ en dient halven voor het eerste Jaer oock niet soo veel winst kunnen doen als namaels: sulcks dat ick alleene voor dat eerste halve Jaer/ haer-luyden winsten niet googer sal reekenen / als een yeder op thien stuyvers des daegs: nemende dan vijf dagen also voor een weeke/vermits daer moet afgetrocken worden/ den Sabbath-dagh / ende den geenen den welcken de Slaven vry hebben om voor haer selven den kost en onderhout te bescharen: het welke dan maect in 26. weken of een half Jaer een hondert en dertich dagen/en des daegs gerekent tegens thien stuyvers/so bedraegt de winst van yder slave/voor den halven tijt van het eerste Jaer vijf en tseftigh guldens / ende voor de twee Slaven een hondert en dertigh guldens; op het tweede Jaer nu van haren arbeydt/ ende nae haren gemaecten toetstel, soo sal ick die selve reekenen het gansche Jaer door/ op vijftien stuyvers des daegs/een yder/ het welke haerluyden winst alsdan sal zijn voor hare Meesteren; het Jaer gereekent tegens twee hondert ende tseftigh daegen/ nae te voorgaende Calculatie; ende dat overmidts zy alsdan / het Landt tot den verbou der vruchten al-bereets klaer en schoon sullen hebben/ende dat voor soo veel/ als zy / met haer twee sullen kunnen bearbeyden en de vruchten daer van procederende waer-nemen ende regeren. Op dat Jaer dan soo sal den

den Meester voor sijn profijt hebben 260. daghen / ende sal de winst/voor hem/van een yeder Slave/beloopen dat selve Jaer/ een somma van een hondert-en-vijf-en-tnegentich guldens/ en alsoo voor twee slaven dat Jaer drie hondert en 't negentig guldens. Dit is nu de winst dewelcke den Patroon in den tijdt van de twee eerste Jaeren/ van zijne twee Slaven sal kunnen profiteren/bedragende dat selve te samen een somma van vijf hondert en twintigh guldens. Indien den Meester nu / nevens die selve zijne Slaven/eenichsints sijnen arbeyt daer by wil voegen / soo sal hy selver in die voorz. tijt daer by wel hondert vijckdaelders rijckelijcken hebben kunnen verdienen: Ende schoon hy hem met het swaerste werck/als daer/is het Bos af-kappen / 't landt schoon-maken en om-hacken/ niet wil bemoeijen / kan hy sijn arbeyt aenwenden en besteden in 't planten en zaeyen/ dat mede nodig is/en eben so veel profijt kan geven: sulcx datmen hier wel staet mach maecten/dat inwendich twee Jaeren/een neerstigh man met twee Slaeven in de Landen van Guajana, sal kunnen overwinnen een somma van 770. guldens En aengesien nu dat den Heere ofte Meester/ghelijck hier voren verhaelt is / aen zijne Slaven gansch geen huer ofte loon en behoeft te geven/ghelijck men aen de knechten in Nieu-Nederlant genootsaect is sulcks Jaerlicks te moeten doen / soo kan die selve / die geleyde winsten geheel besteden tot aflagginge van zijne ghemaecte schulden / ende kan hem alsoo binnen die twee voornoemde Jaeren/ van alle die selve los ende vry maecten: Maer / beter sal hy doen / betaelende die zijne schulden voor een ghedeelte/ende voor de rest weder een Slave ofte twee aen-koopende; aengesien dat alle het voordeel het welke aldaer te Lande te doen is/alleene in de Slaven bestaet / ende naest Godt / soo moet het al van haeren arbeyt voort-komen.

Dyt dit voor-verhaelde/soo blijktt klaer genoeg / hoe een arm huytgestu inde Warme Landen, in 2. jaer tijts sijn nootd sal kunnen overwinnen;en hoe dat selve/so wanneer het t' ellekens zijne

winsten/wederom tot het inkooppen van Slaven aen-legt/daer dooz in 4. à 5. Jaeren/in soodanigen goeden staet sal kunnen wesen/als menich rijck man/dewelcke alhier te Lande een Capitael van 30. à 40. duysent guldens heeft/jae al meerder inkomen des Jaers sal kunnen hebben: ende daer en tegen gansch weynigh ofte niet behoeven te verteeren. Want soo wanneer allulck een man soo verze komt dat hy een aen-tal van ses à acht slaven heeft/ soo kan die selve ghemackelycke van drie tot drie Jaeren zijn Capitael verdubbelen: ende alsoo in korte Jaeren grondrijcke zijn. Doch soo is het hier alles aen gelegghen (naest den zegen Gods) dat de Heeren Patroonen van de Colonije aen haere Coloniers de slaven leveren tegens een redelycken ende oock hedyckelycken prijs/ ende dat niet hooger als hier vozen is aen-gewesen/daer omtrent allen anderen tot een goet voor-beelt behooren te wesen/d' Heeren Patroonen van de Colonije van Zeelant aen Paurooma ende Maruga, dewelcke volghens haer-luyden conditien aen de Coloniers noch so veele Slaven daer nevens op credyt geven/ als die selve voor contanten van haer kopen. Oversulcksen en kunnen niet alleenigh de Coloniers als schuldenaers/maer oock de Heeren Patroonen als Creditours/altijt ghewilte rekeninge maken/d' eene wanneer zy ongeveer haer schuldtsullen kunnen voldoen/d' andere wanneer sy sullen kunnen voldoen ende betaelt worden: ende alsoo beyder zijds/ omtrent de winsten die sy sullen kunnen doen/ten naesten by op een sekeren tijt/staet maecken: Het welcke voorwaer weder-zijts een goede ende troostelycke saecke is.

Boven dit staet alhier noch wel aen te mercken als een sonderlingh voordeel van d' inwoonderen van Guajana, hoedanigh zy luyden/vermidts de spoedighe groote winsten/ niet alleene/uyt die hare ghemaecte schulden sullen kunnen in korten tijt geraecken: maer hoe dat zy eer dat die Jaeren van hare Vryheden: te weten /gheduerende de welcke zy by sullen zijn van alle lasten ende ongeden/verstreecken sullen zijn: hare saken aldan

alreede.

alreede in soodanighen goeden staet sullen wesen en soo verre geavanceert/ dat soo wanneer haer die voorszeyde lasten aen-komen/die selve gemackelycken sullen kunnen draeghen: daer ter contrarie inde Koude Landen, gelijk sulcks omtrent Nieu-Nederlandt is aen-ghewesen/noch nergghens nae hare ghemaecte schulden sullen hebben voldoen ofte af-gelicht/soo wanneer die hare Jaeren van Vryheyt sullen sijn geerspireert/ende de gemeene Heeren lasten haer begin sullen nemen. Het welcke den Luyden voorwaer insonderheyt beswaerelycken valt/ende oock ghemeenelycken onder de voeten hout/sonder dat sy opt te rechte op de beenen kunnen geraecken.

Dit is nu tot een exempel voor-gestelt omtrent soodanige personen/dewelcke gansch geene macht ofte middelen van haer selven en sijn hebbende/maer dewelcke alles by verschot/ dooz d' Heeren Patroonen moet werden gesuppeditteert/daer uyt ghesien kan worden/hoe dat nochtans die selve/in so weynigh Jaeren uyt hare groote armoede kunnen geraken/ende luyden werden van al by wat goede ende redelycke conditie: gelijk sulcx vertoont is.

Ick weet niet in wat lant dat pemandt sulcx so licht/ende dat dooz de banck/soude mogen gebeuren: Ja so sijn daer toe alhier als mede in andere Landen/al by veele Jaeren van nooden/jae onder duysent qualick een dewelcke in al sijn leven van zynen sueren arbeit soodanigh een geluck verkrijgt: want wat alhier ende elders/den Arbejds-man/Acker-man/Winkelier/Kramer/Capper en diergelijcke Luyden waken ende slaven/'t is almeest om de kof dat het gedaen wort/ende gaen voorts de huys-huieren ende de loonen der dienst boden met de winsten hemen/en sietmen dagelicks onder veelen/weynige die het beter gaet: Jae meerder/die het hare daer by verteeren/dan perwes-overwinnen: ten zy dan/dat het Luyden zijn/dewelcke het even veel gelt/met wat practijcque sy omme gaen/ende dooz wat middelen zy hare middelen winnen ende conquessen doen: van welck

slag/(Godt betert/)meer dan van de vromen/men heden daegs allenthalben inde werelt vindt/aen dewelcke/de winsten/uyt woeker en quade practijcken verkregghen/op verre nae de beste reuck geeft.

DAT XXVII. CAPITTEL.

Naerder aenwysinge van de ongemeene profijten, die de Inwoonderen ofte Coloniers van Guajana konnen trecken uyt den verbouder vruchten van dat Lant, en den dienst harer slaven.

Uyt dit voor-berhaelde soo kan genoeg bewesen worden/hoe dat Luyden/welckers macht maer soo groot is/dat zy een Capitael van 5000 guld omtrent den lantbou/in Guajana konnen aenleggen,en indien sy dat selve werck aldan met voorzichtigheyt willen aenbanging/ende met alle gerequireerde neerstigheyt waer-nemen en vervolgen/inden tijt van 4. à 5. Jaeren van dat selve Capitael/vy wat meerder inkomste des Jaers sullen konnen genieten/als hier te lande van een Capitael van 100000 gulden: Jae wel ruym eens soo veele en meer; Maer op dat dit selve/den menschen/(dewelcke ten eenemaal onwetende/of eerder onkundigh sijn omtrent de ongemeene voordeelen/dewelcke de Warme Landen konnen geven/soo by aldien maer het werck daer nae wel aen-gelept ende gericht werdt/) niet ongelooffelick en moge schijnen/soo sal ick die selve ten gevalle/en tot naer-richtinge/dit alhier wat naeder demonstrenen; ende met eenen mede daer by vertoonen/in wat voegen alsulcken eenen/dat zyn gheseyde Capitael van 5000. guldens/nae behooren sal besteden. Eerst ende voor al sal die selve moeten koopen/een aen-tal van dertich Slaven/ ofte Negros, dewelcke in-koops sullen komen te kosten een somma van drie duysent seben hondert en vijftigh guldens; het stuck van die gereckeut teghens hondert vijftwintich guldens. Sulcks dat die selve al dan van het gheseyde Capitael/ noch sal oberich hebben een somma van twaelf hondert en vijftich guldens; hier van/sal hy besteden tot inkoop van werck-tuyg ende gereetschap/soo tot den Hups als Landt-bou noodich;

noodich; een somma van twee-hondert-en-vijftig guldens/ende dat voor Aren/Bijlen/Houwelen/Capmessen/met Schoppen en Spaden/een Farinha hadt en Panne/als mede een Timmermans gereetschap/en wat Nagelen of Spijckers van verscheyden soorte. Voor de resterende duysent guldens/nu/sal hy kopen Diveres/als namentlijck Meel/ ofte in plaetse van dat Farinha, Soort/Erwitten/Boonen/Vleesch/Spek/Boom-olpe/en Brandewijn/van 's gelpcken een Warre-net of twee/Fuycken/ende een middel-matigen Zeegen/voorts wat grobe Linnen Broeckjes en slechte Stoffen of Ppen-Rockjes/tot deckinge vande Negros.met al 't welcke hy zyn Slaven rijckelyck 3. à 4. maenden en hem selven daer benedens een geheel Jaer kan onderhouden/gelijck dat selve nu hier vozen genoeg is aen-gewesen.

Den toetsel dan aldus veerdich ghemaect zijnde/soo wort'er voor-henen een goeden en neerstigen arbeit vereyst/ eer dat men aen 't genot van eenige profyten kan komen/waer toe een gaenwe en naeuwe toetsicht vanden Meester/seer vele goets kan contribueren/nae het Italiaensche spreekwoort/'t welck seyd dat het ooge van den Meester het Peert vet maect: 't welck voorwaer omtrent alle andere saken mede seer dienstig en profijtelijck is; want soo doet des meesters continuele ooge over sijne dienstboden/ vele wercks spoeden/dat andersins by ghebreck van dien/veeltyt een lancklamen voort-ganck heeft. Het is wel inde warme Landen seer gemackelijck voor de leupe luyden/indien se maer soo leuy niet en sijn/dat sy moghen sien arbeiden/en haer werck alleene willen maken van toetsen: oock so konnen alsulcke luyden in die Landen/wanneer se maer eerst soo verre zyn gekomert dat se 7. à 6. slaven hebben; toetsende/veele meer winnen/dan de menschen hier te Lande/niet selver neerstig te arbeiden/konnen doen. Na het voorgaende sal ick dan alhier een rekeninge maeken/van 't gene alsulcken eenen/dewelcke een aental van dertich slaven heeft/en nae behooren op sijn werck wil letten,uyt den arbeit van die selve 's Jaerlicks sal konnen profiteren.

Hiet

Hier bebozens hebbe ick gesept/ hoe dat de Slaven hooft voor hooft/in de laetste helft van het eerste Jaer/ dagelick soude haren Meester kunnen inbrengen/ thien stuyvers: alhier sal ick nu het eerste Jaer noch geheelick toe-geven/ ende nemen het in dier voegen/ als of het selfde geheel met schoon maecten der Landerijen en den verbou der mondt-kosten ware ten eynde ghebracht/ ende niets anders over-gewonnen dan epghentlyck tot de huyf houding van nooden waer geweest.

Soo sal ick derhalven dan de winsten dewelcke daer fullen kunnen genooten worden, hier eerst rekenen op het tweede Jaer: ende dat soo vervolgens; oock daer by elck Jaer aen-wijfen hoe dat die selve sijne voorseyde winsten wederom sal moeten aen-leggen, om daer uyt van tijt tot tijt de meeste profijten te mogen trecken; waer in ick de Methode nae-volgen sal vande woecker aers hier te lande/ dewelcke Jaerlicks de verschenen renten/ by het Capitael voegen/ door welcken middel die selve/ in korte Jaren haer Capitael weten te verdubbelen. Maer dit groote onderscheydt is 'er tusschen beyden/ ghelijck terstont blijcken sal; dat die maniere van doen gebruyckelick in de Warme Landen, ende dewelcke ick al hier voor-stelle/ alsoo redelyck sal zijn/ als d' andere onredelyck ende goddeloos is.

Hier boven is mede verhaelt hoe dat een Slave dagelicks aen sijnen Meester sal kunnen in-brengghen en dat op het tweede Jaer een winst van vijftien stuyvers; maer op dat niemant moge menen/ dat ick die winsten alhier te hoogh reeckene/ en over-sulcks te breedt uyt-mete; so sal ick die selve alhier/ voor het tweede Jaer noch niet hoogher nemen/ dan des daegs op thien stuyvers: reecknende vijf dagen voor een weecke/ ende dien volghens twee hondert sestig alleene voor een Jaer; afreckende alsoo den Sondag/ als mede den dagh/ dewelcke de Slaven/ gelijk gesept is/ in de weecke t' haren verdoen/ vy hebben: Soo dat nae die rekeninghe een Slave op het tweede Jaer voor sijnen Meester sal kunnen winnen de somma van honderdt ende dertigh guldens:

ach-

achter-volgens het welcke de gheheele winst van de dertigh Slaven, op dat Jaer/ sal beloopden de somma van 3900. gul. 't welcke die selve seer ghemackelycken kunnen winnen/ tzy dan datse Toeback, Cattoen, of Indigo verbouwen/ of wel van elcks wat/ soo by aldien men maer wil aenmercken de quantiteyt ponden/ dewelcke die selve van 't eenen min van 't ander meer des Jaers nae behoozen kunnen bereyden en schoon maken. Van dese winsten nu op het tweede Jaer verkregghen/ salmen wederomme besteden de somma van 2500. guld. tot in-koop van twintig nieuwe Slaven tegens 125. guld. 't stuck: behoudende alsoo noch overigh een somma van veerthien-hondert guld. tot een ander ghebruyck ofte verdoen. Met dese salmen nevens d' eerste dertigh alsoo voort arbeiden/ ende ondertusschen met het planten van Suycker-riedt van tijt tot tijt onder de handt mede avanceren.

Op het derde Jaer nu salmen kunnen trecken van yder slave vijftien stuyvers 's daegs, als wanneer alles sal verbeerdicht en beter in ordre ghebracht wesen/ ende dat voor soo veel als d' eerste dertigh Slaven aengaet/ het welcke maectt voor yeghelick slave des Jaers 125. guld. ende alsoo voor de dertigh 5850. guld. het welcke sal sijn de winst op het gesepte derde Jaer: de twintig nieuwe ende aen-gekochte Slaven sal ick alhier ghelijck bozen is gheschiedt/ op dit derde Jaer, (als zijnde der selver eerste Jaer van haren arbeyt, ende dat om redenen bozen verhaelt/ niet rekenen.) Van dese 5850. guldens salmen wederomme nemen vier duysent guldens, ende die selve van 's gelijcken/ nevens de voorseyde aengeleyde Capitalen/ mede employeren tot inkoop van Slaeven: waer voor men sal kunnen bekomen een aen-tal van tweendertigh der selvige, gereeckent ten prijse als boven. D' overige een duysent acht hondert ende vijftigh guldens, salmen besteden tot den inkoop van Koperen Ketels, Yserwerck, en voorts tot het bouwen van een Suycker-mole.

Met dese Slaven dan alsoo voort gearbeyt/ soo sal den Heere ofte Meester uyt der selver arbeydt op het vierde Jaer kunnen

profiteren, als volght: te weten van de eerste dertigh tegens vijftien stuyvers 's daegs: 5850. guld. ende van de twintigh andere op het derde Jaer gekocht/ende alhier tegens thien stuyvers 's daegs en des Jaers tegen 130. guldens ghereeckent/2600. guld. sijnde alsoo sijne winst op dat Jaer 8450. guld. De twee-en-dertigh Slaeven, als sijnde haer eerste Jaer, sal ick mede geheel niet reekenen.

Van dese acht duysent vier-hondert-vijftich gulden, sal men wederomme vijf duysent gulden aen Slaven te kost leggen/daer voor men een ghetal van veertich stuks in koop sal kunnen hebben: de resterende drie duysent vier-hondert ende vijftich guld. sullen mede geemployeert worden tot het op-maken der Suyc-ker-molens/als tot andere nootzakelykheden. Over-sulcx sal den Heer op het vyfde Jaer kunnen arbeiden en wercken met een hondert twee-en-twintigh Slaven: een ghetal voorwaer sufficient genoeg om een considerabile Suyc-ker-molen in alles te kunnen gerack doen/en al het werck daer omtrent vallende nae verplich verichten.

De winsten nu sullen op het vyfde Jaer nae de voorgaende reekeninge bedraghen, te weten van de eerste dertich en die daer aen volgende twintich Slaven, ende als nu egael gereeckent tegens 15. stuyvers des daegs, 't welck behoort in 't Jaer 195. guld. en voor de vijftich 9750. guld. Van de twee en dertich zijnde zyn derde bestede Capitael/sal hy trecken van yder thien stuyvers des daegs/ 't welcke maect 130. guld. des Jaers/ende te samen 4160. guld. Sulcks dat sijn winst op dat vyfde Jaer sal zyn 13910. guldens: waer onder de laetste ghekochte veertigh Slaeven noch niet eens en worden gerekent/als zijnde in het eerste Jaer van haeren arbeidt. Het voorszeyde Capitael nu van derthien duysent neghen honnert thien gulden: sal men alsoo geheel kunnen aen-wenden om voorts alles te verbeerdigen en te versorgen van 't gene noch aen de Mole mochte gebreecken/ofte wel tot andere nootzakelyk-lyckheden besteden kunnen.

Alsulcken eenen dan/dewelcke de macht heeft dat hy een Capitael van vijfduysent guldens, in Guajana sal kunnen aen-legghen omtrent het verbouwen ofte cultiveren van de Landen aldaer/die selve sal daer mede inden tijdt van vijf jaren een Suyc-ker-molen in volkomen wesen kunnen brenghen/ende alsoo/nae de voorgaende reekeninge / op het seste Jaer profiteere een somma van 15990. guldens; ende dat alleene upt den arbeidt der twee-en-tachtich Slaven / dewelcke als dan gelijck gerekent worden op 15 stuyv. 's daegs/ende 195. guld. des Jaers; Maer soo by aldien daer noch by gerekent worden/de verdiensten van de veertich laetst gekochte Slaeven;(gelijck vo: n is ghedaen op yder 2de Jaer van haeren arbeidt) en dat tegens thien stuyvers des daegs een yder/en 130. guld. 's Jaers/ 't welcke noch bedraecht 5240. guld. Soo sal de winst/dat seste Jaer in alles komen te bereycken een somma van 21190. guld.

Op het levende Jaer nu/soo wanneer alle de voorszeyde Slae-ven gelijck mogen gerekent worden / omtrent hare verdiensten/dat is/tegens 15 stuyv. des daechs,ende 195. guld. des Jaers, elck/so sullen soo eenen zijne inkomsten zyn van de 122 slaven 23790. Gulden.

Alsulcke merckelycke ende oock verseeckerde winsten zyn in Guajana ende alle Warme Landen te doen: Ende wie en sal hem niet ten hoochsten daer over verwonderen? Jae, wie van die gene/dewelcke ten eenemaal buyten alle kennisse zyn van de ghelegentheyt / onghemeene en ghestadighe vruchtbaerheyt van die Warme Landen, sal het selve by kans kunnen gheloove geben: Ende nochtans soo is het de puere waerheyt. Noch soo en hebbe ick alhier de Slaven haere verdiensten ende winsten geenklins tot dien prijs gereeckent als die selve wel inder daedt sullen kunnen zyn: Doozamentlyck soo wanneer men eygen Landt heeft ende die selve alsoo gebreycken kan om sijn eygen selfs Landen te bebouwen ende daer op sijn eygen vruchten te winnen: en die selve niet aen anderen om dagh-loon upt en verhuert/ in welcken

welcken val ick alleene hare winsten alhier gerekent hebbe. Het is oock seecker/dat/die geene/dewelcke de Slaven hueren voor sulcken dach-loon/dat die selve mede uyt haren arbejdt meerder winst kunnen en moeten trecken/als eyghentlick de dach-huer bedraegt dewelcke sy aen haer of hare Meesteren geven. Andersins staet het te presumeren dat alsulcke Luyden geensins ghehuerde slaeven tot haer werck souden ghebruycken/aenghestien het niemant en lust moeyte te doen sonder profijt. Oock soo kan men genoegh af-nemen/wat voor profyten/die selve kunnen genieten uyt den arbejdt van die gehuerde Slaven/dewijle een peder van de selve/des Jaers gemakkelijck/of door de banck/kan verbouwen ende verbeerdighen een tanto van over de vier duysent ponden Toeback, peder pondt gerekent tegen drie stupbers; Soosal het selve komen te bedragen een somma van ses hondert guldens in gelde. Waer uyt men staet mach maecten wat de winsten sullen zijn/dewelcke die Slaven haere Meesteren sullen kunnen toebrengen uyt den verbou van beter en better Landen/dan de magere ende uyt-gemer gelde gronden zijn van de West-Indische Eylanden,dewelcke daeromme leer slecht goet van Toeback voort-brengen/gelijck hier boven is verhaelt: Want/nae dat de Gronden der Landertjen goet en bet zijn/daer nae reguleren haer de vruchten mede in goetheyt en dien volgens oock in den prijs/ende voornamentlyck soo vereyscht den Toeback bet Lant/ende hoe better dat de gront is hoe beter die selve valt. Hier dient vermaendt hoe dat het gene ick alhier voor-stelle omtrent het planten vanden Toeback, niet daerom en geschiet/als of het verbouwen van die vrucht alleene/het meeste profijt konde afwerpen. Geenstins: maer als tot een exempel/om dat met die vrucht aende Caribise Eylanden den grootsten handel wort ghebreven; waer nae ick de Calculatie van de dagelicksche winsten der Slaven hier bevozens hebbe ghemaect/ende om daer mede aen te wijzen hoe dat gelijk die vrucht daerse eyghentlyck vette grondt van nooden heeft/in magere Landen geplaut/noch sulke

goede.

goede profyten kan afwerpen/dat also die selve/nemens andere vruchten/wanneerse inde Dette gronden van Guajana worden verbout/noch ongelijcke grooter winsten den verbouwers sullen toe-brengen: want d' andere vruchten kunnen al by meerder profijt op-brengen als den Toeback doet. Ende om niet te willen schijnen/al te luyde te roepen; so hebbe ick alhier mede/in 't uyt-reekenen der profyten/doorgaens het eerste Jaer der ghekochte Slaven geheel daer buyten gestelt. Het welcke eenichsins standt ende plaets kan grijpen omtrent het eerste Jaer/der eerst gekochte Slaven: Maer soo wanneer men eens een getal van dertigh Slaven heeft gekocht/soo kunnen die selve wel op een Jaer wel soo veele Lants schoon maecten/dat de twintigh andere uyt de winsten van de eerste ten eynde van het tweede jaer aengekocht/voort op het derde Jaer wel mede mogen ghereeckent worden al goede profyten hare Meesteren in te kunnen brengen/ende soo vervolghens/en is het niet soo vele als d' eerste/laet het de helfte ofte een derde part dan zijn. Sonder dat het valt gaet/dat die selve op het eerste in-koopen t' elke reyse een geheel Jaer sonder winste van haren arbejdt te moghen reekenen/souden moeten toe-brengen. Van 's gelijcken soo reekene ick alhier de winsten van een peder Slave des daeghs ten hooghsten op vijftien stupbers/dar se inde schrale Eylanden eenen gulden daegs aen daghuyt kunnen verdienen. Maer ghenomen/dat die hare winsten niet grooter konden zijn/soo sijne evenwel dies niet tegenstaende heerlijk ende voortreffelyck genoegh. Jae/schoon dat die selve/noch de helfte minder waren/als die alhier uyt-ghereeckent zijn/wie soude evenwel niet moeten bekennen datse nochtans onghemeen ende uyt-nemende zijn: Want het is voorwaer een heerlijk werck een Capitael met den Jaerlickschen Interesten van dien soodanigh te kunnen aen-leggen en besteden/dat men inwendigh vijf Jaeren/daer van des Jaers/vele meer dan tweemaal soo veele/als het Capitael selver is gheweest/tot rente kan trecken.

X. 3.

Maer.

Maer op dat de onkundige menschen dit eenichsints moghen vatten of begrypen/en niet als een te grooten wonder booz onge- looffelck houden/ ofte ten eenemaal verwerpen: soo dienen prin- cipalick hier omtrent vier dingen aen-gheweten, ende wel in acht genomen te werden: waer door men seer licht de waerheyt van het booz-verhaelde sal kunnen verstaen. Eerstelick dan/ so moet- men considereren/ dat, soo by aldien men in eenich goet en wel ge- legen Landt, soo vele Landerijen mach beslaen ende voor hem in eygendom nemen, als men begeert, ende by gevolg van tijdt nae ommeganck van eenige Jaeren tot behoortlicke Culture kan bren- gen; het selve onghetwijffelt een saecke van een groot en ghewis voordeel is. *Ten tweeden*, dat men de middelen in de *Warme Lan- den*, soo gereedt, licht, ende gemackelick heeft, om de Landerijen, in die selve gelegen, tot hare Culture te kunnen brengen, ende dat door het behulp der Slaeven, te meer, dewijle men aen die selve Jaerlicks, noch huer ofte loon, noch onderhoudt en behoef te ge- ven: het welcke het voorseyde voordeel alsoo noch veel grooter maect. *Ten derden*, dat de Vruchten en Waeren dewelcke aldaer verbout en gewonnen worden, als oock die aldaer van selver groei- jen, kostelick, precieus, ende over al evenwel ghewilt zijn. *Ende ten vierden*, dat men 't gheheele Iaer door inde *Warme Landen*, den Lantbou kan oeffenen ende voort-setten, waer door die Vruchten van groot ghewin, oock meer dan een en tweemaels des Iaers ghe- wonnen worden. **Soo men nu daer by aen-merckt** het geduerich voort-teelen van het Vee ende allerhande Gedierte en Gevogelte daer te Lande; den overvloet van den Visch, ende hoe dat de Bos- schen alijt van selfs, 't gheheele Iaer door, allerhande goede eetba- re Vruchten en Fruyten voort-brengen: **en daer-en-tegens/** het weynige dat men van nooden heeft omtrent kleedinge ende redin- ge als andersins. **Wie sal als dan niet kunnen begrijpen en lich- telick gelooven al het geene ick hier bozen gesept en verhaelt heb.** **Iae ick meene dat men veel eerder reden sal hebben/ hem te ver- wonderen dat de winsten niet grooter en sijn dan ick die selve als hier**

hier booz-geste't en uyt-gerekent hebbe. **Inder daet oock so sul- len de Slaven onghelijck meerder winst haeren Meesteren kon- nen aen-brengen: soo wanneer zy der selver eygene Landerijen bebouwen. Gelijck het selve oock klaerder soude kunnen aenge- wesen worden/ wanneer men alhier aen-wijzen soude hoe veele Aroben *Suyckeren* wel ordinaris een Heere van een *Suycker- Molen des Jaers* kan maken/dewelcke een aen-tal van hondert twee-en-twintigh *Slaven* in zijnen dienst heeft.**

Maer om dat het selve al te lanck soude vallen tegens myn voor- nemen, als wel hebbende die materie alleene een geheel Boeckjen van nooden, om die selve wel te doen verstaen, so sal ick dit voor dees tijdt verby gaen; te meer, ick achte, dat het aen-ghewesene sufficant genoeg is, om nae vereysch, de ongemeene voordelen, komende uyt den Lantbou der Vruchten ende den dienst der Slae- ven in die Landen aen te wijzen ende te vertoonen.

DAT XXVIIJ. CAPITTEL.

Van de Profijten soo in Guajana uyt den Visvanck konnen ghenooten worden.

ALsoo hebbe ick aen-gewesen de Profijten soo getrocken konnen worden uyt den Lantbou van *Guajana*: Ende gelijk ick vooren hebbe vermaen gedaen omtrent die van *Nieu-Nederlant*, dat ghe- lijck het Aertrijck sijne profijten en voordeelen geeft aen den men- schen, dat even alsoo wel de Wateren de haere mede toe-brengen, door haere *Visrijckheyt*; ende gelijk ick ghesecht hebbe de Wa- teren in en omtrent *Nieu-Nederlant*, daer in sonderlinge van Godt den Heere begenadicht te sijn, soo sijn alle Waeteren van *Guajana*, als *Revieren*, *Kriecken*, *Killen*, *Bayen* ende selver de *Zee* daer me- de soo uyt-ter-maten gezeghent, dat weynich Landen in *America*, die selve gelijk sijn: Ende gelijk de Wateren boven geloove vis- rijcke sijn, soo sijn oock de *Visschen* van die Wateren, soo veth, lec- ker ende delicaet als geenige *Visschen* meer dierghelijcke buyten

de *Warme Ghewesten* van *America* te vinden zijn: Dewelcke de magere *Terra-Neufse* Visch vry verre te boven gaet, ende niet tegenstaende de sonderlinge vetticheydt van die Visschen, ende het *Warme*, doch suyvere Climaet, daer in die selve ghevanghen worden; soo kan men die selve seer wel ende bequaemelijck in die warme en heldere Sonne Droogen ende oock Souten: ende allenthalven henen vervoeren; ende by aldien de selve sijne leckerheyt eenmael te rechte bekend wierde in Spagnien en voornamentlick inde Straet en die aen-palende *Gewesten*, soo soude in die selve vry wat meerder aftreck zijn als inde maeghere *Terra-Neuffche* Visch; Jae het is buyten twijffel of die selve soude in 't korte aldaer de baene in-nemen en die van *Terra Nova* uyt bannen. En wat aengaet de onkosten de welcke gedaen en gedragen moeten worden omtrent den selven Visvanck, die sijn gansch geene, altijd noch minder als die van *Nieu-Nederlant*, ende dat ten aensien van de Commoditeyt der Slaven als andersins, gelijk hier voren dat selve is aen-gewesen, ende daeromme onnoodigh alhier te repeteren.

DAT XXIX. CAPITTEL.

Verhalende de ongelucken dewelcke de Luyden of Coloniers van Guajana souden kunnen over-komen en dat voornamentlick omtrent hare Slaven.

Ick hebbe dan alsoo aengewesen d' onghemeene profijten ende winsten / soo daer kunnen ghenooten worden uyt den Verbou van de *Bruchten* en *Gewassen* van *Guajana*: van 's gelijcken is het mede dienstigh alhier vermaen te doen/wat ongelucken daer te Lande somtijts de luyden souden kunnen over-komen / waer door die selve een merckelijcken schade souden mogen lijden: Alsoo het niet genoeg en is te weten de voordeelen dewelck ergens in een Land te halen zijn/maer men moet daer benevens eben so wel bekend maken ende te verstaen geben de perpckelen/die daer te verwachten zijn; op dat men in allen voorzallen en ghelegentheden

heden hem daer na schicken en reguleren mach. Ende booz eerst wat aengaet de *mil-ghewassen* / daer omtrent heeft men sich in die Landen niet veel te bekommeren/ gelijk dat selve hier bevoorens is geleyt en verdoont. De meeste schade dan / dewelcke de Luyden aldaer hebben te verwachten en te vreesen/ is / omtrent het bedryf van hare *Slaven*: Alsoo het ghebeuren kan / dat te mets/onder die selfde een sterfte kan ontstaen/ ghelijck alle menschen sterffelijck zijn en hare plagen onderworpen: als mede dat die selve souden mogen komen te verloopen. Het eerste is wel het gevaerelickste; Maer dewijle die Landen seer ghesonde Landen zijn/ de swarte Slaven daer by harde en stercke menschen/ dewelcke uyt *Africa* als uyt een ongesonde en beswaerlike daer te lande in een gesonde en aen-gename lucht komen; soo zijn die selve oock selden ende niet vele kranckheden of sware periculouse sietten onderworpen: sulcks dat men booz het selve soo heel seer niet en behoeft bekommert te sijn / te meer: dewijle een slave (gelijck booz heenen is verhaelt) hem soo licht en dat in soo korten tijdt/ uyt synen arbejdt kan betalen: sulcks dat by aldien (ghelyck het met alle menschen gebeuren kan/) al eenige quamen te sterben/soo het maer niet datelyck ende in het beginnel komt te gheschieden/so kan men sulcks noch al verwinnen/te meer/so wanneer die selve slaven / booz soo een civilen en redelijcken prijs van 125. gulden kunnen gekoft worden. Gelyck de Heeren Patroonen van de Colonije van *Zeelandt* aen *Essekebe* ende *Paurooma*, gelegen op die selve Kuste van *Guajana*, sulcks te doen seer wijfselijcken en voorzichtiglycken tot noch toe hebben na-gevolgt: Want de *Negros* tegen soo hooghen prijs aen de Coloniers uyt te geben/als wel booz desen in *Brazyl* is geschiet/ tegens ses à seven hondert guldens 't stuck, waer door in dat landt veel luyden zijn geruineert gheworden en daer by oock de *Compagnie* selver ongelijck meer schade dan winst heeft gehad; dat selfde soude van 's gelycken in *Guajana* niet alleene aen den Coloniers, maer in sulcken val/insonderheyt aen de Patroonen seer nae-deeligh zijn.

Aengaende nu het tweede, te weten: het verloop der **Slaven**: dat selve en lydt soo grooten last niet/en voornamentlyck in het beginnel inde nieuwe Landen, alwaer sy als dan noch gansch geene kennis en hebben/ nochte van de geleghentheid van het Landt, nochte niet de Wilden, noch geene aen leydinghe van andere oude **Slaven**/ dewelcke haer souden kunnen dienen en oorlake zijn tot bezeydinge. Het welcke mede/ by wyse en voorzichtighe **Regenten**/inden beginne/seer licht kan voor-gekomen ende verhoedet worden in het toe-komende.

DAT XXX. CAPITTEL.

Vertoonende de voordeelen dewelcke voort in den beginne van het leggen der Colonijen, d' Heeren Patroonen in de Warme Landen hebben te verwachten uyt den handel van de Slaven: Van 's gelijcken hoe nootfakelicken die selve is, soo ten aensien van de Patroonen als van de Coloniers.

Geluck daer nu een groot onderschept is tusschen Koude ende Warme Landen, ende dat ten opsichte van de Coloniers, ofte Luyden, dewelcke die selve willen gaen bewoonen en tot Culture brengen: Soo is 'er van 's gelijcken het self de onderschept tusschen die voorszeyde landen / ten aensien van de Heeren Patronen, dewelcke eenige Colonijen willen leggen / in 't sondeeren van die selve.

Uyt het voor verhaelde blijkt dan genoegh, hoe dat vermits de menichvuldigheyt der Nootfakelickheden, die daer vereyft worden, soo tot de bewooning als tot de Culture van de Koude Landen; d' Heeren Patroonen onmydelick tot een groot en swaer verschot van Penningen moeten treden, soo by aldien sy inde Koude Landen, een Colonije met fatsoen ende een goeden voort-ganck willen estabileren: oock, hoe dat, overmids de weynige en lancksame profijten, dewelcke daer tot vergoedinge van de gedaene onkosten (gelijck sulcks al bereets genoegh is aen-gewesen,) weder-

omme

omme kunnen gewonnen ende verkregghen worden; de Patroonen van 's gelijcken wederomme seer lancksaem aen haer gedaen verschot (ick laet staen,) aen eenige winsten fullen komen: ten opsichte van de welcke alle Colonijen, als mede alle andere saecken, eygentlijck worden gelecht, ende verricht.

Tegen welck groot verschot/zy luyden/also oock geenig het minste present of gereedt-middel/van winsten of voordeelen hebben/tot soulagement van die selve hare te doene onkosten / maer moeten de vergoedinge van dien/ alleene dooz lanckheyt van tyden / uyt den lancksamen verbouw der **Buchten** van die Koude Landen, in ende af-wachten.

In 't leggen van Nieuwe Colonijen, of voort-plantinghe van **Volckeren** in Wilde ende voorszeyden niet of weynich bewoonde Landen, moet men dan insonderheyt letten op Ses dingen. **Eerstelick**; op de ghesontheydt van de Lucht: **Ten tweeden**; op het Landt ende des selfs vruchtbaerheyt, om de spoedichste ende gereetste winsten daer uyt wederomme te mogen trecken: **Ten derden**; op de wel-gelegentheydt van de Zee, ende de ghemackelijckheyt ende bequaemheyt van de Revieren en Havenen: **Ten vierden**; op den Aert ende het Naturel van het volck, daer onder men hem begeven wil, hoe dat men daer mede best sal kunnen omme-gaen ende in Vrede mogen leven: **Ten vijften**; om de Colonije tegen alle binnen ende buyten gewelden, wel te mogen verseecken: **Ende ten sesten**; Aen die selve te verleenen ende toe te staen goede redelycke Privilegien, ende eenige Iaren Vrydommen van alle lasten ende omgelden: om dooz dat middel ghenoechsaeme toe-bloeyinghe van allerhande menschen te krygen; t welcke het eenichste middel is om omtrent dat werck goede ende profitabele progressen te doen; als / waer aen alleene der Patroonen welbavren hangt/ daeromme oock dit selvige poinct by haer/ insonderheyt/wel behoort in acht en opmerckinge ghenomen te werden: waer omtrent veel / haer / voorszeyden leelyck en dat tot hare totale rupne/ hebben vergrepen ende verkeecken.

Doch omtrent alle dit selve en sal ick my alhier niet wyt uyt-
breyden; maer alleene in 't korte booz stellen wat eyghentlick
dienstigh is tot verklaringe van dese materie; alsoo ick in een by-
sonder Tractactie verhandele al het geene/dat daer vereyft wort
en noodigh dient in acht ghenomen om een Colonije ofte voort-
plantinge van Volckeren in Nieuwe Landen wel en met goet en
spoedigh voordeel en succes te mogen leggen.

Alle Patroonen dan, dewelcke ergens eenige voort-plantingen
van Volckeren willen doen, die selve moeten alsoo daer op inson-
derheyt wel te dege letten wat voor Landen ende Plaetsen sy daer
toe uyt-kiesen: ende omtrent het uyt-kiesen van de Landen ende
Plaetsen, moeten sy daer op, voor-al, acht slaen, dat alfulcke mo-
gen dienen, tot het meeste gemack van de Coloniers, tot de minste
onkosten van haer beyden, ende omme daer door wederomme aen
de meeste ende spoedigste profyten te moghen geraken: want soo
wie dit niet te dege in achtginge neemt, die sal licht sijn eygen selven
bederven, ende daer-en-boven veele menschen in een langdueri-
ge slavernije konnen in-wickelen. Dit gaet vast, dat, alwaer geene
grootte nochte gereede, maer, geringhe ende lancksame winsten,
voor den Coloniers uyt den Lantbouw te haelen en sijn, het aldaer
met den Patroonen ende Meesteren niet beter en kan gaen.

Boven dit soo moeten alle Patroonen van Colonijen, noch op
twee saken wel verdacht sijn: te weten, dat zy niet alleene van te
bozen een genoeghsaem Capitael fourneren/ om het werck/ wel
te beginnen ende eenen goeden aenvangh te geven: maer booz al
dat zy met eenen middelen gereedt houden/ om het wel begonnen
werck te verborden ende te voltrecken. Hier toe ghehoort gant-
schelpck dat men van tyt tot tyt de Coloniers versorghe van alle
materialen/ nootdrift/ ende provisie. Maer beter is 't/ dat men
't werck soodanigh daer nae dirigere/ ende die selve sulcke mid-
delen verschaffe/ waer booz zy/ in de Nieuwe Landen komende,
haer Levens onderhout Selver spoediglyck moghen ghewinnen:
Het welcke een groot solaes sal wesen/ soo wel booz de Patroonen

als

als booz de Coloniers: Om redenen; dat aen d'eene kant de Pa-
troonen haer selven sullen bezyen van vele moepelicke en ver-
drietige onkosten: aen d' andere kant so sullen de Coloniers haer
selven daer booz houden byten groote schulden/ in de welke zy-
lyden andersins haer nootakelycken souden moeten steeken/
tot merckelycken ondienst van beyden: want soo wie in 't begin
van sijn werck hem in te groote schulden inwickelt/ die beneemt
hem selven allen lust tot het werck/ ende arbeyt also in een conti-
nueel verdriet/ het welcke veele menschen tot traegheyt brenghet/
en dickwils haer werck t' eenemacl doet staken/ of eenen lanck-
samen voort-ganck gheeft: het geene men in alle alfulcke ghele-
gentheden/ soo veele mogelycken/ moet soecken booz te komen en
te ontganc: want/ alwaer de lust tot een werck benomen wort/
daer gaet by nae het gheheele werck verlozen/ ende is alsoo alles
eyndelycke vruchteloos/ tot ruyne van Heer ende Onderdaen.

Om dit booz-verhaelde nu alsoo wel ende in practique te stel-
len/ daer toe sijn alle Landen ende Plaetsen niet eben dienstigh of
bequaem: maer onder alle Landen/ soo sijn de Warme Landen
wel de vruchtbaerste/ ende daer men het minste van doen heeft/ so
om te mogen woonen/ te konnen leven/ ende den Lantbouw met
sonderling profijt te oefnen; gelijk sulcks hier bevozens klaer
genoech is aen-gewesen. Ende boven dat noch/ soo hebben sy dit
grootte voordeel ende gherijf/ dat de Patroonen haere Coloniers
konnen voorsten met de Negros-, Swarten sijnde Slaven uyt Af-
rica: booz middel van welckers dienst/ zy seer licht en spoedigh
alles konnen bezichten en verbeerdighen/ wat daer ghehoort toe
haren onderhout/ als wel mede om haestige profjten en winsten
te doen/ het welcke inde Koude Landen soo niet gheschieden en
kan/ jae nergens nae doenlycken en is.

Over-sulcks soo sijn de Warme Landen bezre de selve om Co-
lonijen te leggen/ soo ten aensien van de Patroonen als vande Co-
loniers: en boven dat de Patroonen minder kosten behoeven aen
te wenden in 't leggen van hare Colonijen, Jae datse drie huy-
gelm

Y 3

gesinnen kunnen voorzien van hare noodigheden met het geene van doen heeft een Hups gesinde in de Koude Landen; als mede dat die selve spoediger ende verseckerder winsten hebben te verwachten: so hebben zy daer benevens oock inden aenbanck van haer werck/een goede ende profitabele Negotie van de Slaven: welckers gebuyck niet alleene en dient tot sonderlinge gerijcken voordeel van de Coloniers, maer des selfs handel geeft alsoo groote winsten aen de Patroonen selver: sulcks dat in 't sonderen ende legghen van hare Colonijen de Patroonen in de Warme Landen alles niet tot laste en valt/ maer dat zy terstondt mede daer door gelegentheyt krijgen van een Negotie daer aen groote ende sonderlinge winsten ende voordeelen dependeren.

Belangende nu de profyten so de Patroonen van de Colonijen sullen kunnen trecken en genieten uyt dien handel van de Slaven/die selve sal ick alhier in 't korte aen-wyisen en vertoonen.

De Swarte Slaven worden langhs de Kust van Africa gehandelt by mangelingte tegens allerley Krameryn/ als voor Koperen Arm-ringen/ Couralen van diverse soorte en Couleuren/ Messen/ Bplen/ allerhande diergelycke Werwerck/ oudt Linnen en andere snuysterijen; waer van het eene op d' eene plaetse ende 't andere wederom op een andere plaetse/ gewilt en begeert wort.

Voor t verboeren van dese Goederen ende Krameryn so moet aen de Compagnie voor eerst voor hare gherechticheydt/ betaelt worden vijf per cent, ende thien guldens voor een pegelick Slave: Die selve nu/komen in ruylinge ofte mangelingte/tegens soodanige Goederen of Krameryn/ ordinaris te kosten het stuck ongeveer 25. à 30. guldens: Soo dat de vijf per cento voor-noemt ober yder Slave verdeelt/sal bedragen ongeveer eenen guld. vijf stuyvers ofte daer omtrent.

Daer en-boven treckt noch de voorz. Compagnie vijf-entwintigh guldens per last, het welke sal belooopen op yder Slave omtrent 3. à 4. gulden. Sulcks dat het stuck van de slaeven sal komen te kosten in-koops ende met des Compagnies gherechtig-

tigheden daer by gereekent ongeveer 44. à 45. guld. 5 stuyvers: Daer nu by-komende de onkosten van de Scheeps-brachten/ ende de mondt-kosten/ als mede dat eenighe kunnen komen te sterben/ t welcke het andere get al verwaren sal/ te samen gerekent op dertigh guldens op een yder Slave: soo sal het stuck van die Slaven in alles komen te staen op 70. à 75 guldens en 5. stuyvers: waer voor de handelaers de Slaven gemakkelick kunnen hebben ende op de Wilde Kuste leveren aen de Coloniers.

So wanneer nu die selve Slaven wederom by den Patroonen aen hare Coloniers worden uyt verkocht het stuck voor hondert vijf-entwintigh à 130. guldens contant/soo kunnen die selve op een yder Slave noch winnen omtrent 55 guldens: sijnde so nae een cent: het welke voorwaer al een seer goede en considerabele winst is/ ende zijnder huyden-daeghs al wepnigh negotien dewelcke soo veele profijts af-werpen.

Het geene desen handel der Slaven noch des te grooter en gesachter maect/ is/ dat die selve in dier voeghen niet alleene eenmael/maer wel driemael des Jaers over ende weer kan ghedreven worden en dat 't ellekens met alsulcke goede winsten: daeromme soo is die selve prijs oock redelick voor de Coloniers en mede hooge genoeg voor den Patroonen, noch en behoort boven dat niet verhoogt te worden/ soo by aldien de Coloniers op de beene sullen geraken/welckers welbaren eyghentlick is het welbaren der Patroonen: daer van de redenen hier vooren in het Capituel (daer ick verhaelt hebbe wat ongelucken dat de Coloniers in de Warme Landen meest souden kunnen ober-komen) sijn by gebracht.

De ordyne dewelcke d' Heeren Patroonen van de Zeeusche Colonije aen Essekebe, Pauroma, ende Maruga omtrent het leveren der voor-leyde Slaven aen hare Coloniers beracmt hebben ende achter-volgen/is seer loffelyck ende prijseluyck/ende heeft het myn daeromme goet gedacht/ die selve tot een voorbeelt aen alle Patroonen/ alhier in te voegen: op dat zy in gelycke voorval hare

daer.

daer nae mogen reguleren; om aen haer werck niet alleene een goet begin/maer een voorspoedigen voort-ganck te geven.

By het naeder Project dan / over de Culture en populatie van de Wilde vaste Kuste door d' Heeren Patroonen van de Colonije van Zeelandt voornoemt / ghemaectt op den 26. Novemb. 1657. Beloven die selve.

I. Dat op die selve Kuste, onder die van haer Ed. Colonije, sullen worden ghelevert, soo veele *Negros* als een yeder van doen sal hebben, ende die alhier op 't vertoonen van de Recepisse, door yemant daer toe gecommiteert, aldan in contant voldaan worden ter somma van een hondert vijftigh guldens voor een Man ofte Vrouwe.

II. Twee Kinderen van acht tot twaelf Jaeren voor een Man ofte Vrouwe te rekenen: beneden d' acht Jaeren drie voor een, mids sullen de Suygelingen de Moeders volgen.

III. Die by anticipatie willen betaelen, sullen rabat ghenieten van thien ten hondert.

IV. Aen een yeder die contant ghekocht heeft, sal, des begeerende, gelijk getal gecrediteert worden; ende sal dit credijt duren voor den tijdt van vijf Jaeren, ende sal binnen de selve moeten betaelt worden, yeder Man, Vrouwe, ofte Kinderen, als boven: te reecken ter somma van twee-hondert-vijftich guldens.

V. Des eerder betalende, sal voor rabat van yeder Jaer ghenieten thien ten hondert.

VI. Maer die voor contant geleverd sullen sijn, beneffens de gecrediteerde, sullen te saemen voor dese betaelinghe verbonden blijven.

Dit sijn de naedere conditien / dewelcke de Heeren Patronen van de Zeeusche Colonije voornoemt aen haren Coloniers voorsstellen ende daer op zy die *Negros* ofte *Slaeven* geven. Ick heb alhier gesegt dat die selve het stuck van die *Slaeven* leveren teghens hondert

hondert en vijf-en-twintigh guldens; daer nae den inhout van dat project / die gheene / soo de *Slaven* by *Anticipatie* willen betaelen / sullen moeten voor een yeder geven 135. guldens / differerende alsoo thien guldens van den prijs by my vooren gemelt. Het welcke ick alhier niet abusivelick en hebbe gedaen; maer dewijle die geene / soo op credijt genomen worden om in vijf Jaeren te betalen tegens 250. gulden. So die selve terstont ofte binnen het eerste Jaer betaelt worden / genieten voor elck Jaer rabbat van thien ten hondert / als wanneer die selve in sulcken val niet meer en sullen in koops komen te staen als 125. guldens: waer over ick berecht ben / dat d' Heeren Patroonen voorsz. teghens den selven prijs laten volgen alle die geene / soo by *Anticipatie* betaelt worden.

Uyt dit voor-verhaelde blijktt dan wat een voordeel de Patronen hebben met het leggen van hare Colonijen inde Warme Landen: ende dat terstont in het begin ofte den aenvangh van haer werck door dien handel: oock / hoe dat het gerijf vande Coloniers / door middel van de *Slaeven* / selver mede brenghet een groot ende haestig profijt aen de Patronen / ende dat ten opsichte van de beerdige Culture der Landen / ende de spoedige retouren / dewelcke uyt de vruchten daer door kunnen getrocken en ghenoten worden. Het welcke inde Koude Landen den selven mist / als zijnde aldaer den dienst der *Slaven* ondienstigh / altydt geensins met soodanigh voordeel vermengt als inde Warme Landen, ende dat om redenen vooren verhaelt / en dien volgens de *Negotie* van die selve voor den Patronen oock gansch onnut.

An dier voeghen dan / soo kunnen de Patronen van de Colonien in *Guajana* de *Negotie* van de *Slaven* drijven / meerendeels met het eygen gelt van hare Coloniers, ende daer mede alsulcke goede winsten voor haer selven doen. Ende soo by aldien zy die komen te crediteren / het selve evenwel doen met groot voordeel nae den Inhout van 't project.

Het crediteren en is oock geensins twijfelachtich ofte hasardeus:

deus: gemerckt de Slaeven voor de betaelinghe aen de Patronen verbonden blijven: In 's ghelijcken/ soo kunnen die selve / de geoccupeerde Landen, tot meerder versekerthepdt/ mede tot onderpant nemen; Soo dat aen de zijde van de Patronen, niets of seer weynigh daer in te risigeren valt.

Oock soo kunnen de Coloniers op het tweede Jaer ghemackelijcken betaelen de Slaeven soo zy op credijt van haere Patronen gekocht hebben/ althijt voor het grootste part: volgens het geene hier bevozens is aen-ghewesen ende verhaelt. Sulcx dat de Negotie ofte den Handel van die Slaeven voor den Patronen een sake is van groote/ gereede ende versekerde profyten.

Mede so kunnen de Patronen al by goede winsten hebben uyt allerley Waeren soo zy van hier derwaerts sullen senden: 't zy Vleesch, Speck, Gort als andersins/ ende voornamentlyck op de Natte Waeren, als daer zijn Bieren, Wijnen, Brandewijnen, Olijen, voorts op allerhande Stoffen nootsakehycken tot kleedinge/ als mede Linnen en diergelycke saecken meer. Omtrent het vertieren van welke Waeren door de Banck meer dan een half cent, ja dickmaels wel een heel cent winst valt. Waer voor zy al dan de Vruchten ende Waeren van dat Landt tot Retouren niet gelycke voordeel sullen ghenieten. Ende alsoo de Vruchten meer dan een-mael des Jaers in die Warme Landen Verbouwe ende ghewonnen worden; sal dien handel in een Jaer ofte vier al redelyck ende considerabel kunnen zijn: soo maer de Bevolkinge by de Heeren Patronen na behooren wort gepert ende voort geset: in welke Landen oock dat verscheydene rijke Waeren vallen/ ende dien-volgens winsten te halen zy/ ghelyck sulcks in Guajana is te doen) aldaer staet oock eerder aenwas ende vermenichvuldighinghe van allerley sachs van Volck te verwachten/ dan inde Koude en schrale Landen, daer geene Vruchten van sonderlingen prijs of waerde en vallen/ ende dewelcke dient halven weynigh vertiers/ althijt met geen merckelyck voordeel hebben.

In de Koude Landen kunnen mede wel veelderhande Goede-

ren vertiert worden/ dewelcke oock aldaer meerder van nooden zijn voor de Coloniers dan inde Warme Landen, maer wat raedt om die selve betaelt te krygen/ daer 't al aen ghelegen is; Ten zy t'elkens met lanckheyt van tijdt / dat noyt een goede Negotie kan maken.

Dit dient alhier mede vermaent omtrent den handel van de Slaven: Dat; boven dat die selve voordeelig is aen de Patronen, soo wanneer sy die nae behooren willen in acht nemen; die selve oock ten hoogsten nootsakelick is voor den Coloniers: want sonder de Slaeven soo heeft het gansche werck inde Warme Landen seer weynich te beduyden: alsoo alle de krachten van alsulcke groote winsten (naest Godt) eygentlick bestaen ende voort-komen in en uyt den arbeyt der Slaeven. Daeromme oock d' Heeren Patronen/ soo by aldien zy wel willen vaeren aen alle onvermoghende Luyden ende Huyfgestinnen/dewelcke derwaerts gaen: ende by Anticipatie niet en kunnen betaelen/ ten minsten twee Slaven op credijt behooren te geven/ende dat op conditie in het geseyde project vermeldt: Om door dat middel op de beene ende in Staet te mogen gheraken / ende soo by aldien sy die selve dan in dier voegen/ na het reglement van de Patronen van de Colonije van Zeelant aen de Coloniers op credijt geven, soo sullen die selve noch al profijts genoeg doen met haer crediteren: want/ ghenomen dat die selve niet dan nae vijf Jaeren konden betaelt worden/ soo sal het al een heerlijck voordeel zijn/ een Capitael van 70. à 75. guldens soodanigh aen-gelegt te hebben/ dat het in dien tijt tot 250. guldens is aen-gegroept: ende wat het eerder betaelt wort/ is al met groote winst.

Even als nu de Patronen, stracks in 't begin van 't leggen van hare Colonien, in de Warme Landen, een soo voordeeligen Negotie ontmoet: soo hebben die selve oock mede niet alleenlijcken spoedige profyten uyt de Vruchten/ so in die Landen in een Jaer twee à drie in goede quantiteyt kunnen verbout ende gewonnen worden: maer daer benevens oock presente/ en dat vande Waeren/

ren/dewelcke aldaer op verscheyde plaetsen by de Indianen konnen ghehandelt en bekomen worden: bestaende die selve in Toeback ende Cattoenen, in verscheyde soorten van Verwen, Gommen, Balsamen, allerhande kostelick Hout, Visch als andersins.

Waer omtrent wel dient aen-gemerckt, dat, schoon het Landt van Guajana door-gaens heerlyck en treffyck is; dat nochtans alle deelen van 't selve, niet even goet en sijn, veel min tot gereede profijten even bequaem: Daer over oock de Patronen, soo aldaer t'eenigher tijdt Colonijen te planten, voornemens mochten worden, wel te dege in acht moeten nemen, wat voor quartieren en plaetsen daer toe by haer behooren uyt-ghekoren te worden: alsoo het Landt selver op die Kust, wel vyf-en-twintigh ten hondert ende meer; het eene van het andere sal scheelen, ende dat ten verscheyden opsichte.

Ende schoon in Guajana in het beginssel geene soodanige Retouren en konden gebonden worden tot volle bezachtinghe van de Schepen/soderwaerts/om de Coloniers over te brengen/sul-len gaen: So hebben die selve keerende in haeren wegh d' Engelsche ende Fransche Eylanden van West-Indien, al-waer zy waer haer noch mochte ontbreken aen haere laedinge/konnen in-nemen: Sulcks dat zy altyt hare vracht konnen goet maecken: daer toe oock groote bequaemheyt sal geven/soo wanneer by Spaengien die vyphuyt sal sijn verkregghen/voor d'Onderdaenen van desen Staet, omme aen Punte del Rey Sout te moghen laeden/gelijck dat selve nu in hope is.

Dit voordeel hebben mede de Patronen van de Colonijen in Guajana dat het onderhoudt van haere Militie, dewelcke zy tot bezuydinge ende verscekeringe van haere Colonijen aldaer van nooden sullen hebben/haer nergens nae soo beswaerlyck en sal vallen/als wel het selve den Patronen in de Koude Landen doet. Ende dat soo ten opsichte van de groote vruchtbaerheyt van die Landen, ende den geduerigen Verbou der levens-middelen in die selve: als wel voornamentlyck dat sy die haere Militie/haer te goet

goet houdende tractement / t' sijner tijdt met Slaeven te geven/konnen voldoen / ende dat met alsulcke winst als hier boven is gesept: Iae sulcks oock met goet genoeghen en volkomen contentement van die selve: gemerckt die Luyden daer door nae het verloop van een Jaer of drie in een goede postuer en staet konnen geraecken/om eerelijck te konnen leven ende voorders in 't korte merckelijcke progressen te doen/nae datse haer eyghen Meesters sullen sijn ghe worden. Het gelicentieerde ghetal kan t'elkens met nieuwe recruiten wederomme vervult en sulcks soo langhe gecontinueert/als het van nooden te sijn/geoordeelt sal worden.

Door welken middel mede / het Landt in korte Jaeren aen menschen seer sal toe-nemen/en alsoo een merckelycken aenwas van Inwoonderen krygen. Alle't welcke in de Koude Landen geensins alsoo en kan geschieden ofte gepraetiseert worden, uyt oorfake dat de Culture van die Landen, ende haeren toefstel al te swaer valt ende te veele noodtsakelickheden is vereyffschende, soo dat men tot die selve met sulcke leeghe handen niet en kan treden, als men wel inde Warme Landen kan doen, so wanneer men maer een paer Slaeven heeft met een Axel, Bijl, ende Houweel.

Dit is alsoo genoegh gesept van de gereetste profyten/dewelcke de Patronen van de Colonijen inde Warme Landen hebben te verwachten: wat belangt alle d'andere/dewelcke zy metter tijt van haere Onderdaenen als Patronen, voor hare gerechtigheyt sullen konnen trecken/dat selve kan uyt het gheene voorgeheenen door-gaens van de vruchtbaerheyt en weerdigheyt der vruchten van die selve Landen is verhaelt/genoegsaem af-genomen ende bekendt worden: soo dat het onnodigh is/sulcks alhier op het nieuwe particulierlyck aen te roeren ende te vertonen. Dit sal ick alleene daer omtrent noch seggen/dat/in alle Landen/al-waer groote ende spoedige profyten voor de Onderdanen te trecken ende te verkryghen sijn / de gherechtigheden van den Heere van het Landt mede niet geringe en sullen wesen.

DAT XXXI. CAPITTEL.

Van het Climaet van Guajana, ende van de oorsaken en de redenen waeromme dat Landt soo getempert is; nademael het legt onder den Heeten Riem van 't Aerdtrijck: ende van de ghesontheyt van 't selve Landt.

Vele menschen ende voornamentlick dewelcke Guajana ofte diergelycke Landen noyt en hebben gesien / en oock weynig ofte niet daer van gelesen: sullen lichtelick meenen / dat die groote vruchtbaerheyt / dewelcke ick dat selve landt toe-schryfve aldaer niet en kan ghevonden werden: Om redenen / dat het selve soo nae en gelijk als onder de Sonne gelegen is: welcken riem des Aerdtrijcks overmids zy de grootste kracht des Sons ghevoelt / by den ouden altyt is gehouden gheweest voor onbewoonelijck.

D'ondervindinge, de beste Leermeeistereffe der dinghen, heeft het tegendeel, ende daer door de dwalinghen der ouden aen ons bekendt gemaect: ende betoont, hoe dat de redenen, dewelcke die selve, tot standhoudingh van haer sustinué hebben by ghebracht, het contrarie van dien alle tijdt hebben veroorsaect: want soo sijn niet alleene de Landen onder den Vijfden, dat is middelsten ende verbranden riem des Aerdtrijcks, ghelegghen, bewoont; maer dat meer is, soo overvloeyende van menschen, dat qualick eenigh ander deel des werelts, daer by vergelecken mach worden: het welke alsoo inder daet sijnde, heeft het selve gene andere redenen, dan de getempertheydt, gesontheyt, aengenaemheyt, ende de groote vruchtbaerheyt van die Lantsdouwe.

Alle welcke weerdige qualiteyten of hoedanigheden gelycke in waerheyt in dat landt te vinden sijn / so sijn even-wel de redenen daer van alle menschen niet even kennelijcken.

Het Rijke van Guajana is gelegen onder soodanigen Climaet, alwaer een gheduerighen Somer heerscht, met een eeuwige uyt-sluytlinge

slyttinghe van den melancholijcken ende verdrietighen Winter. De Lucht van dat Landt is seer fijn, suyver, ende delicaet, de Hette niet alleene verdraechsaem, maer sonderlinge aengenaem, ende gansch niet beswaerelijck. In somma so is de Lucht aldaer alsoo getempert / ende dien volghens seer ghesondt als in eenigh Landt inde gansche Wereldt mach gevonden worden: Sulcks maect dat het Aerdtrijck aldaer / sonderlinge vruchtbaer ende overbloedich is van alles / soo dat daer niets en manqueert / als dat het by waere Christenen bewoont / ende Godes Heylighe Woort den Heydenen bekendt gemaect en verkondicht wort.

De Veranderinge der tijden, daer te Lande / is daer inne alleene gelegen / dat het op sommige tijden van het Jaer / meer regent als op d' andere, welcke de Regen maenden worden ghenoomt / dat gelijk als haren Winter is; doch dat selve en beneemt geensins de aengename Warmte, maer die selve is altydt een ende de selfde: Oock soo en is 't in die heghen maenden daer te Lande geensins schadelijck ofte ergens aen hinderlijck / maer seer noodigh ende voordeelijck / als wanneer die selve het dorstighe Aerdtrijck soodanigh drincken dat alle vruchten daer door des te beter ende overbloediger groeyen ende voort wassen: Noch soo en brenghen die selve gansch geen verdriet ofte onlust aen de Menschen toe.

Dese Regen-tijdt is op die Kust over al niet op eene ende die selve tijt: want inde Oosterlicke Deelen van Guajana, naer de Amazones toe, daer begint het droogh Weder in Augusto, ende den Regen-tijdt in Februario.

Maer in het Westelijcke Deel nae den Oronoque toe, begint het drooge Saysoen in October, ende den Regen-tijt in April, oock soo regent het in die Quartieren het eene Jaer meer als het andere: doch soo verschillen dese Saysoenen dickwils een Maendt van malkanderen.

Dit is dan voor soo vele aengaet de constitutie van de Lucht / ende tijden van dat Landt, nu sal ick voort treden tot de redenen waer

waeromme die landt-streecke soo nae/jae by-kans geheel onder de Sonne gelegen/ soo getempert van Lucht ende het Aerdtrijck aldaer soo boven maten vruchtbaer is.

De getempertheyt van dat Landt kan twee sijn aengemerckt worden. Ten eersten: ten aen-sien van de menschen; Ende ten tweeden: ten aensien van het Aerdtrijck selve.

Dat de Hette dan aldaer te Lande vooz de menschen soo verdragelijck maect sonder eenighe beswaerenisse/ daer van zijn principaelijck dese redenen te geven/ Ten eersten: dat men de Sonne aldaer gheduerigh boven zijn Hoofst heeft/ sulcks dat zy niet haere straelen het gesichte van ter zijden niet en kan bereycken/waer door zy andersins in die ghewesten wel de meeste swarighejdt aen-bzenght. Ten tweeden: is/ datmen aldaer des daeghs/heeft continuele ende dooz-gaende verkoelende Winden, dewelcke in dier voegen de Hette van de Sonne soodanigh matighen/ ende des menschen lichamen verfrissen/dat die selve alle beswaerlyckheyt daer dooz wech nemen: want met het Rijsen ende Klimmen der Sonne, soo rijsen ende klimmen de Winden mede. Het welcke dooz observantie is bevonden inde Landen bynten den Tropicos gelegen so niet te zijn: daeromme oock den Sommer-tijdt in die Landen, ende voornamentlyck soo wanneer het inde Hondsdagen is/ de Hette den menschen seer over-lastig ende beswaerlycken valt/ als wanneer men in die ghewesten niet alleene de Sonne van ter zijden/ maer oock een gansche kalmitte sonder eenige Windt heeft: Soo dat de hette in de Landen tusschen den beyden Tropicos by aenghenamer is/ als in die/ dewelcke bynten die selve ghelegghen zijn. Over-sulcks soo wil ick geerne bekennen dat sonder die gelukkighe Winden daer mede de onepndelike wijsheyt Godes die Landen heeft sonderlinghe begenadiget/ dat het onmoghlycke soude sijn die selve te konnen bewoonen. Vooz een derde reden kan men mede segghen dat de gestadige eenparigheyt van de Warmte sonder de minste veranderinge van tusschen komende Koude, oock seer veele doet tot de ver-

verdragelijckheyt ende d'aengenaemheyt van die Hette: Want zijnde de lichamen in een weynich tijts daer toe gewent en blyvende voozts in een en die selfde constitutie/ sonder opt veranderinge te hebben geschiet het/ dat sy daer dooz minder beswaernisse gevoelen/ dan zy wel andersins souden doen: soo by aldien het in die Landen ware gelegghen/ als het wel alhier in dese Landen dickmaels ghebeurt/ ende dat in 't midden van den Sommer/ als wanneer men veeltijts groote en schielijcke veranderingen van de Lucht ghevoelt; dewelcke nu en dan een dach drie à vier ofte meer/seer heet is/ende dan weder met een haestige koude/by veranderinge ofte opheringe van de Winden/wozt verbult: dat 't elkens nootlakelicken de constitutie van de selve mede moet veranderen/ waer dooz die altydts eenighe merckelijcke verdrietsaemheyt mede bzenght/dese eenparigheyt van de lucht is oock wel een van de voornaemste redenen/ van de sonderlinge gesontheyt van die landen/ gemerckt dat alle menichvuldighe en haestige veranderingen in de Lucht veroorsaken strydige qualiteiten of uytwerckingen der Elementen/dewelcke altyt periculous en schadelick zijn: ende altyt eenige inbecilleteyt den lichamen toe-bzengen. Dit selve is oock d'oorzaecke dat de lucht aldaer te lande altyt soo sijn supber ende delicaet is/ als dewelcke dooz vele ende haestige veranderingen (gelijck gesept is) noyt en wordt ontroert/ en dien-volghens niet ontstecken dooz eenighe quade dampen: 't welcke maect dat aldaer noyt pestilentie of pestilentielle Coorsten ofte besmettelicke kranckheden en ontsaen; maer daer van die landen geheel by ende exempt zijn: een notoir bewijs van een goet ende gesont Climaet.

Dit zijn de redenen vooz so veele als aengaet de liefelicke aengenaemheyt en verdragelijckheyt van de gestadige warmte/ ten opfichte van de menschen daer dooz die selve die landen konnen bewoonen: wat aen-belangt de ghetempertheyt van dat Climaet ten aensien van het Aerdtrijck ende des selfs daer dooz ver-

oorsakende groote vruchtbaerhepdt/daer van konnen dese redenen gegeven worden: Ten eersten, dat de daghen en nachten bykans t'gheheele Jaer dooz even lanck zijn: sulcks wat dat de Sonne des daeghs verhit dooz de lange nachten wederom verkoelt en daer dooz getempert wort: Ten tweeden, dat alle nachten een seer swaren dau op het Aerdtrijck valt/ schynende dickmaels des morgens als of het tamelick geregent hadde/ t welcke mede het Aerdtrijck een goede verkoelinge toe brengh. Ten denden is den Regen-tijt dewelcke duerende gemeenelick ses maenden/ het Aerdtrijck soodanigh bevochticht en dooz-nat maect/ dat het met hulpe van den dau vochticheyt ghenoech heeft om in den droogen tijt alle vruchten nae berepsh te konnen doen groejen ende voort- brenghen.

Op dat nu wel licht niemant alhier en moghe meenen dat het den Regen-tijt van de ses maenden daer van ick gesproken hebbe/ soo continuelick ende doozgaens reghene sonder op houden/ dat het selve den menschen soude mogen verbelen en moepelickheyt of verhindeeringe toe- brenghen in haren arbeyt en den Lantbou? geenstins: soo dient derhalven tot nae-richtinghe aen den onkundigen ende nieuwsgierigen Leser: Dat die Regen-tyden soodanigh zijn dat het altemets wel een dach/ te mets twee/ drie/ vier/ en oock meer aen malkanderen sterck regent/ somtijts wel eenige dagen wederom ophout/ te mets regent het wederom des daegs maer een up? twee of drie achter een/ ende hout oock een up? ofte ettelicke op/ ende stracks daer nae heeftmen wederom regen/ sulcks dat die Reghen maenden alsoo ten eynde passeren/ met tusschen tyden van droogh Weer/ ende hoe het in dien tijdt oock meerder Regent/ hoe het vooz het landt en de vruchten beter is; nochtans sulcks en verhindert geenstins den lant of Ackerbou/ maer helpt ter contrarie seer vele tot de vruchtbaerheyt van de selve/waer mede ick dan genoech bewesen hebbe d'oorsaken dewelcke de Hette of eerder de Warmte dat die landen so aengenaem/ soo verdzaghelick ende dien volghens dat gansch Climaet

maet soo ghetempert maken/ dat het selve den menschen geenstins moepelick of overlachtigh en valt/ niet tegenstaende die Landen onder den Heeten of Verbranden Riem, ende so na de Sonne geleghen zijn; sulcks dat oock dient- halven die ghewesten overmids hare gesonde Lucht en de vruchtbaerhepdt der gronden/ boven alle andere Landen overvloeyen van menschen ende van allerhande Bee/ Gebogelte en Visschen/ ende dat tegens de meeninge van alle oude/ ende onder die/ tegens het gheboelen van de Wijste ende Geleerste selver; Ende so liefelick ende aengenaem als de Lucht in die Landen is/ soo gesont is die selve mede, sulcks dat wepnich landen bekent zijn/ dewelcke daer in soo sonderlinge van Godt begenadicht zijn als wel Brazil en Guajana doen.

ICK hebbe voren verhaelt hoe dat dooz onderbindinge is bekent geworden/ dat de Landen tusschen den beyden Tropicos gelegen/ seer gesont zijn/ soo wanneer de Zee-winden die haer bewaepen/ upt den Oosten of Noorden voort- komen: gelijk dat selve Brazyl en Guajana hebben.

Het teghendeel van dien sietmen op de Kust van Africa doozgaens leggende op een ende de selfde breedte des Aerdtrijcks/ hoe dat de landen daer inne gelegen seer ongesont zijn/ ende veelderhande ongemacken en qualen onderhevich/ het welcke gheloofwert princepalick voort te komen upt de Westelicke en Zuydelicke Zee-winden/ dewelcke die bewaepen/ als zijnde die selve al te flaewwe Winden om die Heete lucht nae berepsh te konnen supveren ende verkoelen. Nochtans soo is Africa doozgaens en voornamentlick in die gewesten onder den Sonam Torridam gelegen: Boven alle andere landen volckrijck en vruchtbaer/ sulcx dat d' ongesontheyt daer van ick spreke niet so seer gevoelt wort by de Naturelle Inwoonderen van die Landen, als wel/ die selve onderworpen sijn de gheene soo upt dese ende andere landen die selve komen besoeken. Oock sijn in die Gewesten altemets Heete ende belmettelicke siekten, dewelcke menichte van menschen selver van de naturellen in kozten tijt konnen wech nemen

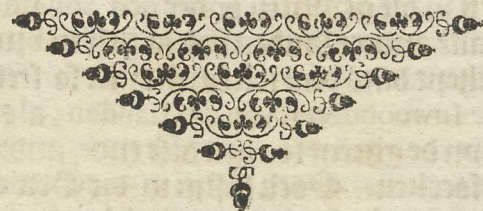

ende verflinden / gelijk sulcks op sommige Jaren meer dan te vele kan gebeuren: Soo dat alle landen tusschen den Tropicos geleghen door gaens wel seer vruchtbaer zijn boven alle andere landen; maer daeromme eden ghesondt / voornamentlick voor menschen die upt Koude Landen, die willen komen bewoonen.

Hier mede dan curieuse Lief-hebbers en waerde Lesers, sal dit mijn *Eerste Deel* van de *Koude en Warme Landen* af-korten, en verwacht met den alder-eersten; *Een Ware Beschrijvingh, van de Nieuwe Geotroyeerde Guajaensche Colonije*, alwaer Ick voor *Eerste Raedt* henen gae, sullende Godt bidden ons een gheluckighe ende voorspoedige reyse gelieve te verleenen, en aldaer foodanighen dienst moghen doen, tot voordeel van onse Heeren Principaelen, tot beneficie van ons lieve Vaderlandt en verlichtinghe van de aldaer zijnde blinde Heydenen, ende tot soulagement van veele eerlijcke geruineerde Lieden door het meynedigh bedrogh der Portugefen in Brazyl; Alsmede tot hulpe van duysenden van onse Landslieden, om aldaer met gemack aen de kost te geraken, 't welck ons gunne den Heere der Heyschaeren, 't geene van herren is wenschende *V. E. D. W.* en Willigen tot dienst geneghen en bereyden

OTTHO KEYE.

Eynde des Eersten Deels.

A E N.

Aenwysinghe der Capittelen deses Boecks/

Van het Ware Onderscheyt tusschen Koude en Warme Landen.

<i>Dat eerste Capittel.</i>	Fol : I.
Wat de onkonde van saken in 't gemeen al quaets veroorsaect.	
<i>Dat tweede Capittel.</i>	3
Waer in eygentlijck bestaet het Onderscheyt van <i>Koude en Warme Landen</i> , ende wat daer toe noodigh is om 't selve recht te kunnen verstaen.	
<i>Dat derde Capittel.</i>	5
Van de situatie ofte gelegentheyt van Nieuw Nederlant, als leggende onder een koudt Climaet.	
<i>Dat vierde Capittel.</i>	7
Van de situatie ofte gelegentheyt van Guajana ofte de Wilde Kuste, als leggende onder een Warm Climaet.	
<i>Dat vijfde Capittel.</i>	8
Van de Perfoonen die gemeenelick vremde Landen gaen bewoonen, en van de Nootsaekelickheden die daer vereyscht worden tot het bewoonen van Nieuw Nederlant, als zijnde een Koudt Landt.	
<i>Dat sesste Capittel.</i>	11
Van de Nootsaekelickheden die daer vereyscht worden tot de Culture van Nieuw-Nederlant.	
<i>Dat sevende Capittel.</i>	13
Wat daer al voor onkosten sullen moeten ghedaen worden by die geene die Nieuw Nederlant willen gaen bewoonen, ende hoe veele die eygentlijck sullen komen te bedragen, &c.	

A a 3.

Dat

Aenwysinge der Capittelen van de Koude en Warme Landen.

- Dat achtste Capittel.* 16
Van de profyten de welke Nieuw-Nederlant van Tijdt tot Tijdt sal kunnen geven, en waer inne die eygentlijck bestaen.
- Dat negenste Capittel.* 24
Van de profyten die daer sullen kunnen ghetrocken worden uyt den Verbouw van den Toeback in Nieuw Nederlant, ende de redenen, waeromme die selve, niet seer groot oft considerabel sullen kunnen sijn.
- Dat thiende Capittel.* 25
Van den Verbouw van het Vlas, ende den Kennep in *Nieuw-Nederlant*, hoe dat die selve wel de meeste voordeelen ende verseeckerste profyten, sal kunnen gheven: ende de redenen waerom.
- Dat elfde Capittel.* 28
Hoe dat *Nieuw-Nederlant* om te bewoonen voor alle Standts Persoonen niet even dienstig ende bequaem is: ende voor wercklyden het best, als mede van eenighe merckelijcke voordeelen, dewelcke *Nieuw-Nederlant* boven vele andere Landen van Europa is hebbende.
- Dat twaelfde Capittel.* 31
Van de profyten soo de Inwoonders van *Nieuw-Nederlant* sullen kunnen genieten uyt den Visvanck daer te Lande, als wel insonderheyt mede, uyt de nae-by geleghene Visrijcke Visserije op de Bancken van Terra-Nova.
- Dat derthiende Capittel.* 36
Van de situatie ende gelegentheydt van Guajana, als mede van de gestaltenisse ende hoedanigheden der Gronden ende Landen in het selve gelegen, ende van der selver vruchtbaerheydt.
- Dat veerthiende Capittel.* 42
Van de Hout-gewassen, Gommen ende Balsamen, soo in Guajana vallen ende gevonden werden: als mede van de Verwen.
- Dat vijfthiende Capittel.* 44
Van de vruchten van Guajana, ende eerst van de Aert-vruchten, ende dat soo wel van die geene, dewelcke in dat Land Naturel sijn,

Aenwysinge der Capittelen van de Koude en Warme Landen.

- sijn, als de welke aldaer gebracht ende gheplant ofte gezaeyt wordende seer wel groeijen ende wassen willen.
- Dat sesthiende Capittel.* 47
Van de Boom-vruchten van Guajana.
- Dat seventhiende Capittel.* 61
Van de Ghenees-Kruyden van Guajana, als mede van de Melde Pau, ofte den Boom Honigh.
- Dat acht-thiende Capittel.* 65
Van de Beesten ende Dieren ofte het Vee, 't Ghevogelte soo Tam als Wildt, grof als klein, 't welke in Guajana gevonden wort, ende dat soo wel van 't gene aldaer te Lande van elders ghebracht als aldaer Naturel sijnde.
- Dat acht-thiende Capittel.* 85
Van de Beesten ende Dieren ofte het Vee, 't Ghevogelte soo Tam als Wildt, grof als klein, 't welke in Guajana gevonden wort, ende dat soo wel van 't gene aldaer te Lande van elders gebragt als aldaer Naturel sijnde.
- Dat negen-thiende Capittel.* 68
Van de Wateren, Revieren, Zee, ende hare vruchtbaerheyt.
- Dat twintighste Capittel.* 80
Van de Naturelle Inwoonderen ofte Natien van Guajana, van hare Zeeden ende Godsdienst.
- Dat een-en-twintighste Capittel.* 87
Van de ontdeckers van Guajana, als mede van de groote apparentie die daer is, dat het selve Landt vol Mineralen is.
- Dat twee-en-twintighste Capittel.* 91
Van de Nootsaeckelijckheden dewelcke daer vereyscht worden tot het bewoonen van Guajana, als zijnde een Warm Landt.
- Dat drie-en-twintighste Capittel.* 96
Van de Nootsakelickheden dewelcke daer vereyscht worden tot de Culture of den Lant-bou van Guajana, sijnde een Warm Landt.
- Dat vier-en-twintighste Capittel.* 109
Onderrichtinge aen de onkondige menschen, noopende den dienst ofte de dienstbaerheyt, der Slaven inde Warme Landen.

Aenwysinge der Capittelen van de Koude en Warme Landen.

Dat vijf-en-twintighste Capittel. 113
Specificatie van de onkosten, dewelcke sullen moeten gedaen en gedragen worden, by alle die geene, soo Guajana suilen willen gaen bewoonen ende de Landen in 't selve gelegen tot hare Culture brengen.

Dat ses-en-twintighste Capittel. 123
Verhalende de profyten dewelcke Guajana van tijdt tot tijdt wederomme sal kunnen geven: ende waer inne die selve eyghentlijck bestaen.

Dat seven-en-twintighste Capittel. 148
Naerder aenwysinge vande ongemeene profyten, die de Inwoonderen ofte Coloniers van Guajana kunnen trecken uyt den verbou der vruchten van dat Lant, en den dienst harer slaven.

Dat acht-en-twintighste Capittel. 157
Van de Profyten so in Guajana uyt den Visvanck konnen genoten worden.

Dat negen-en-twintighste Capittel. 158
Verhalende de onghelucken dewelcke de Luyden of Coloniers van Guajana souden kunnen over-komen ende dat voornamentlyck omtrent hare Slaven.

Dat dertighste Capittel. 160
Vertoonende de voordeelen dewelcke voort in den beginne van het leggen der Colonijen, d' Heeren Patroonen in de Warme Landen hebben te verwachten uyt een handel van de Slaven: Van 's gelijcken hoe noodtsakelicken die selve is, soo ten aensien van de Patroonen als van de Coloniers.

Dat een-en-dertighste Capittel. 172
Van het Climaet van Guajana, ende van de oorsaken en de redenen waeromme dat Landt soo getempert is; nademael het leght onder den Heeten Riem van 't Aerdtrijck; ende van de gesontheyt van 't selve Landt.

Eynde der Capittelen deses Boecks.

